

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

«Жастар» ғылыми зерттеу-орталығы

«Жастардың еңбек және оқу миграциясына дайындығын зерттеу»

**Әлеуметтік зерттеулер нәтижелері
бойынша талдамалық есеп**

Астана, 2017

Жастардың еңбек және оқу миграциясына дайындығын зерттеу/
А.Г.Кусманова, А.С.Кайдарова, Р.Р.Аюпова, Г.М.Султабаева, З.Т.Алинова –
Астана: «Жастар» ҒЗО, 2017. – 90 б.

Бұл есеп Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің тапсырысымен жүргізілген «Жастардың еңбек және оқу миграциясына дайындығын зерттеу» әлеуметтік зерттеу нәтижелеріне негізделген. Жастар арасындағы еңбек және оқу миграциясының масштабтары мен тенденцияларын, жас қазақстандықтардың миграциялық көзқарастарын, білім гранттары мен бағдарламалары туралы жастардың қаншалықты ақпараттандырылғандықтарын, жастардың академиялық мобильділік бағдарламалары мен өзге де жобаларға жұмылдырылғандықтарын зерттеу нәтижелері болып табылады.

© «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы, 2017

МАЗМҰНЫ

1-тарау. Әлеуметтік зерттеу бағдарламасы	4
1.1 Зерттеудің өзектілігі мен түсініктемесі.....	4
1.2 Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері	4
1.3 Зерттеудің гипотезалары	5
1.4 Негізгі ұғымдар интерпретациясы	5
1.5 Зерттеудің технологиялық бөлігі	6
2-тарау. Қазақстандық жастардың миграциялық мінез-құлқының ерекшеліктері: потенциал, ұстанымдар мен мотивациялар	10
Тарау бойынша қорытындылар.....	20
3-тарау. Қазақстан жастарының оқу миграциясы	21
3.1 Жастардың оқу миграциясына көзқарастары.....	21
3.2 Жастар мен мамандық таңдау факторларының кәсіби ұқсастықтары.....	30
3.3 Қосымша білім алу мен студент алмасу жөніндегі оқу бағдарламалары: артықшылықтар мен мүмкіндіктер.....	32
Тарау бойынша қорытындылар.....	38
4-тарау. Қазақстан жастарының еңбек миграциясы	40
4.1 Жастардың Қазақстанда және шетелде жұмысқа тұруы: кедергілер мен оларды шешу амалдары.....	40
Тарау бойынша қорытындылар.....	48
5-тарау. Қазақстан жастарының құндылық ұстанымдары мен мінез-құлықтық дағдылары	50
5.1 Жастардың құндылықтар иерархиясы.....	50
5.2. Жастардың өмір сүру сапасы: кәсіпкерлік бастамалар мен бос уақыттың тиімді өткізілуін ұйымдастыру.....	55
Тарау бойынша қорытындылар.....	60
Қорытынды.....	62
Қосымша.....	65

1-тарау. Әлеуметтік зерттеу бағдарламасы

1.1. Зерттеудің өзектілігі мен түсініктемесі

Бүгінгі күні орын алып отырған жағдайларға шынайы қарайтын болсақ, батыс елдерінің мәдениетінің санамызға сіңіп бара жатқандығы байқалады, мінез-құлық пен ойлау ерекшеліктеріміз де өзге ел мен басқа ұлт өкілдеріне ұқсай түсуде. Бастапқыда жастардың миграциялық саясаты оң бастама сияқты, бірақ өскелең ұрпақ бұдан тек жақсылық пен бағалы ерекшеліктерді ғана алып жатқан жоқ, кері әсерін де көруде.

Қазір көптеген қазақстандық жастар шетелге көшіп кетуге дайын. Қазақстандық жастардың түрлі оқу бағдарламалары арқылы және жұмыс жасау мақсатында әлемнің түрлі елдеріне кету үрдісі күн сайын белсенді болып бара жатыр. Жастар қазір әлемнің барлық елдеріне, кез-келген өңіріне кетіп жатыр – көпшілігі Ресей Федерациясына, АҚШ, Қытайға және басқа да елдерге кетуде. Жастардың шетелге көшуінің негізгі арнасы студент алмасу бағдарламалары, тәжірибеден өту, білім алу болып отыр. Көптеген экономикалық тұрғыда дамыған, халқының депопуляциясы байқалатын және жастарының саны азайған елдер үшін бұл өте қолайлы, тіпті қажетті миграциялық ағым. Осыған байланысты студент алмасу бойынша қарастырылған көптеген бағдарламаларды бірқатар елдердің мемлекеттік органдары қолдайды. Қазақстан бірнеше елмен білім беру жобаларын қолдау және дамыту, академиялық және ғылыми тәжірибе алмасу, еңбек миграциясы мүшелерімен алмасу бағдарламалары бойынша келісім-шарттар жасады. Бірақ бұл да жеткіліксіз, болашақта жылдан жылға артады деп күтілуде.

Жастардың көшуінде жағымды аспектілер де, жағымсыз аспектілер де бар. Позитивті салдар ретінде жастардың біліктілігін арттыруы мен білімдерін толықтыруын атауға болады, әлемді аралауға болады, ой-өрістерін кеңейтеді және шет тілін үйренеді. Десек те, еліміз үшін басты кемшілігінің бар екенін жасыра алмаймыз, бастапқыда уақытша сипатта болатын оқу және еңбек миграциясы уақыт өте келе тұрақты миграцияға ұласып жатады. Нәтижесінде, заңнама мен экономикада өзгеріс орын алып, бейресми жұмысқа қамтылу деңгейі артады.

Батыс елдерінде болып көрген жас мигранттардың ойында Қазақстаннан басқа елген тұрақты түрде көшіп кету ұстанымы қалыптасады. Өз елінде кәсіби мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін жүзеге асыруға мүмкіндік болмағандықтан, айлығы жақсы жұмысқа тұру мүмкін болмағандықтан жастар мүмкіндіктің барлығын шетелден іздейді.

1.2. Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері

Зерттеудің мақсаты: жастардың елден еңбек және оқу миграциясы арқылы кету масштабы мен тенденцияларын, жас қазақстандықтардың миграциялық ұстанымдарын анықтау.

Көзделген мақсатқа қол жеткізу үшін төмендегі *негізгі зерттеушілік міндеттердің орындалуы тиіс:*

- жастардың Қазақстаннан шетелдерге еңбек миграциясы арқылы кетуінің масштабы мен тенденцияларын анықтау;
- жастардың Қазақстаннан шетелдерге оқу миграциясы арқылы кетуінің масштабы мен тенденцияларын анықтау;
- жастардың академиялық мобильділікке қатысты көзқарастарын білу;
- Қазақстан жастарының академиялық мобильділік бағдарламалары мен жобаларына қаншалықты жұмылдырылғандықтарын анықтау;
- жастар ортасындағы көші-қонға бейімділікті анықтау;
- шетелге кетуді жоспарлап жүрген жастардың миграциялық ұстанымдарымен танысу;
- жастардың оқу бағдарламалары мен жобалары туралы қаншалықты ақпараттандырылғандықтарын зерттеу;
- Қазақстанның өңірлеріндегі жастардың әлеуметтік ахуалын анықтау;
- жастардың құндылық бағыттарын анықтау;
- мүдделі тұлғалар мен құрылымдар үшін еңбек және оқу миграциясын реттеу үрдістерін жетілдіру жөніндегі ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу объектісі: Қазақстан Республикасының жасы 14-29 аралығындағы, әлеуметтік-демографиялық және аймақтық сипаттамаларын репрезентациялайтын параметрлер бойынша іріктелген жастары.

Зерттеу мәнісі: жас қазақстандықтардың Қазақстаннан тыс жерде білім алу/оқу және жұмыс жасау мүмкіндіктері мен миграциялық ұстанымдарын анықтау.

1.3. Зерттеу гипотезалары

1. Бүгінгі таңда оқу және еңбек миграциясы Қазақстан жастары арасында жағымды пікірге ие. Осындай бағдарламалар мен жобалар бойынша ақпараттандырылу деңгейі, миграция масштабы жоғары. Жас қазақстандықтар шетелге кетуге дайын, бірақ көпшілігі кетуге/көшіп кетуге бағытталған нақты әрекеттер жасамайды.

2. Жоғары білімі бар жастардың сапалы шетелдік білім алуға деген ұмтылыстары мен көшіп кетуге ниеттері басым.

1.4. Негізгі ұғымдар интерпретациясы

Жастар – он төрт жасқа толған және жиырма тоғыз жасқа толмаған Қазақстан Республикасының жас азаматтары. Жастар – бұл әлеуметтік-жас шамасына қарай іріктелген, қоғамда өзінің жас шамасымен және мәртебесімен ерекшеленетін топ: балалық шақ пен жастық шақтың әлеуметтік жауапкершілікке ауысу кезеңі. Кейбір ғалымдар жастарды қоғам белгілі жеңілдік бере отырып әлеуметтік қалыптасуларына мүмкіндік беретін, бірақ

әлеуметтік салаларға белсене ат салысу мүмкіндігін шектейтін жас тұлғалар топтамасы деп түсіндіреді.

Әлеуметтік көңіл-күй – бұл белгілі әлеуметтік топтаманың өзінің қоғамдағы ахуалына, әлеуметтік-экономикалық және рухани қажеттіліктерінің қанағаттандырылу деңгейіне, мүдделерінің орындалуына беретін бағасының эмоционалдық аспектісі. Әлеуметтік көңіл-күй арқылы топтың қоғамда болуы арқылы қалыптасатын жағдайының жалпы сипаты (экономикалық, саяси, идеологиялық, ұлттық және т.б.) көрсетіледі. Әлеуметтік көңіл-күй әлеуметтік марапатты, өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндіктерін, мүдделерінің жүзеге асырылуын басқа адамдардың осындай мүмкіндіктерімен (шарттарымен) салыстыру барысында қалыптасады.

Құндылық ұстанымдары – адам санасындағы ол өмірдегі стратегиялық маңызды мақсат және жалпы дүниетанымдық қағидат деп танитын құндылықтар сипаты.

Жастардың миграцияға бейімделуі. Халықтың көші-қон феномені жан-жақты және күрделі болып табылады. «Көші-қон» ұғымын интерпретациялау барысында ең алдымен оның теориялық және тәжірибелік алғышарттары мен олардың әлеуметтік, саяси, экономикалық процесстерге әсері және қоғам өміріндегі құбылыстарға ықпалы түсіндіріледі. Ғылыми әдебиеттерде «көші-қон» дегеніміз халықтың әлеуметтік және еңбектік мобильділігінің артуына байланысты экономикалық құрылым мен өндірістік күштердің орналастырылуы салдарынан тұрғындардың тұрғылықты жерін (елді мекенін) ауыстыруына тығыз байланысты аса күрделі әлеуметтік-демографиялық үрдіс. Жастардың қоныс аударуы мақсатты аудандарда еңбекке неғұрлым қабілетті топтар арасындағы жұмыс күші санының төмендеуіне соқтырады, соның ішінде біліктілікке немесе мамандыққа жаңа ғана қол жеткізген жастар да бар.

Студенттік миграция – бұл студенттердің өзінің азаматтығы бойынша тиісті елдің аумағынан тыс жерге 12 айдан ұзақ мерзімге оқуға кетуі. Жаһандану барысында жоғары білім алу интерұлттандырылып, нарықтық негізде дами бастады.

Еңбек миграциясы – бұл адамдардың жұмысқа тұруы мен жұмыс іздеуіне байланысты территориялық тұрғыда тұрақты орнын ауыстыру болып табылады.

1.5. Зерттеудің технологиялық бөлігі

Іріктелгендердің жалпы саны 2 000 респондентті құрайды. Әлеуметтік зерттеу жүргізілетін аумақ Қазақстан Республикасының барлық өңірлері мен республикалық маңызы бар Астана және Алматы қалаларын, 14 облыстық орталықты, сонымен қатар ауылдық елді мекендерді қамтиды. Зерттеуде стратификацияланған көп сатылы іріктеу амалы қолданылды. Бастапқыда, облыс және республикалық маңызы бар қалалардың халық саны негізінде

іріктеу көлемі елдің 16 өңірі бойынша анықталды. Әрі қарай әрбір өңір бойынша қалалық және ауылдық елді мекендерде іріктелетін көлем анықталды.

1-кесте. Жоба бойынша іріктелген жиынтық, адам

	Барлық тұрғын			Қалалық тұрғындар			Ауылдық тұрғындар		
	Екі жыныс	Ерлер	Әйелдер	Екі жыныс	Ерлер	Әйелдер	Екі жыныс	Ерлер	Әйелдер
Қазақстан Республикасы	2000	1006	994	1145	560	585	854	446	408
Ақмола облысы	79	41	38	36	18	18	43	23	20
Ақтөбе облысы	101	50	51	63	31	32	38	20	18
Алматы облысы	211	108	103	49	25	24	162	84	78
Атырау облысы	68	35	33	31	15	16	37	19	18
Батыс Қазақстан облысы	71	36	35	35	17	18	36	19	17
Жамбыл облысы	122	62	60	48	24	24	74	38	36
Қарағанды облысы	149	75	74	117	58	59	32	17	15
Қостанай облысы	96	49	47	51	25	26	45	23	22
Қызылорда облысы	89	46	43	37	19	18	52	27	25
Маңғыстау облысы	73	37	36	32	17	15	40	20	20
Оңтүстік Қазақстан облысы	340	173	167	150	75	75	190	99	91
Павлодар облысы	78	39	39	55	27	28	23	12	11
Солтүстік Қазақстан облысы	55	29	26	26	13	13	29	16	13
Шығыс Қазақстан облысы	144	73	71	91	45	46	53	29	24
Астана қаласы	101	48	53	101	48	53	-	-	-
Алматы қаласы	223	103	120	223	103	120	-	-	-

* ҚР ұлттық экономика Министрлігінің статистика жөніндегі Комитетінің 2016 жылғы мәліметтері бойынша.

Бұл зерттеуде респонденттерді іріктеу үшін біріншіден, іріктеудің ықтималдық дизайны пайдаланылды, ол кез-келген тұлға (14-29 жас аралығындағы) сабақтастық ауқымында талдау үшін тең мүмкіндікке ие болатындай қалыптастырылды. Екіншіден, страталанған көп сатылы іріктеу қолданылды, онда негізгі страталар ретінде төменде көрсетілген сатылар алынды.

1-саты. Облыстар және республикалық маңызы бар қалалар бойынша іріктеу – жасы 14-29 аралығындағы халық санына сүйене отырып іріктеу көлемі елдің 16 өңірі бойынша анықталды: Астана және Алматы қалалары, 14 облыстық орталық.

2-саты. Қала-ауыл қағидаты бойынша іріктеу – әр облыс бойынша қалалық және ауылдық іріктеу көлемі анықталды.

3-саты. Бастапқы нүктені іріктеу – әр елді мекен бойынша кездейсоқ амалмен сапар бағытының бастапқы нүктесі мен респонденттер саны анықталды.

4-саты. Үй шаруашылығын іріктеу – бастапқы нүктеден басталатын сапар бағыты бойынша «сол қанат» ережесіне сай үй шаруашылықтары іріктелді.

5-саты. Респонденттерді квота бойынша іріктеу – әрбір жеке үй шаруашылықтары бойынша респонденттер екі белгі бойынша іріктелді: жынысы мен жасы (жыныстық-жастық квота бойынша). Респондент жасының 14 төмен, 29 жоғары болмауы керек, жынысы бойынша репрезентативтік өкілдік талабы сақталды (сауалнама жүргізілген ерлер мен әйелдер саны әр облыс, қала және ауыл бойынша статистика жөніндегі Комитет деректеріне сай есептелді).

Қолданылған іріктеу репрезентативті болып табылады, демек, белгіленген параметрлер бойынша респонденттер құрамы негізгі сабақтастықтағы сәйкес пропорцияларға жуық (статистика жөніндегі Комитеттің 2016 жылғы мәліметтері бойынша). Іріктеу сабақтастығының орташа сипаттаманың негізгі сабақтастық сипаттамаларынан ауытқуы $\pm 3,5\%$ артық емес.

Ақпарат жинау әдісі

Бастапқы әлеуметтік ақпараттарды жинауда жасы 14-29 аралығындағы жастарға «face-to-face» әдісімен жүргізілген жалпылай сауалнама амалы пайдаланылды. Бұл әдіс Қазақстан жастары ортасында қалыптасқан жағдай бойынша неғұрлым объективті ақпарат алуға, сонымен қатар жас қазақстандықтардың негізгі қажеттіліктері мен әлеуметтік тәжірибелері туралы мәлімет алуға мүмкіндік берді.

Жалпылама сауалнама жүргізу төңірегінде ақпарат жинау көбіне респонденттердің тұрғылықты жерлері (пәтерлік сауалнама), оқу/жұмыс орны/жұмыспен қамту орталығы (қажетті топты неғұрлым жылдам табу және сауалнамаға қатыстыру мақсатында) бойынша жүргізілді.

Құралдар жиынтығы

Деректерді жинауда қолданылатын құрал-логикалық тұрғыда әзірленген сауалнама парағы, бұл–*әлеуметтік зерттеу анкетасы*, бастапқы ақпарат жинауға арналған құрал, тираждалған құжат, онда белгілі ережелер бойынша құрастырылған және өзара байланысты сұрақтар бар. Әлеуметтік анкета сипаты мен белгілері, оның көлемі мен құрылысы, сұрақтардың бір-бірімен сабақтастыру айшықтамасы бір-біріне тығыз байланысты, сонымен қатар зерттеу объектісінің ерекшеліктеріне сай (жалпылай сауалнама) осы құралдың пайдаланылуы орынды.

Әлеуметтік сауалнама екі тілде дайындалды: мемлекеттік және орыс тілдерінде, респонденттер таңдаулары бойынша толтырды.

Зерттеудің ашық алаңда жүргізілген кезеңі бойынша ақпарат жинауды арнайы дайындалған, әлеуметтік-демографиялық параметрлер бойынша іріктелген интервьюерлер жүргізді.

Интервьюерлер әр респондентпен сауалнама барысында сауалнамалардың толтырылуын қамтамасыз етті. Жалпылай сауалнаманы барлығы 90 интервьюер 16 аймақтық супервайзердің басшылығымен жүзеге асырды.

Ақпаратты өңдеу әдістемесі

Бастапқы деректерді енгізу, өңдеу, сондай-ақ бір және екі өлшемдік кестелер, корреляциялық талдаулар лицензияланған компьютерлік SPSS 21 бағдарламасының көмегімен дайындалды.

Ақпаратты талдау әдістемесі

Бастапқы әлеуметтік ақпаратты талдаудың негізгі әдістемесі:

- 1) деректердің бір өлшемдік талдауы;
- 2) деректердің екі өлшемдік талдауы;
- 3) корреляциялық талдау болды.

2-тарау. Қазақстандық жастардың миграциялық мінез-құлқының ерекшеліктері: потенциал, ұстанымдар мен мотивациялар

Кез-келген қоғамның қазіргі ең жақсы сипаттамалық көрсеткіші – оның мобильділігі. Мобильділік жаңа заман адамының өміріндегі барлық салаларға қатысы, әсіресе жастардың өмірінде. Жастар бұрын-соңды болмаған қозғалыста, ізденісте жүреді. Соңғы бірнеше он жылдық көлемінде саяси, экономикалық, әлеуметтік және демографиялық өзгерістер әлемнің көптеген жерлерінде адамдарды туған жерлерінен ажыратып, қалалар мен шетелдерге көшуге ынталандырды. Сауда көлемінің артуы, көлік құралдарының неғұрлым арзан және неғұрлым жылдам түрлерінің пайда болуы мен коммуникацияның жеңілдігі жастардың өз елі ішіндегі миграциясына да, ұлттық шекарадан асуына да себепші болды.

Шетелдердегі зор мүмкіндіктер мен еңбек нарығындағы өздеріне деген сұраныс көптеген жастардың көшуге бел бууына себеп болып отыр. Оның үстіне жастықтарына байланысты төзімділіктері мен шыдамдылықтарын сынайтын қиыншылықтарға да кездеседі. Осыған байланысты дүние жүзі бойынша мемлекеттік аппарат өкілдерінің қызметтері жастардың мобильді мұқтаждықтарына қатысты жедел әрекет етуге бағытталған, бұл орайда миграция саласындағы толықтай және жан-жақты ойластырылған, маңызды жастар саясаты жүзеге асырылады.

Жастар арасындағы миграциялық тенденцияны зерттеу тиісті мемлекеттік даму бағдарламаларын әзірлеуге, шешімдер қабылдауға, даму стратегияларын дайындауға қажет. Миграциялық ағымға жасалатын тұрақты мониторингсіз және олардан туындайтын факторлардың бағасынсыз бірқатар әлеуметтік-экономикалық сипаттағы мәселелердің шешімін табу мүмкін емес: жастар тұратын өңірлердегі жұмыссыздық мәселесінен бастап баспана тапшылығына дейін. Осыған байланысты Қазақстан жастарының оқу және еңбек миграциясына дайындығын анықтауға бағытталған әлеуметтік зерттеу жүргізу туралы шешім қабылданды.

Сонымен, Қазақстан жастарының миграциялық потенциалын зерттеу мақсатында респонденттерге мынадай сұрақ қойылды: **«Егер Сізде басқа елге көшіп кету немесе өз еліңізде қалу мүмкіндігі болса, қайсысын таңдар едіңіз?»**. Зерттеу нәтижелері мынаны көрсетті: сауалнамаға қатысқан жастардың жартысынан көбі (51,3%) Қазақстанда қалғысы келеді. Дегенмен, әрбір үшінші респондент уақытша эмиграцияны таңдады, демек, міндетті түрде Отанына оралады. Басқа елге көшіп кету идеясын қазақстандық жастардың 11% қолдайды. Бұл сұраққа респонденттердің 3,8% жауап бере алмады (1-кесте).

1-кесте. «Егер Сізде басқа елге көшіп кету немесе өз еліңізде қалу мүмкіндігі болса, қайсысын таңдар едіңіз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Мен өз елімде қаламын	51,3
Басқа елге уақытша баратын едім, бірақ өз елімде тұрғым келеді	33,8
Басқа елге тұрақты түрде өмір сүруге кететін едім	11
Жауап бере алмаймын	3,8

Корреляциялық жіктелім бойынша жас әйел адамдар мен ер адамдар көрсеткіштерінің айтарлықтай айырмашылығының жоқтығын көрсетіп отыр, ал ұлттық жіктелім бойынша көрсеткіштер мынадай болды: орыс ұлтының әрбір үшінші өкілі (28,6%) Қазақстаннан басқа елге тұрақты түрде көшіп кеткісі келеді. Түпкілікті ұлт өкілдерінің пікірін «патриоттық» деуге болады. Респонденттердің 5,6% ғана Қазақстаннан көшіп кеткен соң, оралмайтындықтарын айтты (2-кесте).

2-кесте. «Егер Сізде басқа елге көшіп кету немесе өз еліңізде қалу мүмкіндігі болса, қайсысын таңдар едіңіз» сұрағына алынған жауаптар (ұлттық жіктелімде), % өрнектелген

	Қазақ	Орыс	Басқа ұлт өкілі
Мен өз елімде қаламын	57,6	33,2	42,3
Басқа елге уақытша баратын едім, бірақ өз елімде тұрғым келеді	34,1	30,1	39,3
Басқа елге тұрақты түрде өмір сүруге кететін едім	5,6	28,6	14,8
Жауап бере алмаймын	2,7	8,1	3,6

Эмиграциялық потенциалы жоғары өңірлерге Қостанай (32,3%), Шығыс Қазақстан (27,8%), Қарағанды (21,5%) және Батыс Қазақстан (19,7%) облыстары жатады. Мұны аталған өңірлерде тұратын халықтың ұлттық құрамымен түсіндіруге болады, мұндағы халықтың көпшілігі славян ұлтынан.

Бұдан әрі респонденттердің миграциясының территориялық бағытын анықтау үшін сауалнама анкетасына келесі сұрақ қосылды: **«Сіз басқа өңірге немесе басқа елге белгісіз мерзімге көшуге дайынсыз ба?»**. Жастар берген жауаптарға сай сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі Қазақстаннан (23,5%) кетеміз десе, ел ішінде көшеміз дегендері аз болды (19,1%). Дегенмен, ешқайда көшкісі келмейтін тұлғалар да көп (екі жағдайда да 80,8% және 76,2% қарсы жауап берген) (3-кесте).

3-кесте. «Сіз басқа өңірге немесе басқа елге белгісіз мерзімге көшуге дайынсыз ба?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Басқа өңірге (%)		Басқа елге (%)
19,1	Иә	23,5
80,8	Жоқ	76,2
0,1	Жауап бере алмаймын	0,2

Гендерлік жіктелім бойынша анықталған көрсеткіштерге жасалған талдаулар Қазақстанның жастар эмиграциясының келбеті «әйел адамдар келбеті» екендігін көрсетіп отыр. Шетелге көшуге дайынмын деген жауапты қыздардың 25,1% таңдаса, жас жігіттердің 21,9% ғана таңдаған (4-кесте).

4-кесте. «Сіз басқа өңірге немесе басқа елге белгісіз мерзімге көшуге дайынсыз ба?» сұрағына алынған жауаптар (гендерлік жіктелімде), % өрнектелген

	Ер адам	Әйел адам
Иә	21,9	25,1
Жоқ	78	74,5
Жауап бере алмаймын	0,1	0,4

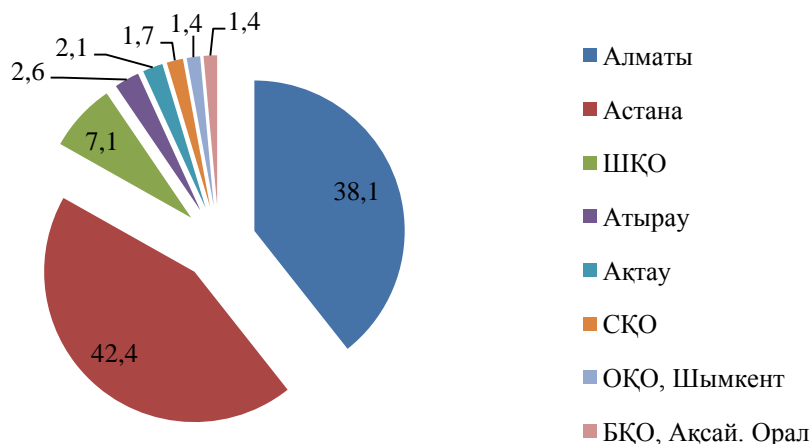
Аталған гипотезаны ресми статистика көрсеткіштері де растап отыр: 2013 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі аралықта тіркелген эмигранттар арасындағы әйел адамдар қатары артып отырған, ал ер адамдар қатарында мұндай прогрессия байқалмайды. 2013 жылы Қазақстаннан шетелге 3029 ер адам, 3353 әйел адам кеткен. Одан кейінгі жылы екі топтама бойынша шетелге кеткендер санының артуы байқалады, ал 2015 жылы эмигрант-ер азаматтар санының кемуі және эмигрант-әйелдер санының артуы байқалады (5-кесте).

5-кесте. Қазақстандағы жастардың 2013-2015 жылдардағы эмиграциясы (адам)

	2013	2014	2015
Ерлер	3029	3378	3209
Әйелдер	3353	3873	4047

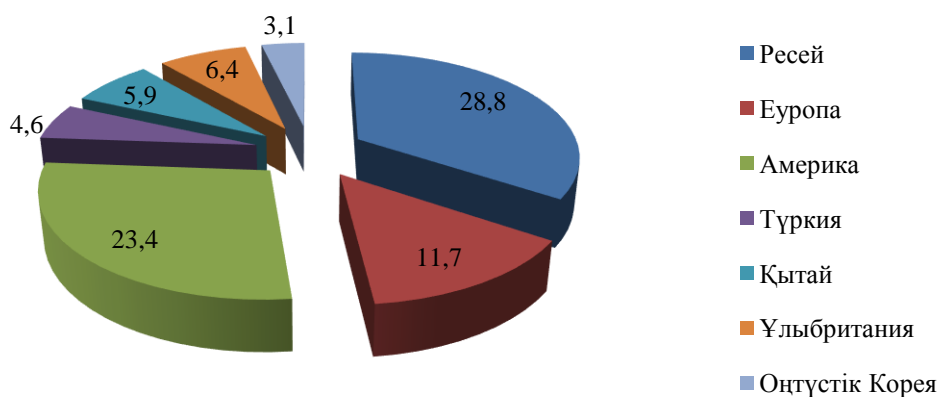
Сауалнамаға қатысқандардың Қазақстанның басқа өңіріне көшуге дайынмын дегендері арасынан көпшілігі реципиенттер ретінде республикалық маңызы бар қалаларды, яғни, Алматы қаласы (38,1%) мен Астана қаласын (42,4%) таңдайды. Үшінші үздік өңір Шығыс Қазақстан облысы - 7,1% (1-диаграмма).

1-диаграмма. «Сіз Қазақстанның қай өңіріне көшуге дайынсыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Қай елге көшкісі келетіндіктерін айта отырып, респонденттер үздік ел деп Ресей Федерациясын таңдады (28,8%). Орыс ұлты өкілдерінің бұл таңдауы барынша логикаға сай. Орыс ұлтты жастарының 67,2% тарихи Отандарына оралғысы келеді. 23,4% Америка Құрама Штаттарына кетуге дайын. Әрбір үшінші қазақ осы жауапты таңдады. Үздік елдер үштігін Еуропа елдері тұйықтады - 11,7%. Аталған елдермен қатар респонденттердің жауаптарында Қытай (5,9%), Түркия (4,6%) және Оңтүстік Корея (3,1%) бар, бұл жастар арасында сұранысқа ие миграцияның жаңа бағыттарының пайда болғандығын білдіреді (2-диаграмма).

2-диаграмма. «Сіз қай елге көшуге дайынсыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Жастар эмиграциясының неғұрлым нақты және шынайы жағдайын көрсететін индикатор ретінде келесі сұрақ назарға алынды: «Сіз немесе Сіздің отбасыңыз алдағы бір жыл ішінде басқа елге түпкілікті тұруға көшуді жоспарлайсыздар ма?». Демек, зерттеушілер бұл сұраққа шетелге кетуі міндетті жастар ғана жауап беріп, жауаптар жастардың миграциялық ұстанымын анықтайтын негізгі көрсеткіш болады деп жоспарлаған. Зерттеу жас қазақстандықтардың 85,5% алдағы бір жыл ішінде шетелге көшуді

жоспарламайтындығын көрсетті. Мұндай мақсатты респонденттердің 3,7% ғана көздейді. Олардың арасында Қостанай және Шығыс Қазақстан облыстарының тұрғындары басым, мұндағы әрбір оныншы адам кетуді жоспарлайды (9,4% және 10,4% сәйкесінше) (3-диаграмма).

3-диаграмма. «Сіз немесе Сіздің отбасыңыз алдағы бір жыл ішінде басқа елге түпкілікті тұруға көшуді жоспарлайсыздар ма?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Білім жіктелімі бойынша корреляциялық талдау жоғары білімі бар магистр, ғылым кандидаты/докторы, PhD докторы сияқты ғылыми дәрежесі бар тұлғалардың (10,5%) басқаларға қарағанда алдағы бір жыл ішінде ТТЖ басқа елге көшкісі келетіндігін көрсетіп отыр. Осылайша, зерттеулер қазақстандық жағдайда бүгінге дейін елден «ақылды бастардың» кету проблемасының өзекті екендігін көрсетеді (6-кесте).

6-кесте. «Сіз немесе Сіздің отбасыңыз алдағы бір жыл ішінде басқа елге түпкілікті тұруға көшуді жоспарлайсыздар ма?» сұрағына алынған жауаптар (білім жіктелімінде), % өрнектелген

	Жоғары, ғылыми дәрежемен	Жоғары	Аяқталмаған жоғары	Арнайы орташа/кәсіби білім	Жалпы орта	Толық емес орта	Білім жоқ
Иә, менің мұндай жоспарым бар	10,5	3,8	3,8	3,4	3,7	1,9	10,8
Иә, мүмкін, бірақ алдағы үш жыл көлемінде	7	3,5	2,1	0,6	2,9	2,3	0
Елдегі жағдайға байланысты	5,3	3,8	3,3	2	1,8	1,5	8,1
Өзірге тек кетуді ойластырып жүрмін	3,5	4,3	6,7	3	0,7	2,7	18,9
Жоқ, мұндай жоспарым жоқ	70,2	83,1	82,8	89,5	88,2	89,6	62,2
Жауап бере алмаймын	3,5	1,4	1,3	1,6	2,6	1,9	0

Әрі қарай эмиграцияны жоспарлап жүрген респонденттер кету үшін қандай шаралар атқарғандығы немесе атқаратындықтары туралы айтты. Көпшілігі кету үшін әлі ешқандай нақты әрекет жасамаған, мұндайлардың үлесі 37,8%. Әр үшінші тұлға тіл үйреніп жүр және жұмысқа тұру мүмкіндіктері туралы ақпарат жинауда (32,2% және 27,1% сәйкесінше). Жауап бергендердің 16,9% көшкісі келетін елде білім алу туралы ақпарат жинап жүргендерін айтты (7-кесте).

7-кесте. «Сіз басқа елге кету үшін қандай нақты әрекет жасадыңыз немесе жасамақсыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Тіл үйреніп жүрмін (жаттығып жүрмін)	32,2
Жұмысқа тұру мүмкіндіктері туралы ақпарат жинап жүрмін	27,1
Білім алу мүмкіндіктері туралы ақпарат жинап жүрмін	16,9
Өзім туралы мәліметтер (түйіндеме) жолдаудамын	5,5
Баспана іздестіріп жүрмін	7,1
Кету үшін құжат ресімдеп жатырмын	7,1
Әзірге ештеңе жасап жүрген жоқпын	37,8
Қаражат жинап жүрмін	0,4
Жауап бере алмаймын	2,7

Білім жіктелімі бойынша зерттеу нәтижелеріне жасалған талдаулар мынадай тенденцияны аңғаруға мүмкіндік береді: көшуді жоспарлап жүрген респонденттің білім деңгейі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым идеяны жүзеге асырудағы белсенділігі басым. Ғылыми/академиялық дәрежесі бар респонденттердің 60% және жоғары білімділерінің 36,1% тілді меңгеріп жүр, жұмысқа тұру мүмкіндіктері туралы ақпарат жинауда, 20% және 35,1%, сәйкесінше, білім алу туралы ақпарат жинауда, 20% және 13,4%, сәйкесінше. Пассивті болғандары білімдері арнайы орташа респонденттер болды, мұндай жастардың 56,8% эмиграциялық жоспарын жүзеге асыру үшін ешқандай әрекет жасамаған (8-кесте).

8-кесте. «Сіз басқа елге кету үшін қандай нақты әрекет жасадыңыз немесе жасамақсыз?» сұрағына алынған жауаптар (білім жіктелімінде), % өрнектелген

	Жоғары, ғылыми дәрежемен	Жоғары	Аяқталмаған жоғары	Арнайы орташа/кәсіби білім	Жалпы орта	Толық емес орта	Білім жоқ
Тіл үйреніп жүрмін (жаттығып жүрмін)	60	36,1	28,9	18,2	28	31,8	35,7
Жұмысқа тұру мүмкіндіктері туралы ақпарат жинап жүрмін	20	35,1	28,9	18,2	16	22,7	28,6

Білім алу мүмкіндіктері туралы ақпарат жинап жүрмін	20	13,4	23,7	13,6	20	18,2	21,4
Өзім туралы мәліметтер (түйіндеме) жолдаудамын	13,3	5,2	2,6	2,3	8	9,1	7,1
Баспана іздестіріп жүрмін	6,7	5,2	7,9	6,8	8	4,5	21,4
Кету үшін құжат ресімдеп жатырмын	13,3	9,3	5,3	0	4	4,5	21,4
Әзірге ештеңе жасап жүрген жоқпын	20	41,2	28,9	56,8	32	27,3	21,4
Емтихан тапсырдым, жауабын күтіп жүрмін	0	0	0	0	0	0	0
Қаражат жинап жүрмін	0	0	2,6	0	0	0	0
Жауап бере алмаймын	0	0	2,6	4,5	4	9,1	7,1

Респонденттерге қойылған келесі сұрақ миграциялық мерзімге қатысты болды. «Сіз қандай да бір елде екі айдан астам уақыт бойы болдыңыз ба?» сұрағына жастардың басым көпшілігі, атап айтар болсақ 89,9% басқа елде 2 айдан асатын уақыт бойы болмағандықтарын айтты. Ал жастардың арасындағы әр оныншы адам өмірінде мұндай тәжірибенің болғандығын айтты (9-кесте).

9-кесте. «Сіз қандай да бір елде екі айдан астам уақыт бойы болдыңыз ба?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Иә	10,1
Жоқ	89,9

Өңірлер бойынша анықталған көрсеткіштер ел бойынша анықталған орташа көрсеткіштерден өзгеше. Шығыс Қазақстан, Қостанай облыстары мен Астана қаласы жастары шетелге екі айдан астам мерзімге жиі кеткендіктерін көрсетті. Аталған өңір жастарының, Астана қаласының жастарынан басқа, миграциялық әлеуеті басым. Қызылорда және Павлодар облыстарының жастары абсолютті көрсеткішпен теріс жауап берді. Осыған қарап біз жас қазақстандықтардың көшуге қатысты ұстанымдары мен миграциялық мерзімнің тәуелді екендігін көріп отырмыз (белгілі уақыт бойы шетелде болу): жас азамат шетелде қаншалықты ұзақ уақыт болса, оның шетелге ТТЖ көшуге қатысты ұстанымы соншалықты берік (10-кесте).

10-кесте. Сіз қандай да бір елде екі айдан астам уақыт бойы болдыңыз ба?» сұрағына алынған жауаптар (өңірлік жіктелімде), % өрнектелген

	Иә	Жоқ
Ақмола	7,6	92,4
Ақтөбе	10,9	89,1
Алматы	11,4	88,6
Атырау	4,4	95,6
Шығыс Қазақстан	17,4	82,6
Жамбыл	15,6	84,4
Батыс Қазақстан	15,5	84,5
Қарағанды	14,1	85,9
Қостанай	16,7	83,3
Қызылорда	0	100
Маңғыстау	2,7	97,3
Павлодар	0	100
Солтүстік Қазақстан	3,6	96,4
Оңтүстік Қазақстан	6,2	93,8
Астана қаласы	22,8	77,2
Алматы қаласы	8,5	91,5

Егер жастардың шетелге барудағы мақсаттары туралы айтар болсақ, жауаптардың үздігі мынадай болды: «туризм» - 28,9% және «туыстарға бару» - 24,5%. Әр бесінші адам басқа елге оқуға (жоғары білім алу үшін) барғандығын айтты. Әрбір оныншы қазақстандық азамат шетелге кәсіби мақсатта барған. Жастар арасында кеңінен танымал «Work and Travel» бағдарламасын айтпай кетуге болмас, бұл жазғы демалыс уақытын барынша тиімді пайдалануға – еңбек өтілін алуға, шет тілін үйренуге және мәдени, әлеуметтік тұрғыдан дүниетанымды кеңейтуге мүмкіндік береді. Сауалнама барысында респонденттердің 5,9% осы бағдарламаға қатысқандықтарын айтты (11-кесте).

11-кесте. «Сіз екі айдан астам уақыт бойы болған елге бару мақсатыңыз қандай болды?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Оқу (жоғары білім алу)	19,1
Оқу (магистратура, аспирантура, PhD)	5,4
Жұмыс	12,7
Тәжірибеден өту	5,9
Туризм/демалыс	28,9
Ата-анам тұратын жер	5,4
Туыстарға/достарға қонақ болу	24,5
Спорттық/мәдени шаралар	3,9
Ғылыми шаралар (конференциялар, семинарлар, жазғы мектептер және т.б.)	2
Жұмыс және саяхат (WORK AND TRAVEL)	5,9
FLEX (жоғары сынып оқушыларымен алмасу бағдарламасы)	0,5
Емделу	2,9
Шет тілін үйрену	0,5
Оқу (арнайы орташа білім алу)	0,5
Көшу	0,5
Жауап бере алмаймын	1

Талдау шетелде болу себебі мен гендерлік ерекшелік арасында корреляцияның бар екендігін көрсетті. Шетелде білім алу үшін ер адамдар әйел адамдарға қарағанда көп кетеді (21,1% және 16,8%). Шетелдерде жұмысқа тұру жігіттер арасында жиі (19,3% және 5,3%) кездеседі. Қыздар Қазақстаннан көбінесе туыстарына бару үшін шығады – 30,5% (ерлер – 19,3%) және турист ретінде кетеді – 35,8% (ерлер- 22,9%) (12-кесте).

12-кесте. «Сіз екі айдан астам уақыт бойы болған елге бару мақсатыңыз қандай болды?» сұрағына алынған жауаптар (гендерлік жіктелімде), % өрнектелген

	Ер адам	Әйел адам
Оқу (жоғары білім алу)	21,1	16,8
Оқу (магистратура, аспирантура, PhD)	6,4	4,2
Жұмыс	19,3	5,3
Тәжірибеден өту	4,6	7,4
Туризм/демалыс	22,9	35,8
Ата-анам тұратын жер	4,6	6,3
Туыстарға/достарға қонақ болу	19,3	30,5
Спорттық/мәдени шаралар	4,6	3,2
Ғылыми шаралар (конференциялар, семинарлар, жазғы мектептер және т.б.)	1,8	2,1
Жұмыс және саяхат (WORK AND TRAVEL)	6,4	5,3
FLEX (жоғары сынып оқушыларымен алмасу бағдарламасы)	0,9	0
Емделу	2,8	3,2
Шет тілін үйрену	0,9	0
Оқу (арнайы орташа білім алу)	0	1,1
Көшу	0	1,1
Жауап бере алмаймын	0,9	1,1

Енді жастардың кей бөлігінің Қазақстаннан мүлде кеткісі келетінін анықтау орынды. Сонымен, зерттеу нәтижелері бойынша 17,4% дүниетанымын кеңейту үшін, басқа ұлт өкілі мен өзге халықтар қалай тұратындығын білу – әлемді тану мақсатында кетеді. Әрбір оныншы адам шетелге сапалы білім алу үшін кетеді. Басқа елде өздерінің материалдық жағдайын жақсартамыз деп ойлайтындардың үлесі 8,4%. Сауалнама қатысушыларының 6,8% жұмысқа тұру үшін кетеді (13-кесте).

13-кесте. «Егер Сіздің Қазақстаннан кеткіңіз келетін болса, мақсатыңыз қандай?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Әлемді аралау	17,4
Сапалы білім алу	10,7
Материалдық жағдайды жақсарту	8,4
Жұмысқа тұру	6,8
Менің көңілім таныссыз жұмысқа тұрудың мүмкін еместігіне толмайды, басқа ұлт өкілінің проблемасы шешілмейді және т.б.	5,8
Менің Қазақстанда кәсіби тұрғыда өсуіме мүмкіндік жоқ	5,5
Тарихи Отанға оралу	2
Менің менталитетім қазақстандықтардың менталитетіне сай емес	1,1

Мұнда өмір қауіпті болып бара жатыр	0,6
Күрт өзгертін климат ұнамайды	0,8
Мен Қазақстаннан көшуді жоспарламаймын/көшкім келмейді	59,6
Жауап бере алмаймын	2,3

Корреляциялық талдау білім деңгейі бойынша жасалды, сауалнамаға қатысқандардың арасындағы ғылыми/академиялық дәрежесі бар тұлғалар Қазақстанда кәсіби тұрғыда даму/жетілу үшін мүмкіндік жоқ деп санайды (10,5%). Осы топ өкілдері шетелге көбінесе жұмысқа тұру мақсатында кетеді (17,5%). Сапалы білім алу үшін шетелге әрбір бесінші респонденттің кеткісі келеді (17,3%).

Осы тарау бойынша жасалатын талдаулар негізінде қойылған соңғы сұрақ қазақстандық жастардың шетелге кетуіне ненің кедергі бола алатындығы жайында болды. Негізгі кедергі «қаржылық мүмкіндіктің (ақшаның)» жоқтығы болды, жартысына жуығы осы жауапты таңдаған (46,6%). Әрбір үшінші жас азамат/азаматша шетелге достары мен туыстарын тастап кеткісі келмейді (29,8%). Шет тілін білмеудің де кедергі болуы ықтимал (16,5%), оқу немесе жұмыс үшін байланыстың болмауы (15,3%), шетелде туыстардың/достардың болмауы да себептердің (11,5%) бір түрі. (14-кесте).

14-кесте. «Егер Сіз елден кетуге шешім қабылдаған болсаңыз немесе Қазақстаннан ұзақ мерзімге/түпкілікті көшіп кетуіңіз керек болса Сізге қандай жағдайлардың кедергі болуы мүмкін?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Қаржылық мүмкіндіктің (ақшаның) жоқтығы	46,6
Оқу немесе жұмыс үшін байланыстың болмауы	15,3
Мен көшкім келетін елдегі иммигранттарға деген негативті көзқарас	4,5
Тілді білмеу/нашар меңгеру	16,5
Шетелде туыстардың/достардың болмауы	11,5
Туыстар мен достарды қимау	29,8
Туыстардың/достардың шетелде болған келеңсіз жағдайы	2,9
Ешқандай қиындық мені тоқтата алмайды	0,2
Қазақстаннан кетпеймін	0,2
Жауап бере алмаймын	9,1

Тарау бойынша қорытындылар

Сонымен, қазақстандық жастардың миграциялық көзқарастарына жасалған талдауларды қорыта келе, олардың басым көпшілігінің басқа елге қарағанда Қазақстанды таңдайтындығын анықтап отырмыз. Ал басқа елге көшу идеясын қолдайтын респонденттерге келер болсақ, олардың үлесі Қазақстанда 11%. Олардың ішіндегі әрбір үшінші адам орыс ұлтының өкілі. Түпкілікті ұлт өкілдерін «патриот» деуге болады.

Эмиграциялық потенциалы жоғары өңірлерге Қостанай, Шығыс Қазақстан, Қарағанды және Батыс Қазақстан облыстары жатады.

Гендерлік жіктелім бойынша анықталған көрсеткіштерге жасалған талдаулар Қазақстанның жастарының эмиграциясының келбеті «әйел адамдар келбеті» екендігін көрсетіп отыр. Демек, қазіргі уақытта әйел адамдар ер адамдарға қарағанда көші-қон бойынша неғұрлым белсенді және жинақы.

Сауалнамаға қатысқандардың Қазақстанның басқа өңіріне көшуге дайынмын дегендері арасынан көпшілігі реципиенттер ретінде республикалық маңызы бар қалаларды, яғни, Алматы қаласы мен Астана қаласын таңдайды. Үшінші үздік өңір Шығыс Қазақстан облысы. Мұның үлкен қалалардағы өмір қарқынына, ойын-сауық индустриясының жақсы дамығандығына қатысты болуы мүмкін. Қай елге көшкісі келетіндіктерін айта отырып, респонденттер үздік ел деп Ресей Федерациясын таңдады. Көпшілік Америка Құрама Штаттарына кетуге дайын. Әрбір үшінші қазақ осы жауапты таңдады. Үздік елдер үштігін Еуропа елдері.

Білім жіктелімі бойынша корреляциялық талдау жоғары білімі бар магистр, ғылым кандидаты/докторы, PhD докторы сияқты ғылыми дәрежесі бар тұлғалардың басқаларға қарағанда алдағы бір жыл ішінде ТТЖ басқа елге көшкісі келетіндігін көрсетіп отыр. Осылайша, зерттеулер қазақстандық жағдайда бүгінге дейін елден «ақылды бастардың» кету проблемасының өзекті екендігін көрсетеді.

Эмиграцияны жоспарлап жүрген респонденттер кету үшін тіл үйреніп жүр және жұмысқа тұру мүмкіндіктері туралы ақпарат жинауда, білім алу туралы ақпарат жинап жүр.

Негізінен жастар шетелге дүниетанымын кеңейту үшін, басқа ұлт өкілі мен өзге халықтар қалай тұратындығын білу – әлемді тану мақсатында кетеді. Әрбір оныншы адам шетелге сапалы білім алу үшін кетеді.

Жастардың шетелге кетуіне негізгі кедергі - «қаржылық мүмкіндіктің (ақшаның)» жоқтығы болды. Әрбір үшінші жас азамат шетелге достары мен туыстарын тастап кеткісі келмейді. Шет тілін білмеудің де кедергі болуы ықтимал, оқу немесе жұмыс үшін байланыстың болмауы, шетелде туыстардың/достардың болмауы да себептердің бір түрі.

3-тарау. Қазақстан жастарының оқу миграциясы

3.1. Жастардың оқу миграциясына көзқарастары

Қазіргі уақытта жастардың әлеуметтік миграциясының ең танымал түрі оқу және білім алу миграциясы болып табылады. Сарапшылар «оқу миграциясы» мен «білім алу миграциясы» ұғымдарын жеке қарастырады, соңғысы кеңінен қарастырылады, себебі, білім алу миграциясы білім алу үшін шетелге кетуді де, кәсіби біліктілікті арттыру мақсатында шетелге кетуді де қамтиды, соның ішінде әр түрлі тәжірибеден өту, қосымша білім алу, курстар да бар. Бұл зерттеуде біз респонденттер миграциясының оқу немесе білім алу түрінде екендігін жеке қарастырған жоқпыз, бұл ұғымдар зерттеу төңірегінде біріктіріліп қарастырылды.

Жыл сайын оқу миграциясы артып келеді, халықаралық миграциялық ағымға дүние жүзі бойынша көптеген студенттер қосылуда. Қазақстан Республикасының білім және ғылым Министрлігінде ведомство қанша қазақстандықтың шетелде өз бетінше білім алып жатқандығын қадағаламайды деп отыр, себебі ҚР Конституциясы азаматтарға ел территориясынан ешқандай кедергісіз кету және қайтып келу құқығын береді. Шетелге оқуға кеткендерге мониторинг жасау құралы тек «Болашақ» бағдарламасының стипендиаттарына қатысты пайдаланылады¹. «Халықаралық бағдарламалар орталығы» АҚ вице-президенті Мейржан Алпысбайдың айтуы бойынша 24 жыл ішінде «Болашақ» бағдарламасы бойынша ұлттық еңбек нарығы үшін 9,5 мыңнан астам маман даярланды. Ал қазір шетелде мыңнан астам адам білім алып жатыр. 2017 жылы тағы да 600 стипендия беру жоспарланып отыр.²

Сонымен қатар, жыл сайын Министрлік қазақстандық азаматтарды шетелге оқуға шетелдік серіктестермен жасалған келісім-шарттар негізінде жіберіп отырады. Мәселен, 2014 жылы Министрлік халықаралық келісім-шарттар бойынша ҚХР жоғары оқу орындарында білім алуға 61 адамды жіберді, Беларусь еліне – 3 адамды, Тәжікстанға – 41 адамды, Венгрияға – 40 адамды, Қырғызстанға – 3 адамды аттандырды. Сондай-ақ 2015-2016 жылы жеке істері қарастырылып, шетелде білім алуға жіберу үшін біршама үміткерлер іріктелді, ҚХР – 59 адам, Беларусь еліне – 6 адам, Украинаға – 3 адам, Тәжікстанға – 21 адам, Венгрияға – 50 адам, Қырғызстанға – 4 адам, Вьетнамға – 2 адам, Мысыр еліне – 3 адам.

Жоғарыда айтылғандарды түйіндей келе бүгінгі таңда оқу миграциясы Қазақстанда әлеуметтік құбылыс ретінде танымалдыққа ие болды деуге болады. Сондықтан, жастардың шетелдік білімге қызығушылықтарының арту себептері мен Қазақстандағы оқу миграциясы әлеуетін зерттеу өте қажет.

Осы әлеуметтік зерттеу төңірегінде аталған міндеттердің бірі жастардың оқу (білім алу) миграциясы феноменіне көзқарастарын анықтау болатын. Бұл

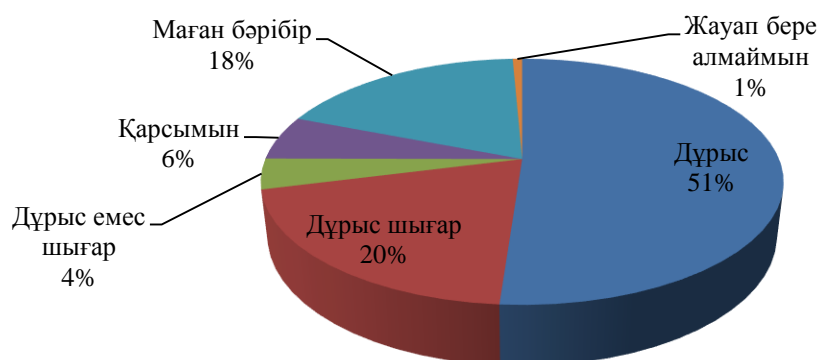
¹ <http://edukation.kz/detyam/stati/item/1136-kazakhstantsy-v-zarubezhnykh-vuzakh>

² <http://dixinews.kz/articles/zhizn/28266/>

үшін респонденттерге мына сұрақ қойылды: «Сіз жас қазақстандықтардың оқуға/білім алуға Қазақстаннан шетелге кетуіне қалай қарайсыз?».

Анықталған нәтижелер респонденттердің көзқарастарының оң екендігін көрсетті. «Оң» жауап бергендер мен «дұрыс шығар» деп жауап бергендер үлесі 61%. Оқу миграциясына қатысты жергілікті көзқарасымен ерекшеленген жастар да болды (18%). Қазақстаннан тыс жерде оқуды құптамайтындар мен түсінбейтіндер әрбір онынша адам болды (жалпы көрсеткіш) (4-диаграмма).

4-диаграмма. «Сіз жас қазақстандықтардың оқуға/білім алуға Қазақстаннан шетелге кетуіне қалай қарайсыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Респонденттің материалдық жағдайына байланысты оқу миграциясына қатысты көзқарас та ерекшеленеді. Бұл жағдайдағы тенденция мынадай: материалдық жағдайы неғұрлым жақсы болса, шетелде білім алуға деген көзқарас та жақсы. Мысалы, табысы тек ең қажеттілерге ғана жететіндер үлесі 43,4%, табысы тұрмыстық техникаға жететіндер, бірақ жаңа көлік алуға жетпейтіндер қатары 55% және ешқандай материалдық қиыншылық көрмейтіндер қатары 69,7%. Материалдық жағдайдың жақсылығына байланысты оқу миграциясының арту гипотезаның дәлелі осы (15-кесте).

15-кесте. «Сіз жас қазақстандықтардың оқуға/білім алуға Қазақстаннан шетелге кетуіне қалай қарайсыз?» сұрағына алынған жауаптар, (материалдық жағдай жіктелімі бойынша), % өрнектелген

	Табысымыз азық-түлікке де жетпейді	Табысымыз тек ең қажеттілерге ғана жетеді (азық-түлік және т.б.)	Табысымыз тек азық-түлікке, ең қажетті шығындарға, ұсақ тұрмыстық техника мен киімге ғана жетеді	Техника алуға табысымыз жеткілікті, бірақ жана көлік сатып ала алмаймыз	Табысымыз барлығына жетеді, жылжымайтын мүліктен басқаға (пәтер, саяжай)	Материалдық тапшылық көрмейміз, қажет болса жылжымайтын мүлік те сатып ала аламыз	Жауап бере алмаймын
Дұрыс	45,5	43,4	44,4	55	60,5	69,7	58,3
Дұрыс шығар	18,2	18	21,7	21,5	18,8	12,6	10,4
Дұрыс емес шығар	4,5	6,6	4,3	3,5	1,9	4,2	4,2
Қарсымын	0	8,6	6,1	4,1	5,7	6,7	6,3
Маған бәрібір	31,8	22,1	22,8	15,3	12,6	6,7	16,7
Жауап бере алмаймын	0	1,2	0,8	0,6	0,4	0	4,2

Келесі сұрақ оқу миграциясының әлеуетін респонденттердің пікірі бойынша анықтауға арналды. Ол үшін зерттеу барысында мынадай сұрақ қойылады: **«Сіздің басқа елге өз біліміңізді/оқуыңызды жалғастыру үшін, университетке немесе колледжге түсу үшін кеткіңіз келді ме?»**. Алынған жауап нәтижелері бойынша жастардың 50% жуығының шетелде оқығысы келмейтіндігі анықталды. Көпшілігі отандық оқу орындарын таңдайды. Әрбір үшінші адам республикадан кетіп, шетелде білім алуға дайын екендігін, бірақ мүмкіндігінің жоқтығын айтты. Мұның материалдық тапшылық, ресурстық қиынышылық (шет тілін білмеу, шетелде тегін білім алу туралы ақпараттың жеткіліксіздігі, жаңа өмір сүру жағдайларына бейімделудің қиындығы) болуы мүмкін. **Ал пайыздық қатынас бойынша оқу (білім алу) миграциясының жастар арасындағы әлеуетін 9,2% бағалаймыз.** Қазақстан жастарының әрбір оныншысы кәсіби біліктілік алу үшін басқа елге кетуді жоспарлайды. Өздерінің балаларының шетелге кетуіне қарсы ата-аналар үлесі 7,7%, бұл шетелде оқығысы келетін жастардың алдында кездесетін кедергілердің бірі. Сауалнама барысында шетелде оқу бітіріп, диплом алып үлгіргендер саны 0,6% респондент болды. Сұраққа жауап бере алмағандар әлеуметтік сауалнамаға қатысушылардың 4,2% құрады (16-кесте).

16-кесте. «Сіздің басқа елге өз біліміңізді/оқуыңызды жалғастыру үшін, университетке немесе колледжге түсу үшін кеткіңіз келді ме?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Жоқ, кеткім келмеген, мен білімді Қазақстанда аламын	49,3
Иә, басқа елге кетер едім, бірақ мүмкіндігім жоқ	28,5
Иә, басқа елге кетер едім, бірақ ата-анам (туысқандарым) менің кетуіме қарсы	7,7
Иә, жоғары білім алу үшін басқа елге кетемін	9,2
Шетелде білім алып келдім	0,6
Шетелде білім алып жатырмын	0,2
Ақша табу	0,1
Оқуды жалғастырмаймын	0,1
Жауап бере алмаймын	4,2

Бұл сұраққа алынған жауаптар гендердік жіктелімде әр түрлі. Әйел адамдар арасында шетелде білім алғысы келетіндер саны басым, ер адамдардың көрсеткіші төмен: ер азаматтардың 52,7% отандық білімді таңдаса, қыздар арасында бұл көрсеткіш 45,9%. Шетелге оқу үшін кетуді жоспарлайтындар арасындағы екі жыныстың үлесі тең (ерлер-9% және әйелдер-9,5%). Ата-аналардың (жақын туыстардың) балаларының шетелге кетуіне қатысты пікіріне келер болсақ, ата-аналардың қыздарын ұлдарына қарағанда сирек жіберетіндігін байқаймыз: әрбір оныншы қыз бала және әрбір жиырмамыншы ер бала «Иә, басқа елге кетер едім, бірақ ата-анам (туысқандарым) менің кетуіме қарсы» деген жауапты таңдады. Бұл барынша орынды жағдай. Себебі ғасырлардан бері халқымыздың дәстүрі ер балалардың тәрбиесіне қарағанда қыз балаға қатаң қараған. Қызын шетелге өз бетінше өмір сүруге жіберуге барлық ата-ана келісе бермейді. Ал ұл балаларға қатысты бұл көрсеткіш басымдау (17-кесте).

17-кесте. «Сіздің басқа елге өз біліміңізді/оқуыңызды жалғастыру үшін, университетке немесе колледжге түсу үшін кеткіңіз келді ме?» сұрағына алынған жауаптар (гендерлік жіктелімде), % өрнектелген

	Ер адам	Әйел адам
Жоқ, кеткім келмеген, мен білімді Қазақстанда аламын	52,7	45,9
Иә, басқа елге кетер едім, бірақ мүмкіндігім жоқ	26,2	30,7
Иә, басқа елге кетер едім, бірақ ата-анам (туысқандарым) менің кетуіме қарсы	5,5	9,9
Иә, жоғары білім алу үшін басқа елге кетемін	9	9,5
Шетелде білім алып келдім	0,7	0,5
Шетелде білім алып жатырмын	0,2	0,2
Ақша табу	0,2	0
Оқуды жалғастырмаймын	0	0,3
Жауап бере алмаймын	5,4	3

Осыдан соң зерттеу тобы қазақстандық жастардың арасындағы оқу миграциясының бағытын анықтауды жөн көрді. Жоғарыда айтып өткеніміздей, көпшілігі қазақстандық білімді таңдайды. Бұл жағдай сәйкесінше келесі сұраққа да әсер етті. Жауап бергендердің 44,2% қазақстандық оқу орындарын таңдайды. Одан кейінгі жастардың таңдау жасайтын үздігі АҚШ – 15,8%. Жастардың осынша бөлігі Еуропа елдерін таңдайды – 15,5%. Үздіктердің төрттігін Ресей Федерациясы тұйықтап тұр (10,6%). Жастардың Түркия мен Қытайда білім алуға қызығушылықтарының артуы байқалады (4,8% және 4,2% сәйкесінше) (18-кесте).

18-кесте. «Сіздің жоғары білімді қайда алғыңыз келеді? Егер Сіздің жоғары біліміңіз болса, Сізде тағы да бір мүмкіндік болған жағдайда жоғары білімді қай елде алар едіңіз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Еуропада	15,5
АҚШ	15,8
Қытайда	4,8
Түркияда	4,2
Ресейде	10,6
Қазақстанда	44,2
Италияда	0,1
Оңтүстік Кореяда	0,3
Жапонияда	0,1
Ешқайда	0,1
Жауап бере алмаймын	3,8

Алынған жауаптарды өңірлік жіктелім мен ұлттық жіктелімде, сондай-ақ материалдық жағдай жіктелімінде қарастыру керек. Өңірлік жіктелім бойынша талдайтын болсақ, еуропалық білімді таңдайтын жастардың көпшілігі Шығыс Қазақстан (26,4%), Жамбыл (25,4%) және Павлодар (24,4%) облыстарының жастары. Ресейде білім алғысы келетін жастардың көбісі Қостанай (24%), Шығыс Қазақстан (21,5%), Ақмола (19%) облыстарында. Қазақстанның астанасының жастарының аз бөлігінің отандық білімді таңдайтындықтарын айта кетуіміз керек (7,9%). Басым көпшілігінің Америка Құрама Штаттарында білім алғысы келеді (52,5%).

Ұлттық жіктелімдегі жағдай мынадай: «қазақстандық білім» деп жауап бергендер елдің түпкілікті ұлтының жартысын құрайды. Қазақ ұлтты респонденттердің қалған бөлігі АҚШ – 16,4% және еуропалық елдерде – 15,7% білім алуды көздейді. Орыс ұлты жастарына келер болсақ, әрбір үшінші адам жоғары білім алу үшін Ресей Федерациясын таңдайды. Орыс жастарының жоғары білім алғаннан кейін түпкілікті өмір сүру үшін қалуын жоспарлайтындары да бар (19-кесте).

19-кесте. «Сіздің жоғары білімді қайда алғыңыз келеді? Егер Сіздің жоғары біліміңіз болса, Сізде тағы да бір мүмкіндік болған жағдайда жоғары білімді қай елде алар едіңіз?» сұрағына алынған жауаптар (ұлттық жіктелімде), % өрнектелген

	Қазақ	Орыс	Басқа ұлт өкілі
Еуропада	15,7	13,2	19,4
АҚШ	16,4	13,2	17,3
Қытайда	5	4,1	5,1
Түркияда	4,8	1,5	6,1
Ресейде	5,6	29,4	9,2
Қазақстанда	49	30,6	37,2
Жауап бере алмаймын	2,6	7,3	5,1

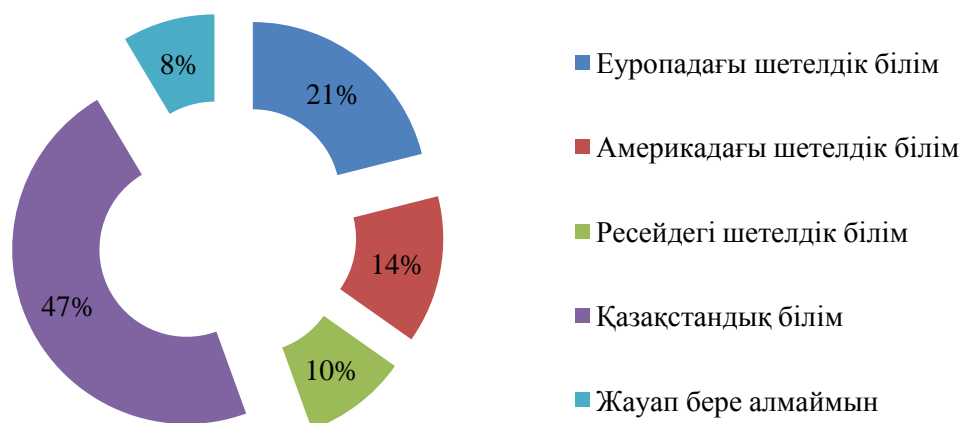
Материалдық жағдай бойынша жасалған корреляциялық талдау кей жағдайларда респонденттердің «Қазақстанда білім аламын» деген жауап нұсқасын өз отбасының қаржылық жағдайын бағалай келе таңдағандығын көрсетті, олар шетелде білім алудың барынша қымбат екенін түсініп, шамасының келмейтіндігін ескереді. Табыстары азық-түліктеріне ғана жететіндер арасында Қазақстанда білім аламын дегендер қатары 68,2% болды, ал респонденттің жағдайы жақсы болған сайын отандық оқу орындарына жасалатын таңдау жиілігі төмендейді. Материалдық тапшылық көрмейтін респонденттер арасындағы өз отанында білім алғысы келетіндер үлесі 44,5% (20-кесте).

20-кесте. «Сіздің жоғары білімді қайда алғыңыз келеді? Егер Сіздің жоғары біліміңіз болса, Сізде тағы да бір мүмкіндік болған жағдайда жоғары білімді қай елде алар едіңіз?» сұрағына алынған жауаптар (материалдық жағдай жіктелімінде), % өрнектелген

	Табысымыз азық-түлікке де жетпейді	Табысымыз тек ең қажеттілерге ғана жетеді (азық-түлік және т.б.)	Табысымыз тек азық-түлікке, ең қажетті шығындарға, ұсақ тұрмыстық техника мен киімге ғана жетеді	Техника алуға табысымыз жеткілікті, бірақ жана көлік сатып ала алмаймыз	Табысымыз барлығына жетеді, жылжымайтын мүліктен басқаға (пәтер, саяжай)	Материалдық тапшылық көрмейміз, қажет болса жылжымайтын мүлік те сатып ала аламыз	Жауап бере алмаймын
Еуропада	4,5	19,7	13,5	17,4	15,3	16,8	10,4
АҚШ	27,3	16	13,4	17,7	17,2	15,1	22,9
Қытайда	0	6,6	5,7	3,7	2,7	5	6,3
Түркияда	0	4,9	4,5	4,3	3,1	2,5	8,3
Ресейде	0	9	12,2	10,6	7,7	11,8	12,5
Қазақстанда	68,2	41	46,4	40,3	51	44,5	20,8
Жауап бере алмаймын	0	2,9	3,8	4,5	1,5	2,5	18,8

Респонденттердің болашақта өз балаларының қайда білім алғанын қалайтындықтары туралы пікірлерін білу де аса маңызды еді. Бұл орайда алдында қойылған сұраққа алынған жауаптардан айырмашылық жоқ. Әрбір бесінші ата-ана немесе болашақ ата-ана баласының болашақта Еуропада оқығанын қалайды. Жартысына жуығы баласына қазақстандық білім бермекші (47%). Америкалық білім беруді құптайтындар үлесі 14%. Әр онынша респондент Ресейде оқытпақшы (5-диаграмма).

5-диаграмма. «Сіздің балаңыздың білімді қай елде алғанын қалайсыз? Егер қазір балаңыз жоқ болса, болашақта, өскенде оларды білім алу үшін қайда жіберер едіңіз?» сұраққа алынған жауаптар, % өрнектелген

Әрі қарай сауалнама қатысушыларының нақты пікірлері анықталды: «Сіздің қандай **ЖОО** түскіңіз келеді?» сұрағы қойылды. Бұл сұраққа 70% астам жауап алынды. Бұл есепте мәні 1% астам жауап нұсқаларын ғана көрсетіп отырмыз.

Сонымен, сауалнама нәтижелері бойынша респонденттердің таңдауларының патриоттық екендігін айта аламыз. Танымал шетелдік Гарвард университеті, Йель университеті, Оксфорд университеті, Кембридж университеті сияқты оқу орындары мен отандық білім беру мекемелерінің арасында жасалған таңдаулар ішінде, Назарбаев Университетінің көрсеткіші жоғары (16,5%). Рейтингде екінші болып АҚШ орналасқан Гарвард университеті (11,2%) тұрақтады. Үшінші орынды Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті алды (9,9%). Бестікке Кембридж университеті мен Оксфорд университеті 9,3% және 9%, көрсеткіштерімен кірді. Бұл сұраққа респонденттердің көпшілігінің жауап бере алмағандығын атап айту керек – 20%. Бұл сауалнамаға қатысқандардың 20% әлемдік белді университеттерде білім алуды мүлде жоспарламағандықтарын білдіреді (21-кесте).

21-кесте. «Сіздің қандай ЖОО оқығыңыз келеді?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Гарвард университеті (АҚШ)	11,2
Йель университеті (АҚШ)	3,1
Массачусет технология университеті (АҚШ)	3,1
Оксфорд университеті (Ұлыбритания)	9
Кембридж университеті (Ұлыбритания)	9,3
М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті (Ресей)	5,5
Санкт-Петербург мемлекеттік университеті (Ресей)	3,8
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Қазақстан)	7,8
Әл-Фараби атындағы қазақ Ұлттық университеті (Қазақстан)	9,9
Астана медициналық университеті (Қазақстан)	5,6
Назарбаев Университеті (Қазақстан)	16,5
Менің жоғары білімім/ЖОО кейінгі білімім бар	8,4
Жауап бере алмаймын	20

Оқу миграциясына қатысты жастардың көзқарастарын анықтаудағы қорытынды сұрақ ретінде шетелде оқу себептерін анықтадық. Себептер қатарында білімнің сапасы басты рөлге ие, бұл көрсеткіш 36% болды. Әрі қарай респонденттер шетелде «дүниетанымды кеңейтіп, ел аралығысы келетіндіктен» таңдайтындықтарын айтты (26,1%). Елдің әрбір бесінші жас азаматы шетелдік білімді беделді деп санайды. Рейтингі «әрі қарай жұмыс жасап, сол елде өмір сүру» себебі жалғастырады, көрсеткіші 7,4%. Себептер бестігін кабинеттердің, корпустардың және оқу орындарының техникалық және компьютерлік жабдықталуының жақсы екендігі тұйықтайды (6,4%) (22-кесте).

22-кесте. «Сіздің қандай себепке байланысты шетелде оқығыңыз келеді?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Сапалы білім алу	36,0
Беделді білім алу	20,3
Ел аралау, дүниетанымды кеңейту	26,1
Қолайлы жатақханалардың болуы	1,4
Жоғары стипендия	5,2
Оқу корпустары жақсы	0,8
Оқу корпустарының, кабинеттер мен зертханалардың жақсы техникалық, компьютерлік жабдықталуы	6,4
Әрі қарай жұмысқа тұрып, сол елде өмір сүру	7,4
Қосымша тіл үйрену	9,0
Менің менталитетімнің жергілікті менталитетпен сәйкес еместігі	0,8
Университетке/институтқа түсу/қабылдану оңай	1,8
Тегін білім алуға болады	3,9
Мен Қазақстанда білім аламын, шетелге барғым келмейді	37,2
Бұрын сол елде тұрғанмын	0,01
Жауап бере алмаймын	2,3

Гендерлік жіктелім бойынша отандық жас азаматтардың қазақстандық білімді таңдайтындығын байқаймыз (40,7%), әйел адамдардың көрсеткіші төмендеу (33,8%). Қыздар шетелдік білімді сапалы деп жиі атаса (38,3% көрсеткішпен салыстырғанда, сәйкесінше), белді дегендері (21% - 19,7% сәйкесінше) және қосымша тіл үйренуге болады деп атағандары да бар (11,2% - 6,8% сәйкесінше) (23-кесте).

23-кесте. «Сіздің қандай себепке байланысты шетелде оқығыңыз келеді?» сұрағына алынған жауаптар (гендерлік жіктелімде), % өрнектелген

	Ер адам	Әйел адам
Сапалы білім алу	33,8	38,3
Белді білім алу	19,7	21
Ел аралау, дүниетанымды кеңейту	24,9	27,3
Қолайлы жатақханалардың болуы	1,2	1,7
Жоғары стипендия	4,7	5,7
Оқу корпусы жақсы	1	0,7
Оқу корпусының, кабинеттер мен зертханалардың жақсы техникалық, компьютерлік жабдықталуы	6,3	6,6
Әрі қарай жұмысқа тұрып, сол елде өмір сүру	7,2	7,6
Қосымша тіл үйрену	6,8	11,2
Менің менталитетімнің жергілікті менталитетпен сәйкес еместігі	0,5	1,1
Университетке/институтқа түсу/қабылдану оңай	1,5	2,1
Тегін білім алуға болады	3,9	4
Мен Қазақстанда білім аламын, шетелге барғым келмейді	40,7	33,8
Бұрын сол елде тұрғанмын	0,1	0
Жауап бере алмаймын	2,4	2,3

Жас топтамалары бойынша жасалған талдау 14-18 жас аралығындағылардың болашақта жұмысқа тұру үшін қазір шетелге кеткісі келетіндіктерін көреміз. Пайыздық көрсеткіш бойынша осы топтама өкілдері Қазақстаннан тыс жердегі білімнің сапасы жоғары деп санайды. 19-23 жастағы топтама өкілдері Қазақстандық білімге қарағанда шетелдік білімді оқумен қатар турист болу мүмкіндігінің барына және қосымша шет тілін үйренуге болатындыққа байланысты таңдайды. Ересек 24-29 жас топтамасының өкілдерін патриот десек те болады, олардың көпшілігі отандық оқу орындарын таңдайды (41,6% - 33,6% (19-23 жас) және 33,3% (14-18 жас), сәйкесінше) (24-кесте).

24-кесте. «Сіздің қандай себепке байланысты шетелде оқығыңыз келеді?» сұрағына алынған жауаптар (жас жіктелімінде), % өрнектелген

	14-18 жас	19-23 жас	24-29 жас
Сапалы білім алу	38,8	36,2	34,5
Беделді білім алу	20,7	21,0	19,7
Ел аралау, дүниетанымды кеңейту	24,3	29,3	24,9
Қолайлы жатақханалардың болуы	1,3	2,5	0,9
Жоғары стипендия	5,1	6,3	4,7
Оқу корпуслары жақсы	0,6	0,8	1,0
Оқу корпустарының, кабинеттер мен зертханалардың жақсы техникалық, компьютерлік жабдыкталуы	8,2	8,6	4,1
Әрі қарай жұмысқа тұрып, сол елде өмір сүру	8,6	6,9	7
Қосымша тіл үйрену	9,3	10,1	8,1
Менің манталитетімнің жергілікті манталитетпен сәйкес еместігі	1,5	0,7	0,5
Университетке/институтқа түсу/қабылдану оңай	3,0	2,0	1,1
Тегін білім алуға болады	5,3	3,0	3,9
Мен Қазақстанда білім аламын, шетелеге барғым келмейді	33,3	33,6	41,6
Бұрын сол елде тұрғанмын	-	-	0,1
Жауап бере алмаймын	3,4	1,8	2,2

3.2. Жастар мен мамандық таңдау факторларының кәсіби ұқсастықтары

Кәсіби ұқсастық – объективті және субъективті тұрғыдағы кәсіби топтың, істің бірлестігі, бұл кәсіби сипаттамалар мен (нормалар, маңыздылық, мәртебе) тұлғаны сабақтастырушы фактор. Кәсіби ұқсастық тұлғаның белгілі мақсатқа бағытталған белсенділігімен бағаланады, оған кәсіпті меңгеру, кәсіби тәрбие алу мен өзін өзі тәрбиелеу жатады. Дегенмен, белгілі бір мамандық иесі болғаннан кейін жастар мүлде басқа кәсіпті таңдап жатады. Мұның қажетті білім алуға мүмкіндіктің болмауынан бастап (оқудың қымбаттығы, өзі тұратын жерде ұнайтын мамандықтың болмауы, емтихан нәтижелерінің нашарлығы және т.б.), ата-ананың көңілін қалдырмау, аға буынның кәсіби таңдауын жалғастыру сияқты себепке дейін ұласуы мүмкін.

Осы сауалнама төңірегінде респонденттерге меңгеріп үлгірген мамандықтары туралы сұрақ қойылды: **«Сіздің мамандығыңыз қандай? Қай мамандыққа оқып жатырсыз?»**. Респонденттерге ұнайтын кәсіби мамандық туралы да сұрақ қойылды: **«Сіздің қандай мамандық алғыңыз келеді?»**.

Зерттеу нәтижелері бойынша жастар арасында кеңінен тараған мамандық юриспруденция (6,3%), экономика (6,2%), медицина (6,2%), қаржы (5,5%), көлік пен коммуникация (5%), филология (4,8%), ақпараттық технологиялар (4,3%), педагогика (3,9%), есеп пен аудит (3,2%) болды.

Ұнайтын мамандықтар да осыған ұқсас: юриспруденция (13%), медицина (10,5%), экономика (7,7%), дизайн (6,5%), қаржы (5,9%), көлік және

коммуникация (5,3%), ақпараттық технологиялар (4,4%) және басқа мамандықтар (10-диаграмма).

Екі сұрақ нәтижесіне жасалған салыстырмалы талдаулар былай деп қорытындылауға мүмкіндік береді:

1. Еңбек нарығындағы сұранысқа қарамастан қазіргі таңда жұмысқа тұру кезінде жиі таңдалатын мамандықтар жастардың ойынша юриспруденция, экономика және қаржы.
2. Жаһандану және жаңару үрдістерінің кеңінен етек алуы Қазақстандық кәсіби кеңістікке көптеген жаңа мамандықтар енгізді. Ал жастар әлемдік жаңару үрдісінен кеш қалмауды жөн деп санайды. Дизайн, маркетинг, менеджмент, халықаралық қатынастар сияқты мамандықтар қазақстандық жастардың жиі таңдауына ілігеді.
3. Бұған қарама-қарсы көрсеткішке «педагогика» мамандығы ие болды. Өзінің объективті сұранысына қарамастан (жалпы білім беретін мекемелерде педагог кадрлар тапшы) жастар мұғалім/оқытушы болуды қаламайды. Респонденттердің 3,9% педагогпын десе, осы жауапты бергендер арасында педагог болғысы келмейтіндер көп болды. Осыған қарап жиырма немесе отыз жылдан кейінгі педагогика саласының ахуалын қазірден ойластыру керек деген тұжырым жасап отырмыз (6-диаграмма).

6-диаграмма. «Сіздің мамандығыңыз қандай? Сіз қандай мамандыққа оқып жатырсыз?» және «Сіздің қандай мамандық алғыңыз келеді?» деген сұрақтарға арналған жауаптар, % өрнектелген

Енді жастардың мамандық таңдау барысындағы себептерін анықтау орынды. Әлеуметтік зерттеу нәтижелері мынаны көрсетіп отыр: респонденттердің мамандық таңдау барысындағы мотивтерінің бастысы кәсіби біліктілік алу болып табылады (23,3%), әрбір бесінші адам оқуды аяқтағаннан кейін бірден жұмысқа тұру мүмкіндігін қарастырады. Рейтингтің

үшінші орынында болашақтағы зор табыс тұр, ел жастарының 17,1% осылай деп ойлайды. Жасы 14-29 аралығындағы әрбір оныншы азамат үшін мамандық кәсіби тұрғыда даму мүмкіндігі болып табылады. Жастардың 6% үшін болашақтағы немесе қазіргі кәсіби қызметі үшін міндетті шарт болып есептеледі. Осынша адам мамандық таңдау барысында (6,3%) ата-аналарының, туыстары мен достарының кеңесіне жүгінеді. Мамандық таңдау барысында ЖОО мәртебесі, таныстардың болуы, ұқсас мамандыққа оқып жатқан жақындардың болуы сияқты себептер де ескеріледі (екі жағдайда да 0,6%) және тегін оқу мүмкіндігі маңызды рөл атқарады (0,4%) (25-кесте).

25-кесте. «Мамандық таңдау барысында Сіз үшін не маңызды немесе Сіз оқуға түсіп жатқанда мамандық таңдауыңыздың негізгі себебі қандай болды?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Кәсіби біліктілік алу	23,3
Жұмысқа тұру	18,1
Болашақата көп табыс табу	17,1
Әрі қарай кәсіби тұрғыда жетілу мүмкіндігі	11
Шығармашылық және қызықты қызмет	6
Жаңа дүниелерді меңгеру, дүниетанымды кеңейту	3,6
Ата-ананың, жақындар мен ұстаздардың кеңесі	6,3
Ұқсас мамандыққа оқып жүрген таныстардың болуы	0,6
Қайда оқысам да бәрібір	1,2
Студенттік өмірдің қызығын көру мүмкіндігі	0,4
Жоғары білімнің қажеттігі	1,7
Түскен оқу орынының беделі	0,6
Менің кәсіби білімім жоқ	7,8
Тегін оқу мүмкіндігі	0,4
Пайдамды келтіру, жақсылық жасау	0,01
Жауап бере алмаймын	1,5

Қорыта келе, жастардың мамандық таңдауға айтарлықтай жауапкершілікпен қарайтындығын айтамыз. Негізгі себептер рейтингінде объективті, өзекті мәселелер тұр, мәселен, білім алу, жұмысқа тұру, кәсіби тұрғыда өсу және болашақта табыс табу. Зерттеу қорытындылары сарапшылардың бүгінгі таңда көптеген жастар тегін алуға болатын және беделі жоғары мамандықтарды ғана таңдайды деген пікірлерін жоққа шығарады.

3.3. Қосымша білім алу мен студент алмасу жөніндегі оқу бағдарламалары: артықшылықтар мен мүмкіндіктер

Бұл тармақта респонденттерге студент алмасу жөніндегі оқу бағдарламаларымен қаншалықты таныс екендіктерін анықтауға бағытталған сұрақтар мен олардың нәтижелері қарастырылып отыр. Зерттеудің сырттай

өткізілген бөлігінде жеке тұлғалардың Қазақстанда/шетелде білім алған жастардың артықшылықтары мен мүмкіндіктері туралы сұрақ та қойылды.

Сауалнама анкетасының «Сіз студент алмасу жөніндегі қандай оқу бағдарламаларын білесіз?» деген сұраққа респонденттердің көпшілігі (73,7%) «Болашақ» халықаралық стипендиясы туралы білетіндіктерін, бірақ оған қатыспағандықтарын айтты.

24,6% трансферлік бағдарламалар туралы естігендерін мәлімдеді, бұл бағдарлама бойынша кіші курс студенттері шетелдік ЖОО оқуға/оқуларын аяқтауға жіберіледі.

22,7% «Foundation» бағдарламасын біледі, бірақ оған қатыспаған. Студент алмасу жөніндегі халықаралық оқу бағдарламаларының топтамасын үш күндік интербелсенді «PreparED» бағдарламасы тұйықтап тұр, оның көрсеткіші 13,9%.

Қазақстан жастарының аз ғана бөлігі аталған бағдарламалардың қатысушысы болған. Респонденттердің 0,8% «Болашақ» және «Foundation» бағдарламасына, 0,9% үш күндік интербелсенді «PreparED» бағдарламасына қатысқан екен. Жастардың 1,6% трансферлік бағдарламаға қатысушы болған (26-кесте).

26-кесте. «Сіз студент алмасу жөніндегі қандай оқу бағдарламаларын білесіз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	Естідім, бірақ қатысқан жоқпын	Өтініш бердім, бірақ қатысқан жоқпын	Қатыстым	Білмеймін
Халықаралық «Болашақ» стипендиясы	73,7	2,2	0,8	23,3
«Foundation» бағдарламасы	22,7	0,6	0,8	75,8
Үш күндік интербелсенді «PreparED» бағдарламасы	13,9	1,2	0,9	83,9
Трансферлік бағдарлама (кіші курс студенттері шетелдік ЖОО оқуға/оқуларын аяқтауға жіберіледі)	24,6	1,8	1,6	72,1

Оқу бағдарламаларына қатысқандардың көпшілігі Қазақстан астанасының – Астана қаласының жастары болды. Астаналық жастар көбіне оқу бағдарламаларына қатысушы болады: үш күндік интербелсенді «PreparED» бағдарламасы (5,9%) мен трансферлік бағдарлама (6%).

Бұдан кейін әр түрлі оқу бағдарламалары, жобалар, стипендиялар, гранттар туралы ақпаратты Қазақстан жастарының қандай мәлімет көзінен алатындығын анықтау маңызды болды. Ресурстар арасында мыналар болды: телеарналар, баспа БАҚ, радио, әлеуметтік желілер, туысқандар, достар және таныстар сияқты әлеуметтік агенттер.

11-диаграммада көрсетілгендей, жастардың 59,5% әлеуметтік желіні ақпарат алатын негізгі көз деп атады (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru

және т.б.). Екінші орында телеарналар – 37%. Сауалнамаға қатысқан әр төртінші адам ақпаратты таныстарынан, туыстарынан алатынын айтты (25,4%). Ел жастарының 12,6% оқу бағдарламаларына, гранттарға қызықпайтынын айтты, сондықтан ол туралы ақпарат іздемейді. Дәстүрлі ақпарат көздері арасынан көрсеткіші ең төмені баспа БАҚ болды (2,4%) (7-диаграмма).

7-диаграмма. «Сіз әр түрлі оқу бағдарламалары, жобалар, стипендиялар, гранттар және т.б. туралы мәліметтерді қандай ақпарат көзінен аласыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Материалдық жағдай бойынша жасалған талдау мына тенденцияны көрсетті: респонденттің материалдық жағдайы неғұрлым төмен болса, оның түрлі оқу бағдарламалары туралы ақпарат іздеп, оларға қызығуы соғұрлым сирек. Сұраққа «Оқу бағдарламасына, гранттарға қызықпаймын, сондықтан ол туралы ақпарат іздемеймін» деген жауапты респонденттердің 13,6% таңдады, бұлардың қаражаты тек азық-түлікке ғана жетеді, респонденттердің 12,7% материалдық жағдайы нашар. Ал материалдық тапшылық көрмейтін қазақстандықтардың тек 1,7% оқу бағдарламаларына қатысқылары келмейтіндіктерін айтты (27-кесте).

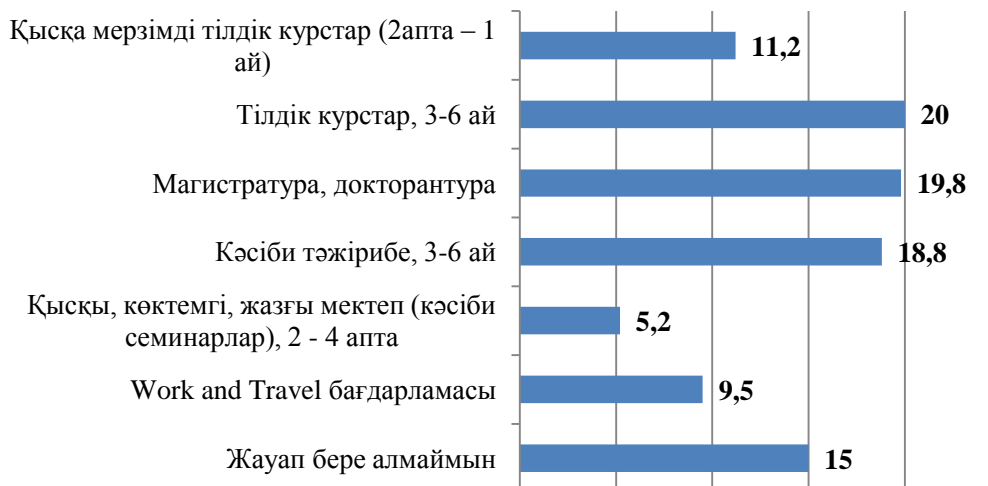
«Сіз әр түрлі оқу бағдарламалары, жобалар, стипендиялар, гранттар және т.б. туралы мәліметтерді қандай ақпарат көзінен аласыз?» сұрағына алынған жауаптар (материалдық жағдай жіктелімінде), % өрнектелген

	Табысымыз азық-түлікке де жетпейді	Табысымыз тек ең қажеттілерге ғана жетеді (азық-түлік және т.б.)	Табысымыз тек азық-түлікке, ең қажетті шығындарға, ұсақ тұрмыстық техника мен киімге ғана жетеді	Техника алуға табысымыз жеткілікті, бірақ жана көлік сатып ала алмаймыз	Табысымыз барлығына жетеді, жылжымайтын мүліктен басқаға (пәтер, саяжай)	Материалдық тапшылық көрмейміз, қажет болса жылжымайтын мүлік те сатып ала аламыз	Жауап бере алмаймын
Әлеуметтік желілер (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru және т.б.)	50	61,9	54,3	59,3	65,9	72,3	68,8
Телеарналар	31,8	41,4	34,6	37,7	37,2	41,2	35,4
БАҚ	9,1	21,7	22,4	26,3	23,8	23,5	20,8
Туыстар, таныстар мен достар	31,8	24,2	25,2	25,2	24,9	26,1	35,4
Басқа ақпарат көзі	4,5	10,2	5,8	6,9	4,6	8,4	12,5
Газет	22,7	10,7	5,8	5,4	5,7	6,7	8,3
Радио	9,1	3,7	1,6	2,8	1,9	3,4	2,1
Оқу бағдарламаларына, гранттарға қызықпаймын, сондықтан ол туралы ақпарат іздемеймін	13,6	12,7	19,1	10,4	5	1,7	0
Оқу орны	0	2,5	1,6	2,1	2,3	2,5	0
Жауап бере алмаймын	4,5	0	0,9	2,1	0,8	0	6,3

Қазақстандықтардың қосымша білім алу үшін қандай бағдарламаларды таңдайтындықтарын білу де маңызды. Осыған байланысты респонденттерге мынадай сұрақ қойылды: **«Егер Сізде қосымша білім алу үшін шетелге кету мүмкіндігі пайда болса, Сіз қандай бағдарламаны таңдар едіңіз?»**.

Респонденттердің бұл сұраққа берген жауаптарының көрсеткіштері жуықтас болды. Мерзімі 3-6 ай аралығындағы тілдік курстар (20%) үздік көрсеткішке ие. Әрі қарай 19,8% және 18,8% көрсеткіштерімен магистратура, докторантура және мерзімі 3-6 ай аралығындағы кәсіби тәжірибе болды. Өз кезегінде респонденттердің 11,2% ұзақтығы 2 апта – 1 ай болатын қысқа мерзімдік тілдік курстарды таңдады. Осынша респондент шетелге Work and Travel бағдарламасы бойынша баратын едім деген, бұл ел жастарының арасындағы әрбір оныншы адам. Қосымша оқу бағдарламалары арасындағы сұранысы ең төмен бағдарлама 2-4 аптаға ұласатын семинарлар – 5,2%. Бұл сұраққа жастардың 15% жауап бере алмады (8-диаграмма).

8-диаграмма. «Егер Сізде қосымша білім алу үшін шетелге кету мүмкіндігі пайда болса, Сіз қандай бағдарламаны таңдар едіңіз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Осыдан кейін біздің жас қазақстандықтардың шетелде алған жоғары білімі бар жағдайда жұмысқа тұруларының артықшылықтары мен қосымша мүмкіндіктерін анықтағымыз келді. Ол үшін сауалнаманың қатысушыларына келесі сұрақты қойдық: **«Сіз қалай ойлайсыз, біздің елде жұмысқа тұру барысында шетелде бітірген оқуы бар жас қазақстандық азамат/азаматша қандай артықшылықтарға/қосымша мүмкіндіктерге ие?»**.

Жауаптың ұсынылған нұсқаларының арасынан «Беделді компанияларға жұмысқа шақырту алу» нұсқасы үздік болды - 25,8%. Ал 24,2% респондент шетелде оқу бітіргендер отандық білім алғандармен салыстырғанда жалақыны артық алады деп санайды. Респонденттердің 15,5% лауазымының жылдам өсетіндігін меңзейді. Дегенмен, 15,4% жастар қазақстандық білім алғандар мен шетелдік білім алғандардың мүмкіндіктерінен ешқандай айырмашылық байқамады, жұмысқа тұру барысында қай жерде білім алғаның маңызды емес деп санайды. Бұл сұраққа 6,2% жауап бере алмады (28-кесте).

28-кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, біздің елде жұмысқа тұру барысында шетелде бітірген оқуы бар жас қазақстандық азамат/азаматша қандай артықшылықтарға/қосымша мүмкіндіктерге ие?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Еңбек ақысы неғұрлым жоғары (жалақысы көп)	24,2
Лауазымы жылдам өседі	15,5
Беделді компанияға жұмысқа шақырту алады	25,8
Ұлттық компанияға жұмысқа шақырту алады	8,2
Жұмыс орнын таңдай алады	10
Қызықты жұмыспен айналыса алады	4,8
Шетелдік білім Қазақстанда жұмысқа тұру барысында ешқандай маңызды емес	15,4
Жауап бере алмаймын	6,2

Деректерге гендерлік жіктелімде жасалған талдау жауаптар арасындағы айырмашылықты көрсеткен жоқ. Дегенмен, шетелдік білім үлкен мүмкіндіктер береді деген пікір мен оның маңызды еместігін атағандар пікірі екіге жарылды. «Теңіздің арғы жағынан» алып келген дипломның артықшылығы жоқ деп әйелдерге қарағанда ер адамдар жиі айтады. Ер азаматтардың 17,7% және әйел адамдардың 13,1% **«шетелдік білім Қазақстанда жұмысқа тұру барысында маңызды емес»** деген жауапты таңдаған (29-кесте).

23-кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, біздің елде жұмысқа тұру барысында шетелде бітірген оқуы бар жас қазақстандық азамат/азаматша қандай артықшылықтарға/қосымша мүмкіндіктерге ие?» сұрағына алынған жауаптар (гендерлік жіктелімде), % өрнектелген

	Ер адам	Әйел адам
Еңбек ақысы неғұрлым жоғары (жалақысы көп)	24,3	24,2
Лауазымы жылдам өседі	14,4	16,7
Беделді компанияға жұмысқа шақырту алады	25	26,6
Ұлттық компанияға жұмысқа шақырту алады	7,5	9
Жұмыс орнын таңдай алады	9,9	10,2
Қызықты жұмыспен айналыса алады	4,9	4,8
Шетелдік білім Қазақстанда жұмысқа тұру барысында ешқандай маңызды емес	17,7	13,1
Жауап бере алмаймын	6,3	6,1

Қорыта келе, қазақстандық білім мен шетелдік білімнің артықшылықтары мен басымдықтарын анықтау үшін респонденттерге соңғы сұрақ қойылды: **«Сіз қалай ойлайсыз, жас қазақстандықтар шетелдік мамандық иесі бола тұрып қазақстандық білімі бар тұлғаларға қарағанда елдің дамуы мен болашағы үшін көп қызмет жасап, пайдасын тигізе ала ма?»**

Жастардың 60% астамы («иә» және «солай шығар» жауаптарын қоса алғанда) шетелдік білімі бар жұмыскерлер елдің дамуы үшін көптеген пайдалы істер атқара алады деп жауап берді. Ал 28,4% («жоқ» және «олай емес шығар» жауаптарын қоса алғанда) отандық және шетелдік диплом иелерінің қызметтерінің арасында айырмашылық жоқ деді, тағы 9,6% сұраққа жауап бермеді (30-кесте).

30-кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, жас қазақстандықтар шетелдік мамандық иесі бола тұрып қазақстандық білімі бар тұлғаларға қарағанда елдің дамуы мен болашағы үшін көп қызмет жасап, пайдасын тигізе ала ма?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Иә	21,1
Солай шығар	40,2
Олай емес шығар	17,4
Жоқ	11
Қазақстандық немесе шетелдік білім иелерінің арасында айырмашылық жоқ	0,5
Әр адамның өзіне байланысты	0,1
Жауап бере алмаймын	9,6

Тарау бойынша қорытындылар

Жастардың көзқарасы бойынша мамандықтардың маңызды түрлері, мамандықтардың еңбек нарығындағы сұранысына қарамастан және жұмысқа тұру барысында кездесетін қиындықтарға қарамастан әлі де юриспруденция, экономика және қаржы болып отыр.

Жаһандану және жаңару үрдістерінің кеңінен етек алуы қазақстандық кәсіби кеңістікке көптеген жаңа мамандықтар енгізді. Ал жастар әлемдік жаңару үрдісінен кеш қалмауды жөн деп санайды. Дизайн, маркетинг, менеджмент, халықаралық қатынастар сияқты мамандықтар қазақстандық жастардың жиі таңдауына ілігеді.

Бұған қарама-қарсы көрсеткішке «педагогика» мамандығы ие болды. Өзінің объективті сұранысына қарамастан (жалпы білім беретін мекемелерде педагог кадрлар тапшы) жастар мұғалім/оқытушы болуды қаламайды. Респонденттердің 3,9% педагогпын десе, осы жауап бергендер арасында педагог болғысы келмейтіндер көп болды. ***Осыған қарап жиырма немесе отыз жылдан кейінгі педагогика саласының ахуалын қазірден ойластыру керек деген тұжырым жасап отырмыз.***

Негізгі себептер рейтингінде объективті, өзекті мәселелер тұр, мәселен, білім алу, жұмысқа тұру, кәсіби тұрғыда өсу және болашақта табыс табу. Зерттеу қорытындылары сарапшылардың бүгінгі таңда көптеген жастар тегін алуға болатын және беделі жоғары мамандықтарды ғана таңдайды деген пікірлерін жоққа шығарады.

Респонденттердің көпшілігі «Болашақ» халықаралық стипендиясы туралы біледі. Трансферлік бағдарламалар туралы естіген, бұл бағдарлама бойынша кіші курс студенттері шетелдік ЖОО оқуға/оқуларын аяқтауға жіберіледі. Аздаған бөлігі «Foundation» бағдарламасын біледі, бірақ оған қатыспаған. Жастардың саусақпен санайтын бөлігі ғана аталған бағдарламаға қатысушы болған (әр бағдарлама бойынша 2% аспайды).

Әр түрлі оқу бағдарламалары, жобалар, стипендиялар, гранттар туралы ақпаратты Қазақстан жастары мына ресурстардан алады: телеарналар, әлеуметтік желілер, туысқандар, достар және таныстар сияқты әлеуметтік агенттер.

Респонденттер шетелде оқу бітіргендер отандық білім алғандармен салыстырғанда жалақыны артық алады деп санайды. Артықшылықтар арасында беделді компанияларға жұмысқа шақырту алу, лауазымының жылдам өсетіндігі бар.

4-тарау. Қазақстан жастарының еңбек миграциясы

4.1. Жастардың Қазақстанда және шетелде жұмысқа тұруы: кедергілер мен оларды шешу амалдары

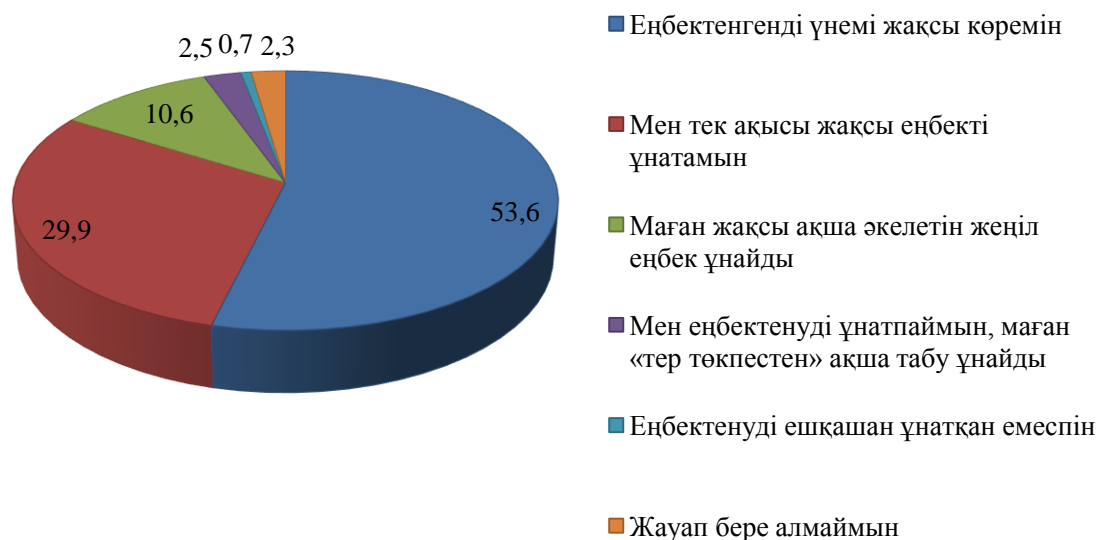
Қазақстанның әрбір жас азаматының өміріндегі маңызыды кезең жұмысқа орналасу уақыты болып саналады. Жастар өздерінің жас ерекшелігіне байланысты және кәсіби салада тәжірибесінің жетіспейтіндігіне байланысты қиыншылық көреді, бірақ инновациялық және шығармашылық потенциалы, жұмыс жасауға деген құлшыныстары зор.

Осы әлеуметтік жоба аясында көзделген мәселе, бұл - жастардың Қазақстан төңірегінде де, шетелде де жұмысқа тұру барысында кездестіретін кедергілерін анықтау еді.

Кіріспе сұрақ ретінде жас қазақстандықтардың еңбектенуге қатысты көзқарасын анықтайтын сауал қойылды.

Нәтижелер мынаны көрсетіп отыр: сауалнамаға қатысқандардың жартысынан көбі (53,6%) үнемі еңбектенгенді жақсы көреді. Қазақстан жастары арасындағы әр үшінші адам еңбектің жақсы материалдық нәтижеге жеткізуінің керектігін атады. Әр оныншы (10,6%) респондент жеңіл еңбекті қалайды, сәйкесінше, төлеміне де қанағаттанады. Ал 2,3% еңбектену үрдісіне әлеуметтік құбылыс ретінде дербес бағасын бере алмады (9-диаграмма).

9-диаграмма. «Өзіңіздің еңбекке қатысты көзқарасыңызды қалай білдіре аласыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Бұл сұрақтағы жас жіктелімінде кейбір ерекшеліктер байқалады. Еңбектенуге қатысты ниеттілік пен орынды көзқарас ересектерге тән: 14-18 жастағылар арасында «еңбектенгенді үнемі жақсы көремін» деген жауапты таңдағандар үлесі 50,2%, ал қалған екі топта көрсеткіш коэффициенті артып отыр – 53,1% және 55,6%, сәйкесінше. Жасы 14 – 18 аралығындағы жастар «жеңіл жұмыс жасап, көп ақша табуды» көздейді. Пайызбен өрнектейтін

болсақ: бұл санат өкілдерінің 12,2% еңбектенуді жақсы көреміз, тек табысы жоғары, ал жұмыстың оңай болуы керек деді (қалған топтар бойынша пайыздық көрсеткіш 9,9% және 10,3% сәйкесінше). Осы топ «еңбектенгенді ұнатпаймын, маған ақшаны «тер төкпей табу» ұнайды» дегендер қатары 3,8% (2,3% және 2,1% көрсеткіштерімен салыстырғанда) (31-кесте).

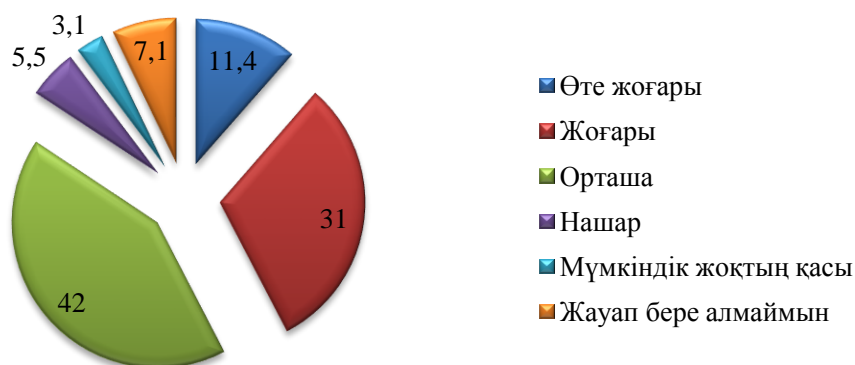
31-кесте. «Өзіңіздің еңбекке қатысты көзқарасыңызды қалай білдіре аласыз?» сұрағына алынған жауаптар (жас ерекшелігі жіктелімінде), % өрнектелген

	14-18 лет	19-23 лет	24-29 лет
Еңбектенгенді үнемі жақсы көремін	50,2	53,1	55,6
Маған жақсы ақша әкелетін жеңіл еңбек ұнайды	26,2	31,6	30,7
Мен еңбектенуді ұнатпаймын, маған «тер төкпестен» ақша табу ұнайды	12,2	9,9	10,3
Мен тек ақысы жақсы еңбекті ұнатамын	3,8	2,3	2,1
Еңбектенуді ешқашан ұнатқан емеспін	1,1	1,2	0,2
Жауап бере алмаймын	5,7	1,8	1

Әрі қарай зерттеу тобы жастардың шетелде жұмысқа тұру мүмкіндіктерін қалай бағалайтындықтарын анықтауды орынды деп шешті.

Айта кететін жайт – *жастар өздері көшіп кететін қалада/елде жұмысқа тұру мүмкіндіктеріне барынша оптимисті баға береді.* Респонденттердің 42% жұмысқа тұру мүмкіндіктерін орташа деңгейде бағалайды. Әр үшінші адам өз мүмкіндігіне «жоғары» баға береді. Әрбір оныншы Қазақстан азаматы өзінің шетелде жұмысқа тұра алатындығына күмән келтірмейді. Керісінше пікірдегілер қатары 8,6% («нашар» және «мүмкіндік жоқ» жауаптарын қоса алғанда), олар жұмыс іздеу барысында біліктіліктері мен мамандықтары қажетті жұмыс үшін жеткіліксіз болады деп санайды. Бұл сұраққа жастардың 7,1% жауап бере алмады (10-диаграмма).

10-диаграмма. «Сіз мамандығыңыз бен біліктілігіңіз бойынша көшкіңіз келетін қалада/елде жұмысқа тұру мүмкіндігіңізді қалай бағалайсыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Жас бойынша жіктелім мына тенденцияны көрсетіп отыр: болашақ мигранттың жасы неғұрлым кіші болса, оның ұстанымы соғұрлым белсенді. 40,7% көрсеткішпен 14-18 жас аралығындағылар өздерінің шетелде жұмысқа тұру мүмкіндіктерін «жоғары» деп бағалайды, бұл жасөспірімдердің кәсіби тәжірибелері мен қызметтік дағдыларының жетіспеушілігіне қарамастан анықталған көрсеткіш. Бұл пікірмен 19-23 аралығындағы жастардың 31,6% келіседі және 24-29 жастағылардың 25,6% осы пікірге қосылады. Ересектер тобының көзқарастары барынша анық және ұтымды - 50/50, жартысы өз мүмкіндіктеріне «орташа» баға береді (32-кесте).

32-кесте. «Сіз мамандығыңыз бен біліктілігіңіз бойынша көшкіңіз келетін қалада/елде жұмысқа тұру мүмкіндігіңізді қалай бағалайсыз?» сұрағына алынған жауаптар (жас ерекшелігі жіктелімінде), % өрнектелген

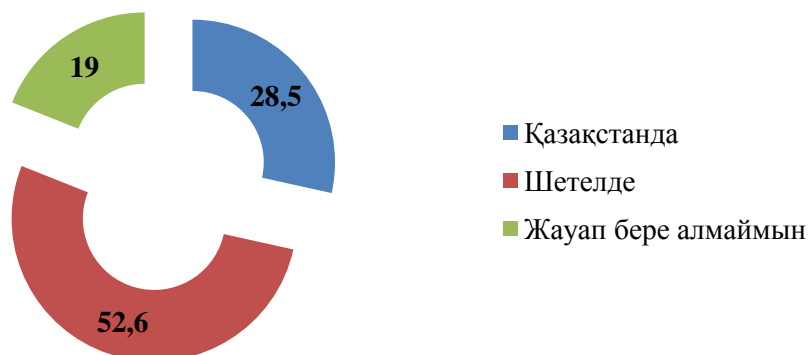
	14-18	19-23	24-29
Оте жоғары	11,9	16,5	7,7
Жоғары	40,7	31,6	25,6
Орташа	35,6	34,2	50,4
Нашар	1,7	5,1	7,7
Мүмкіндік жоқтың қасы	1,7	5,1	2,6
Жауап бере алмаймын	8,5	7,6	6

Ұлттық жіктелім бойынша жасалған талдаулар мынадай болды: жауаптардың ұсынылған барлық нұсқалары арасынан «өте жоғары» деген жауапты қазақ жастарының 13,8% және «жоғары» деген жауапты 31,5% таңдады, орыс ұлты жастары мен басқа ұлт өкілдері өз мүмкіндіктерін «орташа» деп бағалайды - 43,5% және 45,5%, сәйкесінше.

Осыдан соң біз респонденттердің лауазымның өсуі үшін қай жердің қолайлы екендігін анықтауды абзал деп шештік, Қазақстанда ма немесе шетелде ме. Осы сұраққа және алдында қойылған сұраққа басқа елге ТТЖ көшуді жоспарлап жүрген жастардың белсенді жауап бергендігін ескере кету

керек. Нәтижесінде мынадай жағдай анықталды: жауап бергендердің басым көпшілігі Қазақстаннан тыс жерде лауазымды жақсартуға мүмкіндік зор деп санайды. Олармен келіспейтін респонденттер үлесі 28,5%. Әр бесінші респондент бұл сұраққа жауап бермеді (11-диаграмма).

11-диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, лауазымды өсіру үшін қай жерде мүмкіндік көп, Қазақстанда ма немесе шетелде ме?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Өңірлік жіктелім талдауы тұрғындардың көзқарастарының арасында айырмашылықтың бар екендігін көрсетті. Өңірлер бойынша Қазақстанда лауазымдық өсудің мүмкін екендігіне сенбейтін жастар Батыс Қазақстан, Қостанай облыстары мен Астана қаласында көп. Олармен Қызылорда, Ақтөбе және Маңғыстау облысының жастары келіспейді, Қазақстанды кәсіби тұрғыдан өсуге мінсіз жер деп санайды (33-кесте).

33-кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, лауазымды өсіру үшін қай жерде мүмкіндік көп, Қазақстанда ма немесе шетелде ме?» сұрағына алынған жауаптар (өңірлік жіктелімде), % өрнектелген

	Қазақстанда	Шетелде	Жауап бере алмаймын
Ақмола	20	40	40
Ақтөбе	77,8	11,1	11,1
Алматы	45	55	0
Атырау	60	40	0
ШҚО	29	51,6	19,4
Жамбыл	31,6	57,9	10,5
БҚО	0	57,1	42,9
Қарағанды	19	59,5	21,4
Қостанай	3,7	66,7	29,6
Қызылорда	100	0	0
Маңғыстау	60	20	20
Павлодар	42,9	57,1	0
СҚО	33,3	16,7	50
ОҚО	22,2	50	27,8
Астана қаласы	15,8	73,7	10,5
Алматы қаласы	37,5	43,8	18,8

Лауазымның артуы мен өмір сүру сапасына келер болсақ респонденттердің Қазақстанның қай өңірінде өмір сапасының жақсы және дамуға мүмкіндіктердің көп екендігі туралы пікірлері ерекше болды. Мұндай қала ретінде Астана қаласы мен Алматы қаласы (53,4% және 46,3% сәйкесінше) аталды. Бұл ешқандай күмән тудырмады, республикалық маңызы бар екі қала да экономикалық тұрғыдан да, техникалық тұрғыдан да, технологиялық тұрғыдан да жақсы дамыған. Ал облыстар арасында Оңтүстік Қазақстан және Атырау облыстары бар (15,5% және 13,9%). **Тартымдылық көрсеткіші төмен өңірлер респонденттердің айтуы бойынша солтүстік өңір – Қостанай (2,2%), Павлодар (2,6%), Солтүстік Қазақстан (2,6%) облыстары, оңтүстік өңірлер – Жамбыл (2%), Қызылорда (2,4%) облысы және Шығыс Қазақстан облысы - 2,7%.** Осыған байланысты аталған өңірлерге иммиграцияның баяу болатындығын және аталған өңірлерден жұмыс күшінің кету ағымының жоғары болатындығын болжауға болады, әрине, бұл өңірлердің экономикалық және демографиялық жағдайына өз әсерін тигізеді. Сондықтан, орталық және жергілікті атқару органдарының ең алдымен еліміздің шығыс және оңтүстік өңірлерінің ішкі жағдайын тұрақтандыратын шараларды заңнамалық негізді қолға алулары қажет (34-кесте).

34-кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, Қазақстанның қай өңірлерінде өмір сүру сапасы жақсы, жұмыс табу оңай және дамуға мүмкіндіктер көп?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Ақмола облысы	8,7
Ақтөбе облысы	6,4
Алматы облысы	14
Атырау облысы	13,9
Шығыс-Қазақстан облысы	2,7
Жамбыл облысы	2
Батыс Қазақстан облысы	4,9
Қарағанды облысы	7
Қостанай облысы	2,2
Қызылорда облысы	2,4
Маңғыстау облысы	8,7
Павлодар облысы	2,6
Солтүстік Қазақстан облысы	2,6
Оңтүстік Қазақстан облысы	15,5
Алматы қаласы	46,3
Астана қаласы	53,4
Жауап бере алмаймын	1

Респонденттердің ел өңірлерінің аттракциясы туралы пікірлерін ішкі миграция әлеуетімен салыстыра отырып, нәтижелердің жуықтас екендігін анықтадық. Республиканың басқа өңіріне көшу бойынша көпшілігі елдің астанасын таңдайды – 26,3% және оңтүстік астанамызды таңдайды– 22%.

Сауалнамаға қатысқан әрбір бесінші тұлғаның өз елді мекенінде тұрудың болашақтағы перспективалары туралы айтқандығын да ескеру керек. Бұл пікірді көбіне жас жігіттер әйелдерге қарағанда жиі айтты (19% - 16,8%, сәйкесінше), ал жас ерекшеліктері 24-29 аралығында.

Ел жастарының арасынан әрбір үшінші тұлға Қазақстанның барлық өңірлерінде мүмкіндіктер бірдей, сондықтан ел ішінде көшудің қажет жоқ деп санайды. Бұл пікірді ұстанғандардың көпшілігі орыс жастары (орыстар-35,7%, қазақтар – 23,8%, басқа ұлт өкілдері – 33,2%) (35-кесте).

35-кесте. «Сіздің өзіңіз тұрып жатқан елді мекеннен Қазақстанның басқа өңіріне көшкіңіз келе ме, себебі басқа өңірде жұмысқа тұру, кәсіби тұрғыда даму мүмкіндіктері көп? Қай облысқа көшетін едіңіз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Ақмола облысы	3
Ақтөбе облысы	2
Алматы облысы	4,8
Атырау облысы	3,1
Шығыс Қазақстан облысы	0,9
Жамбыл облысы	0,7
Батыс Қазақстан облысы	0,8
Қарағанды облысы	3,4
Қостанай облысы	1
Қызылорда облысы	0,6
Маңғыстау облысы	2,1
Павлодар облысы	1,1
Солтүстік Қазақстан облысы	0,7
Оңтүстік Қазақстан облысы	1,8
Алматы қаласы	22
Астана қаласы	26,3
Өзім тұрып жатқан елді мекенде де мүмкіндіктер жақсы, ешқайда көшкім келмейді	17,9
Ешқайда көшкім келмейді, Қазақстанның барлық өңірлерінде мүмкіндіктер бірдей	27,1
Жауап бере алмаймын	2,6

Ал енді жастардың жұмысқа тұру мәселесін жалпы қарастырып көрейік: біріншіден, қандай қасиеттерге ие болу керектігін, екіншіден жастар тұрып жатқан жерде жұмысқа тұруға ненің кедергі екендігін анықтайтын боламыз.

Респонденттерге мынадай сұрақ қойылды: **«Сіздің ойыңызша Сіз тұрып жатқан елді мекенде жастардың жұмысқа тұруына не кедергі болады?»**. Алынған жауаптар сан алуан болды. Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі өздері тұрып жатқан елді мекенде жұмысқа тұрудың басты кедергісі жастардың тәжірибесіз болуы деп санайды, көрсеткіші 42,6%. Негізгі кедергілер рейтингінде екінші орынды «жалақының төмендігі» алды. Респонденттердің 37,4% жастардың жұмыссыздығын жұмыс берушілердің ұсыныстарының жас қызметкерлер талабына сай болмауымен

байланыстырады. Себептер үштігінде аймақта бос жұмыс орнының болмауы бар – 27,8% (36-кесте).

36-кесте. «Сіздің ойыңызша Сіз тұрып жатқан елді мекенде жастардың жұмысқа тұруына не кедергі болады?», % өрнектелген

	%
Жас мамандардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігінің төмендігі	16,1
Алған білім мен бос жұмыс орының қызметтік талаптарының сай болмауы	17,6
Жұмыс өтілінің болмауы	42,6
Жемқорлық, парақорлық, жұмыс берушілердің тарапынан	25,5
Этникалық (ұлттық) белгі бойынша кемсіту	3,1
Әйел немесе еркек болғандықтан орын алатын кемсіту	1,2
Денсаулық жағдайы	3
Төмен жалақы	37,4
Кішкентай баланың болуы	3
Жас мамандардың амбицияларының жоғары болуы	4,6
Аймақта бос жұмыс орнының болмауы	27,8
Кедергі жоқ	8
Зейнетақы аударымы аз	0,01
Жастар ұстанымының «оңай ақша табу» болуы	0,01
Жалқаулық және масылдық	0,1
Зейнет жасының ұзартылуы	0,01
Жауап бере алмаймын	4,7

Жұмыс орындарының жетіспейтіндігі Ақмола және Ақтөбе облысының жастары жиі айтты (43% және 54,5%). **Жастардың жұмысқа тұруына жұмыс берушілердің парақорлығы кедергі деп ойлайды, бұл пікірді ел жастарының арасынан әрбір төртінші тұлға атады. Әсіресе бұл туралы еліміздің оңтүстік және батыс өңірлерінің тұрғындары көп айтты: Жамбыл (37,7%), Оңтүстік Қазақстан (35,9%), Қызылорда (33,7%) облыстары, Атырау (33,8%), Маңғыстау (35,1%) облысы.** Бұған аталған өңірлердегі бақылау органдарының назар аударуы керек. Респонденттер берген жауаптар арасында «жас мамандардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетінің төмен болуы» айтылды - 16,1% және «алған білім мен бос жұмыс орнының қызметтік талаптарының сай болмауы» көрсетілді - 17,6%.

Тиісті мемлекеттік бақылау органдарының назарын талап ететін тағы бір мәселе: орыс ұлты өкілдерінің 6,8% және басқа ұлт өкілдерінің 7,1% жұмысқа тұру барысында ұлттық ерекшелік бойынша кемсіту орын алады деп көрсетті (37-кесте).

37-кесте. «Сіздің ойыңызша Сіз тұрып жатқан елді мекенде жастардың жұмысқа тұруына не кедергі болады?» (ұлттық жіктелімде), % өрнектелген

	Қазақ	Орыс	Басқа ұлт өкілі
Жас мамандардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігінің төмендігі	17,4	14,7	9,7
Алған білім мен бос жұмыс орының қызметтік талаптарының сай болмауы	16,4	23	15,8
Жұмыс өтілінің болмауы	41,8	45,8	41,8
Жемқорлық, парақорлық, жұмыс берушілердің тарапынан	27,4	15,9	31,1
Этникалық (ұлттық) белгі бойынша кемсіту	1,5	6,8	7,1
Әйел немесе еркек болғандықтан орын алатын кемсіту	0,9	2,3	2
Денсаулық жағдайы	3,2	3,5	1
Төмен жалақы	36,7	40,5	36,7
Кішкентай баланың болуы	2,6	3,5	5,6
Жас мамандардың амбицияларының жоғары болуы	4,8	3,5	5,1
Аймақта бос жұмыс орнының болмауы	26	35,9	25
Кедергі жоқ	9,6	4,1	5,1
Зейнетақы аударымы аз	0	0,3	0
Жастар ұстанымының «оңай ақша табу» болуы	0,1	0	0
Жалқаулық және масылдық	0,2	0	0
Зейнет жасының ұзартылуы	0	0	0,5
Жауап бере алмаймын	5	3,8	4,1

Қорытынды сұрақ ретінде еңбек миграциясына қатысты жастарға жетістіктерге жету үшін қандай қасиеттердің және ресурстардың болуы керектігі туралы сұрақ қойылды.

Қазақстандық жастар «must have» қатарына мыналарды жатқызды: жақсы білімнің болуы тиіс (59,5%), жоғары біліктілік (44,6%), үш тілді меңгеру – мемлекеттік тіл, орыс тілі және ағылшын тілі – 38,2% және таныстардың болуы (21,7%). Сәтті тұрмыс құру (үйлену) – 1,6% және келбеттің тартымды болуы – 2,8% (12-диаграмма).

12-диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, жастардың лауазымдық жетістікке жетуі үшін қандай қасиеттерінің және ресурстарының болуы керек?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Жауаптың «заңды тұрғыдан сауатты болу керек» деген нұсқасы назарсыз қалмады, оны әрбір бесінші адам таңдады. Жауап бергендердің 12,8% жетістікке жету үшін ерекше қабілетті болу керек деп санайды. Жауаптың бұл нұсқасын таңдағандар арасында қазақ жастары көп (18,7% бірінші жағдайда және екінші жағдайда 13,35).

Тарау бойынша қорытындылар

Талдаулар жастар санасында еңбектенудің маңызды екендігінің байқалатынын көрсетіп отыр. Сауалнамаға қатысқандардың жартысынан астамы еңбектенуді жақсы көретіндіктерін айтты. Қазақстан жастарының арасындағы әр үшінші азамат еңбекті материалдық ахуалды жақсартушы

құрал деп бағалайды. Әр оныншы респондент жеңіл еңбекті қалайды, сәйкесінше, төлеміне де қанағаттанатындығын айтты.

Айта кететін жайт – жастар өздері көшіп кететін қалада/елде жұмысқа тұру мүмкіндіктеріне барынша оптимисті баға береді. Респонденттердің 42% жұмысқа тұру мүмкіндіктерін орташа деңгейде бағалайды. Әр үшінші адам өз мүмкіндігіне «жоғары» баға береді. Әрбір оныншы Қазақстан азаматы өзінің шетелде жұмысқа тұра алатындығына күмән келтірмейді. Керісінше пікірдегілер қатары жұмыс іздеу барысында біліктіліктері мен мамандықтары қажетті жұмыс үшін жеткіліксіз болады деп санайды.

Жастардың басым көпшілігі Қазақстаннан тыс жерде лауазымды жақсартуға мүмкіндік зор деп санайды. Өңірлік жіктелім талдауы тұрғындардың көзқарастарының арасында айырмашылықтың бар екендігін көрсетті. Өңірлер бойынша Қазақстанда лауазымдық өсудің мүмкін екендігіне сенбейтін жастар Батыс Қазақстан, Қостанай облыстары мен Астана қаласында көп. Олармен Қызылорда, Ақтөбе және Маңғыстау облысының жастары келіспейді, Қазақстанды кәсіби тұрғыдан өсуге мінсіз жер деп санайды.

Лауазымның артуы мен өмір сүру сапасына келер болсақ респонденттердің Қазақстанның қай өңірінде өмір сапасының жақсы және дамуға мүмкіндіктердің көп екендігі туралы пікірлері ерекше болды. Мұндай қала ретінде Астана қаласы мен Алматы қаласы аталды. Бұл ешқандай күмән тудырмады, республикалық маңызы бар екі қала да экономикалық тұрғыдан да, техникалық тұрғыдан да, технологиялық тұрғыдан да жақсы дамыған. Ал облыстар арасында Оңтүстік-Қазақстан және Атырау облыстары бар. ***Тартымдылық көрсеткіші төмен өңірлер респонденттердің айтуы бойынша солтүстік өңір – Қостанай, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары, оңтүстік өңірлер – Жамбыл, Қызылорда облысы және Шығыс Қазақстан облысы.***

Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі өздері тұрып жатқан елді мекенде жұмысқа тұрудың басты кедергісі жастардың тәжірибесіз болуы деп санайды, көрсеткіші 42,6%. Негізгі кедергілер рейтингінде екінші орынды «жалақының төмендігі» алды. Респонденттер жастардың жұмыссыздығын жұмыс берушілердің ұсыныстарының жас қызметкерлер талабына сай болмауымен байланыстырады. Себептер үштігінде аймақта бос жұмыс орнының болмауы бар.

Жетістіктерге жету үшін жастарда болуы тиіс негізгі ресурстар мен мүмкіндіктер қатарында Қазақстан жастары мыналардың бар екендігін айтты: жақсы білім, жоғары біліктілік, үш тілді білу – мемлекеттік тіл, орыс және ағылшын тілдері, таныстардың болуы. Сәтті тұрмыс құру (үйлену) көрсеткіші де бар.

5-тарау. Қазақстан жастарының құндылық ұстанымдары мен мінез-құлықтық дағдылары

5.1. Жастардың құндылықтар иерархиясы

Жас буын – бұл әлі қалыптасту үстіндегі ерекше әлеуметтік топ, олардың құндылық көзқарастары да, кәсіби ұстанымдары да әлі қалыптасу үстінде. Құндылықтар – салыстырмалы түрде тұрақты адами көзқарастың материалдық және рухани игіліктермен үйлесімділігі. «Құндылықтар – В.П.Тугариновтың жазуы бойынша, адамдарға мүддесі мен қажеттіліктерін қанағаттандыру, идеяларын жүзеге асыру үшін қажет құрал».

Біздің ұғымымызда құндылық деген кез-келген материалдық немесе өзге мінсіз игілік, ол үшін тұлға, әлеуметтік топ пен қоғам күш салып еңбектенеді, сақтайды және иелік етеді.

Жастардың құндылыққа қатысты ұстанымдарын зертеу аса маңызды, себебі құндылық ұстанымдары тұлғаның өмірлік белсенді бағытты таңдауына негіз болып саналады, оның ерекше көзқарасын қалыптастырады. Бүгінгі экономикалық және саяси тұрақсыздық жағдайында жастардың құндылық иерархиясына үнемі мониторинг жасау керек, себебі жастардың дамуы – қоғамның дамуы.

Осы зерттеу аясында жастардың құндылық иерархиясын анықтау міндеті көзделген болатын. Ол үшін мына сұрақ сауалнамаға енгізілді: «**Сіз үшін өмірде ең маңызды құндылық не?**». Сауалнама нәтижелері Қазақстан жастарының негізгі құндылық ретінде отбасын атайтындығы көрсетті - 83,8%. Жалпылай әлеуметтік сауалнама жүргізу барысында алынған мәліметтер негізінде заманауи қазақстандық жастар санасындағы аса маңызды құндылықтың отбасылық бақыт екендігі анықталды. Жауаптың бұл нұсқасын сауалнамаға қатысқандардың басым көпшілігі (68,7%) таңдады.

Корреляциялық талдау жастар есейген сайын отбасы мен отбасылық бақытқа көңіл бөлетіндігінің артуын көрсетіп отыр. Бұл құндылықты адам өміріндегі басты құндылық деп жасы 14-18 аралығындағы жастардың 59,4%, 19-23 аралығындағы жастардың 69% және 29 жасқа дейінгілердің 73,5% белгіледі. Бұл құндылық қыздар арасында маңыздырақ болғанын байқаймыз (қыздардың 72% белгіледі), ал жігіттердің бұл құндылық бойынша көрсеткіштері төмендеу (65,3%). Абсолютті басымдық отбасылық құндылық бойынша тұлғалардың біліміне, табысына, жұмыспен қамтылуына және отбасылық мәртебесіне қарамастан байқалады.

Жастар санасындағы құндылықтар иерархиясы бойынша екінші орында денсаулық: жастардың 56,3% оны аса маңызды деп санайды. «Сіздің ойыңызша қандай құндылықтар адам өмірінде өте маңызды?» деген сұраққа үш жауап таңдауға болатын, сондықтан, жауаптар жиынтығы жүз пайызды құрамайды. Отбасылық құндылық сияқты, денсаулықтың құндылығының артуы жасы ұлғайған сайын жоғары көрсеткішке ие (14-18 жас аралығында 51%, 19-23 жас аралығында 55,8% және 24-29 жас аралығында 59,3%).

Денсаулықтың аса бағалы екендігіне басты назар аударғандардың жас әйелдер екендігін аңғарамыз.

38-кесте. «Сіздің ойыңызша қандай құндылықтар адам өмірінде өте маңызды?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Сенім, діни сенім	12,5
Отбасылық бақыт	83,8
Денсаулық	5,1
Материалдық қамтамасыздану, байлық	25,4
Адал достар	58,2
Қызметтік мансап	6,2
Қызықты жұмыс	14
Тәуелсіздік, дербес бостандық	24,6
Басқа адамдарға пайдалы болу мүмкіндігі	12,3
Шығармашылық, өз дарыныңды шыңдау мүмкіндігі	9,7
Нағыз махаббат	9,1
Атақ, танымалдылық	10,3
Билік, басшылық ету мүмкіндігі	2,4
Жауап бере алмаймын	0,2

Жастар арасында құндылық ретінде материалдық қамтамасыздану мен байлық үшінші орында (36,6%) тұр. Молшылықтың маңыздылығы (жоғарыда аталған отбасылық бақыт пен денсаулық сияқты) респонденттер жасы ұлғайған сайын артады – жастардың үш топтамасы бойынша сәйкесінше 37,9%, 38,5% және 39,9%. Мәліметтерді ұлттық ерекшелік бойынша қарастыра отырып, біз материалдық құндылықтың орыс ұлты (43,4%) мен басқа ұлт (қазақтар мен орыстардан басқа ұлттар) арасында жоғары екендігін аңғарамыз - 38,9%; қазақтар арасында бұл құндылықты сауалнамаға қатысқандардың 34,3% белгілеген (39-кесте).

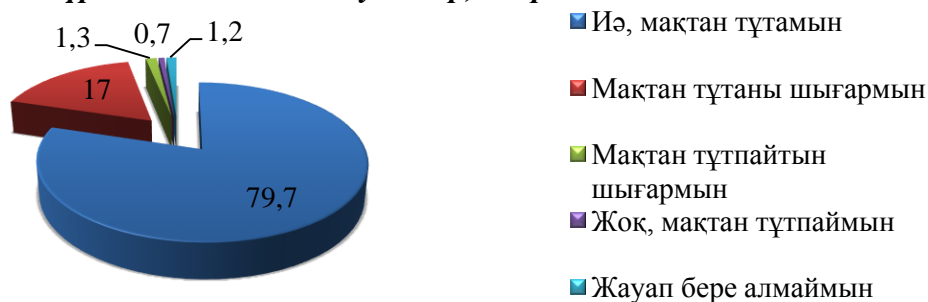
39-кесте. «Сіздің ойыңызша қандай құндылықтар адам өмірінде өте маңызды?» сұрағына алынған жауаптар (ұлттық жіктелімде), % өрнектелген

	Қазақ	Орыс	Басқа ұлт өкілі
Сенім, діни сенім	14,1	6,1	14,3
Отбасылық бақыт	83,8	82	86,7
Денсаулық	5,6	3,8	4,6
Материалдық қамтамасыздану, байлық	25,3	26,3	24,5
Адал достар	59,8	53,9	55,1
Қызметтік мансап	5,6	7,8	7,7
Қызықты жұмыс	14,5	14,2	9,7
Тәуелсіздік, дербес бостандық	21,3	33,9	29,6
Басқа адамдарға пайдалы болу мүмкіндігі	12,1	15,7	7,1
Шығармашылық, өз дарыныңды шыңдау мүмкіндігі	8,7	13,7	9,2
Нағыз махаббат	9,1	8,6	10,2
Атақ, танымалдылық	12	4,3	10,2
Билік, басшылық ету мүмкіндігі	2	3	4,6
Жауап бере алмаймын	0,2	0,3	0

Құндылықтар иерархиясында төртінші орынды Қазақстан жастары достыққа беріп отыр, «Адал достар» жауабын «Сіздің ойыңызша қандай құндылықтар адам өмірінде өте маңызды?» сұрағы бойынша сауалнамаға қатысқандардың үштен бір бөлігінен азы таңдаған (27%). Егер, бұл құндылықтың маңыздылығын әр түрлі жас ерекшеліктеріне байланысты қарастыратын болсақ, респонденттер ересек болған сайын көрсеткіштің төмендігі анық байқалады. 14-19 жас аралығында 40,2%, 22-23 аралығында 24,7%, 24 жастан бастап жоғары 21,6%.

Талдау көрсеткіштердің этникалық ерекшелікке де байланысты екендігін көрсетіп отыр. Қызметтік мансаптың құндылық ретінде маңыздылығы қазақтар мен орыстар арасында жоғары, ал басқа ұлт өкілдері үшін қызметтік мансаптың құндылық ретінде маңызы төмендеу.

13-диаграмма. «Сіз өзіңіздің Қазақстанның азаматы екеніңізді мақтан тұтасыз ба?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Егер патриоттық ұстанымды қарастыратын болсақ басқа сұраққа жасалған талдауға назар аудару керек: «Сіз нені өз Отаным деп санайсыз?».

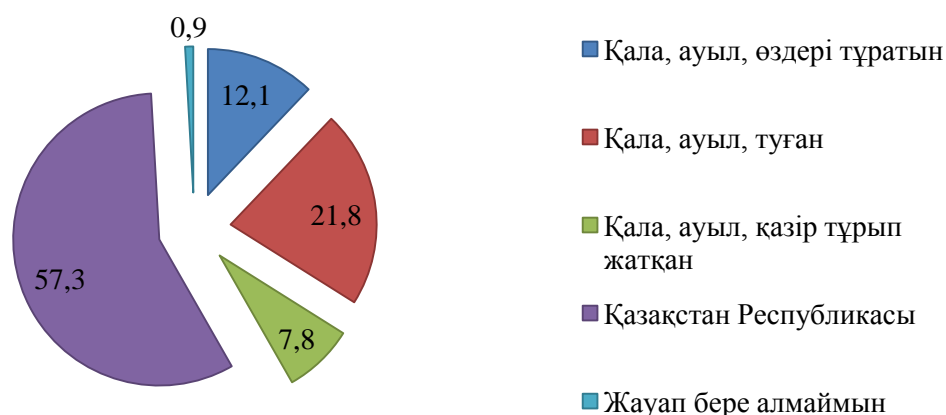
Зерттеу нәтижелері бойынша жастар Қазақстан Республикасын Отан деп санайды, қала/ауыл, үлкен Отан/кіші Отан деп бөлмейді. Бұл жауапты 14-29 жастағы қазақстандықтардың 57,3% таңдаған.

Адамның өз өміріне көңілінің толуы көптеген факторларға байланысты, материалдық игіліктерді, денсаулық жағдайын, қоршаған жақын ортаның болуын және оған сенім арту дәрежесін қоса алғанда. Одан өзге, өмірге қанағаттануына талдау жасауға халықтың басым бөлігіне тән ахуалмен танысу жатады.

Осы зерттеуді жүргізу төңірегінде заманауи қазақстандық жастардың өз өмірлеріне көңілдерінің толатындығының сапалық сипаттамаларын анықтау көзделген жоқ.

Жалпы жастардың негізгі әлеуметтік-демографиялық санаты бойынша аталған құндылықтарда ерекшеліктер жоқ, тек неғұрлым ауқаттылар арасында тәуелсіздік пен дербес бостандықтың маңызы басым. Егер, қаражаты ас-суына жетпейтіндер арасында бұл құндылықты 7,8% маңызды десе, табысы артқан сайын көрсеткіш те артады (14-диаграмма).

14-диаграмма. «Сіз нені өз Отаным деп санайсыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

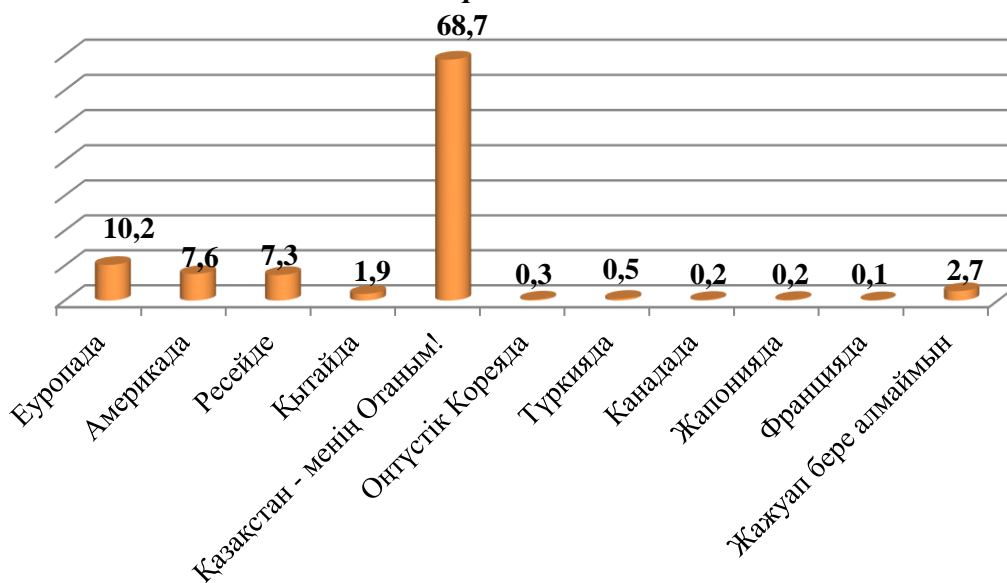
Осылайша, әлеуметтік деңгейіне қарамастан, Қазақстан жастары бір-бірімен құндылықты анықтауда ортақ пікірге келді. Құндылықтар бойынша әлеуметтік-демографиялық көрсеткіштер айырмашылығы айтарлықтай емес, ең бастысы, гендерлік тұрғыда достық пен қызметтік мансаптың, жас ерекшелігі бойынша отбасы мен байлықтың аталатындығын көрсетеді, ұлттық ерекшелік бойынша қызметтік мансап маңызды болса, табысының мөлшеріне орай дербес тәуелсіздік маңызды деп бағаланады (40-кесте).

40-кесте. Сіз нені өз Отаным деп санайсыз?» сұрағына алынған жауаптар (ұлттық жіктелімде), % өрнектелген

	Қазақ	Орыс	Басқа ұлт өкілі
Қала, ауыл, ата-анасы тұратын	12,6	9,9	13,3
Қала, ауыл, туған жері	18,6	29,4	29,6
Қала, ауыл, қазір тұрып жатқан	7,9	8,1	6,6
Қазақстан Республикасы	60,6	49,4	50
Жауап бере алмаймын	0,4	3	0,5

Осыдан соң жастардың мүмкіндік болған жағдайда қайда тұрғысы келетіндіктері анықталды. Қазақстан жастарының көпшілігі Қазақстан Республикасын таңдайды, оны өз Отаным деп есептейді (68,7%) (15-диаграмма).

15-диаграмма. «Сіздің қайда тұрғыңыз келеді?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Он адамның біреуі еуропалық елдерде тұрғысы келетінін айтты. Бұл ондық қыз балалардан тұрады. Жас әйелдер ерлерге қарағанда өмір сүру үшін Еуропа Одағы елдерін жиі таңдайды (12,4% - 8% сәйкесінше) (41-кесте).

41-кесте. «Сіздің қайда тұрғыңыз келеді?» сұрағына алынған жауаптар (гендерлік жіктелімде), % өрнектелген

	Ер адам	Әйел адам
Еуропада	8	12,4
Америкада	8,2	7,1
Реседде	6,3	8,4
Қытайда	2,2	1,6
Қазақстан – менің Отаным!	71,2	66,2
Оңтүстік Кореяда	0,1	0,5
Түркияда	0,3	0,7
Канадада	0,4	0
Жапонияда	0,4	0
Францияда	0	0,2
Жауап бере алмаймын	2,8	2,7

Жүргізілген әлеуметтік сауалнама нәтижелері бойынша ел жастарының 89% жуығының өз өміріне көңілдері толады. Бұл санатқа біз өз өміріне толық қанағаттанатындарды (51,6%) және қанағаттанатын шығармын дегендерді (37,5%) қостық.

Жасқа байланысты жіктелген топтамалар бойынша аталған сұрақтың жауаптарын қарастырсақ, толық қанағаттанатын жастардың санының есейген сайын кемитіндігін көреміз.

5.2. Жастардың өмір сүру сапасы: кәсіпкерлік бастамалар мен бос уақыттың тиімді өткізілуін ұйымдастыру

Талдаудың қорытынды бөлігі әлеуметтік зерттеу бойынша жастардың өмір сүру сапасын анықтауға арналған, кәсіпкерлік бастамалар мен жастардың бос уақыттарын тиімді өткізу мүмкіндіктері мен проблемалары қарастырылып отыр.

Жұмыспен қамтылуына қатысты критерийлерге сәйкес біз өз өміріне көңілі толатын жастардың аз бөлігінің оқымайтын және жұмыс істемейтін жастар екендігін аңғарамыз. Респонденттердің табысы артқан сайын өміріне көңілдері толу көрсеткішінің арту тенденциясы байқалады. Табысы ас-суына жетпейтіндер арасында өміріне көңілі толатындар саны 78,9% құраса, материалдық тапшылық көрмейтіндер, қажет болса пәтер де, саяжай да сатып алуға мүмкіндігі барлар арасында бұл көрсеткіш 100% жетеді Сәйкесінше, олардың арасында белгілі себептерге байланысты өмірлеріне көңілі толмайтындар саны басым (жалпы алғанда 23,3% көрсеткіш жұмыс істейтін және оқитын жастардың 5% көрсеткіші мен жұмыс істейтін жастардың 11% көрсеткішіне қарсы). Бұл жұмыс басты болудың, өз бетінше табыс табу мүмкіндігіне ие болудың өмірге қанағаттану деңгейін арттыратын көрсеткіш екендігін білдіреді, ал мұндай мүмкіндіктің болмауы – өміріне көңілі толмаудың және қоғамда адамның өзін кем санауының басты себебі болып табылады (42-кесте).

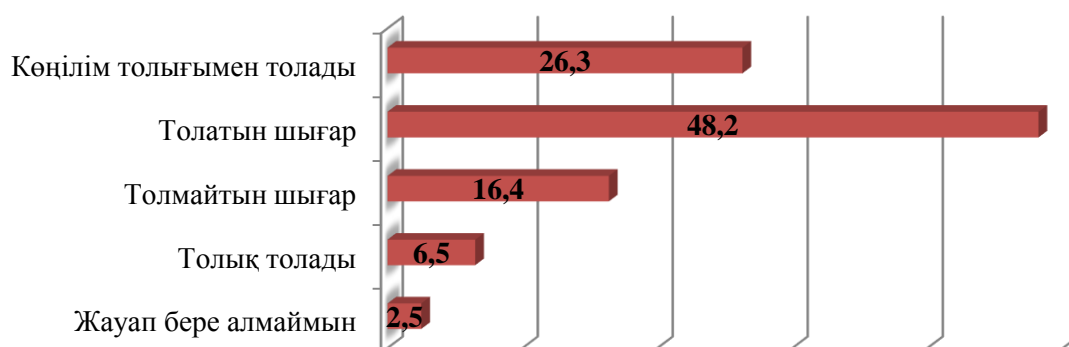
42-кесте. «Соңғы жыл ішінде Сіздің немесе отбасыңыздың өмірі қалай өзгерді?» сұрағына алынған жауап, % өрнектелген

	%
Жақсарды	34,2
Жақсарған шығар	30,2
Өзгерген жоқ	28,4
Нашарлаған шығар	4,3
Нашаралады	1
Жауап бере алмаймын	1,7

Егер осы сұраққа алынған жауаптарды өңірлік көрсеткіштер бойынша қарастыратын болсақ, өз өміріне астаналық жастардың көңілдері толатындықтарын (қанағаттанатындардың 94,1%) байқаймыз, содан соң Ақмола облысының жастары (93,7%) және Алматы қаласының жастары (92,4%). Ал қанағаттанбайтындардың басым көпшілігі (жауаптың «қанағаттанбайтын шығармын» және «толық қанағаттанбаймын» нұсқалары бойынша) – Қызылордада (20,2%), Шығыс Қазақстан облысында (14,6%) және Солтүстік Қазақстан облысында (14,5%) екендігін көреміз.

Осылайша, заманауи Қазақстан жастарының көпшілігінің өз өмірлеріне көңілдерінің толатындығын аңғарамыз. Оның үстіне, өз өміріне қанағаттанатындар мен көңілі толатындардың басым көпшілігі бұл жасы кіші топтама өкілдері, олар қазіргі уақытта оқиды және жұмыс істейді, бастысы екі астанада, болмаса оған жақын жерде (Ақмола облысында) тұрады. Ал өміріне қанағаттанбайтындар көбіне жасы есейген топтамада кездеседі олар материалдық тапшылық көретіндер – 2,5% (16-диаграмма).

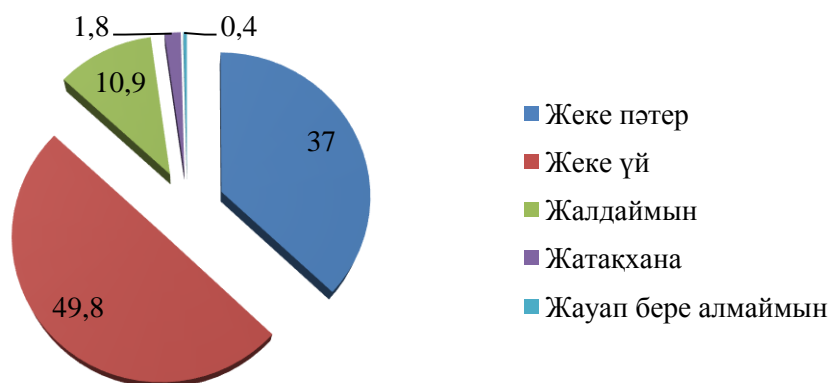
16-диаграмма. «Сіздің елді мекеніңіздің қалай дамып жатқанына көңіліңіз тола ма немесе толмай ма?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Бүгінгі таңдағы қазақстандық жастардың ахуалының басым сипатын айтар болсақ, олардың өзін белсенді деп санайтындықтарын көруге болады, сауалнамаға қатысқандардың жартысынан көбі белсенді болуды басты көрсеткіш деп таңдаған – 1,8% (17-диаграмма).

17-диаграмма. «Сіз өзіңіздің пәтеріңізде, үйіңізде тұрасыз ба немесе жалдап жүрсіз бе?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

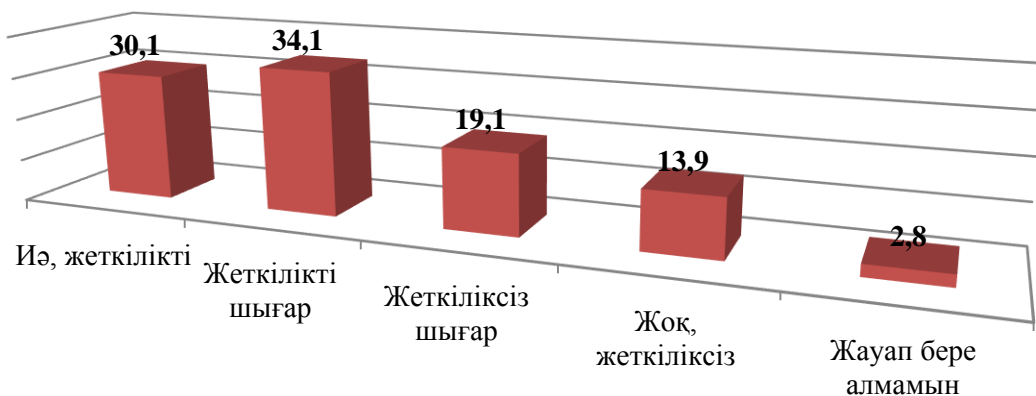

Осындай өзгерістерді негізінен Атырау (52,9%), Ақтөбе (46,5%) және Қарағанды (40,3%) облыстарының жастары белгіледі. Қала жастары ауылды жердің жастарына қарағанда жиі атады (30,2% көрсеткіш және 22,4% көрсеткіш).

Екінші орында жастар үшін маңыздылығы және аталу жиілігі бойынша жаңа спорттық және мәдени-сауық орталықтарының ашылуы (23,8%) болды. Бұл өзгерісті көбінесе Атырау (36,8%) және Қызылорда облысы жастары (30,3%) атады.

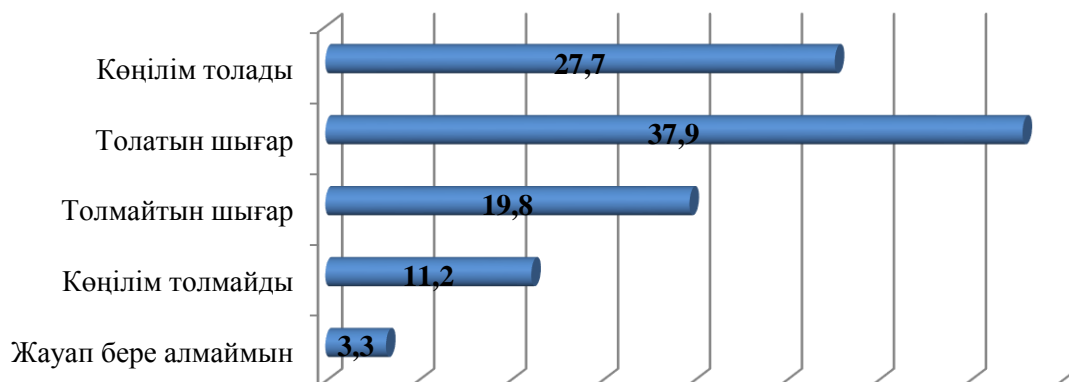
Үшінші орында жастардың мүмкіндіктері туралы мәліметтің артуы болды – 21,2% осы өзгерісті соңғы жылда орын алған жағымды өзгеріс деп санайды. Төртінші орында салауатты және белсенді өмір салтын насихаттайтын әлеуметтік жарнамалардың көбеюі (16,5%) болса, бесінші орында – білім алу мен қарым-қатынас жасаудың жаңа түрлерінің, демек, жастар лагерінің, форумдарының ашылуы аталды (15,5%). Жауаптың соңғы нұсқасын негізінен респонденттердің жас тобы таңдады (14-18 жас аралығындағылар), ал ересек топта оның көрсеткіші төмендегідей болды - 33% (теріс бағалардың жалпы көрсеткіші) (18-даграмма).

18-диаграмма. «Сіз тұрып жатқан елді мекенде жастардың бос уақытын өткізуге тиісінше көңіл бөліне ме (спорттық, мәдени, көркемдік секциялар, шаралар, аула клубтары және т.б.)?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

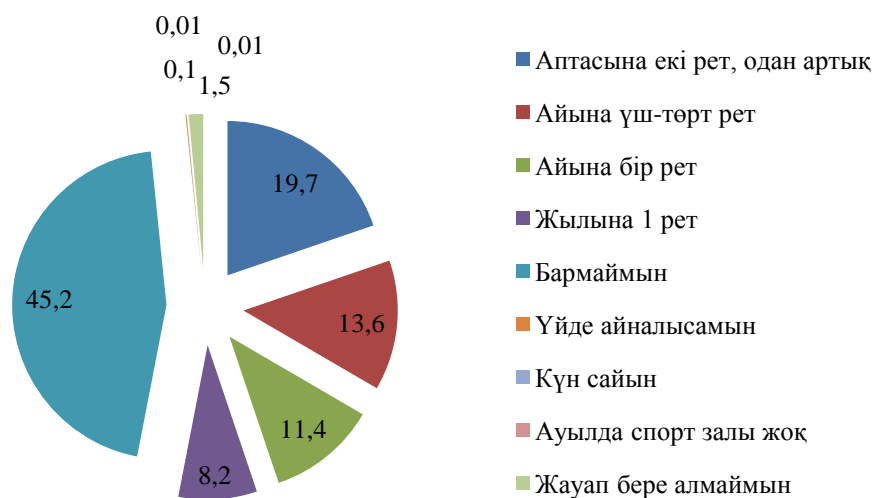
Жастардың төрттен бір бөлігі өмір сүру қауіпінің артып келе жатқандығын айтса, 32,3% өмір сүру қауіпсізденуде деп көрсетті. Жастардың жартысынан көбінің (жауаптың аталған екі нұсқасы бойынша) уақыт өткен сайын өмір сүру қауіпсізденіп келеді деп санайтындығын көреміз. Іс жүзінде жастар өмірінің қауіпсіздігі сияқты құбылыс жақын (19-диаграмма).

19-диаграмма. «Сіздің елді мекенде өтіп жатқан шараларға көңіліңіз тола ма?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Осылайша, қазіргі қазақстандық жастардың көшуге ниеттіліктерін талдай келе олардың көпшілігінің өз өмірлеріне көңілдерінің толатындығын және көшуге (ел ішінде де, ел сыртына да) құштар еместігін көреміз. Дегенмен, көшуге ниеттіліктің еліміздің жекелеген өңірлерінің жастарының арасында жоғары екендігін атап айту керек, мысалы: іштей қоныс аудару және Қостанай, Солтүстік Қазақстан облысы (сыртқа қоныс аудару). Көшуге ниеттіліктің ұлттық ерекшелікке байланысты болуы ықтимал (20-диаграмма).

20-диаграмма. «Сіз спорт залына, орталықтарға, фитнес-орталығына қанишалықты жиі барасыз?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

Жастардың әлеуметтік-экономикалық үрдістерге араласуының тиімділігін қамтамасыз ету үшін жастар ортасында орын алып отырған

мәселелерді зерттеп, жастармен жұмыс жасайтын мамандардың біліктіліктерін арттыру қажет.

Осы зерттеудің өзектілігі мемлекеттік жастар саясатының жүзеге асырылуының тиімділігінің көптеген жағдайда жастардың мемлекеттік жастар саясатына қатысты негізгі тенденцияларын анықтауда екендігінде. Қазақстандық жастардың МЖС реттеуге және дамытуға бағытталған әлеуметтік институттар, ұйымдар мен мемлекеттік бағдарламалар туралы пікірлері мен бағаларына жасалған талдау жастар саясаты, жастар саясатынан жастардың күтетін үміттері мен оған деген қажеттіліктері бойынша қалыптасқан жағдай туралы нақты ақпарат беріп отыр.

Қазіргі уақыттағы мемлекеттік жастар саясатының жағдайына диагностика жасау және мониторинг жүргізу мақсатында жүйелі түрде талдамалық зерттеулер жүргізіп отыру қажет. Жиырма адамның бірінде ғана өз ісі бар (5,6%). **Болашақта кәсіпкерлікпен айналысуды көздегендер 15,6%. Бұл жастар кәсіпкерлігінің болашақ әлеуеті.** Бұл іске қызықпайтындар жастардың көп бөлігін құрайды – 74% (43-кесте).

43-кесте. «Сіз қазіргі уақытта кәсіпкерлікпен айналысасыз ба немесе айналысуды жоспарлап жүрсіз бе?» сұрағына алынған жауаптар, % өрнектелген

	%
Кәсіпкерлікпен айналысамын	5,6
Болашақта айналысатын боламын	15,6
Жоқ, айналыспаймын	74
Айналыспаймын, бірақ бұрын айналыстым	2,8
Жауап бере алмаймын	1,9

Жастар мәселесіне мемлекет тарапынан бөлінетін назарға Атырау облысы жастары және Астана қаласының жастары қанағаттанады. Дегенмен, Атырау облысында респонденттердің көбі жауаптың «Иә, жеткілікті» деген нұсқасын таңдаған болса, Астана қаласы бойынша бұл көрсеткіш 13,9% ғана тең. Астаналық респонденттер жауаптың «Жеткілікті шығар» (66,3%) нұсқасын таңдапты, бұл қанағаттанарлық шаманы ғана білдіреді, көрсеткіш Алматы қаласы бойынша (24,7%). **Одан төмен көрсеткіштерді Солтүстік Қазақстан және Павлодар облыстарында байқауға болады. Онда жастар мәселесіне мемлекет тарапынан бөлінетін назар жеткілікті деп жауап бергендер бар. Солтүстік Қазақстан облысы бойынша «Жоқ, назар жеткіліксіз» нұсқасын шамамен әрбір он бірінші адам таңдаса, Павлодар облысында бұл көрсеткіш әр бесінші адаммен аталды (89,9%, 87,3% және 87,3%, сәйкесінше).**

Жалпы деректер жастардың мемлекеттің жастар саясатының тиімділігін жоғары бағалайтындығын көрсетіп отыр. Дегенмен, жастардың көпшілігінің елдегі жастар саясатының бағыттары туралы мүлде ешқандай мәліметтерді білмейтіндігі алаңдатады. Елдегі жастар саясаты туралы ештеңе білмеймін, естіген жоқпын деген респонденттер саны өңірлер бойынша күрт өзгеріп

отырады. Атырау облысында елдегі жастар саясаты туралы ештеңе білмеймін, естіген жоқпын деген респондент жоқ болса, ШҚО аздаған көрсеткіш бар, ал БҚО бұл жауапты әр жетінші адам таңдаған. Ақпаратпен таныс болу деңгейі мен тиімділіктің бағасы көбінесе жастардың тұрғылықты өңіріне байланысты.

Тарау бойынша қорытындылар

Жастардың жастар саясатының кейбір аспектілерінің тиімсіздігі туралы пікірлерін саралағанда халық арасынан пікір білдіретін өкілдердің сарапшы еместігін ескеру керек, олар мәселені кешенді түрде, тұтастай көре алмайды. Сарапшыларға ғана жүйелі түрде, кешенді және жан-жақты түрде жастар саясаты проблемаларын және елдегі жастар мәселесін қарастырып, нақты баға бере алады.

Зерттеу нәтижелері қазақстандық жастардың басым көпшілігінің осы ел азаматы екендігін мақтан тұтатындығын көрсетіп отыр. Өз Отаны ретінде сенімді түрде Қазақстан Республикасын атайды, қала/ауыл, үлкен Отан/кіші Отан деген ұғымдарға жіктемейді. Келесі тараптан қарастыратын болсақ, жастардың бұл санаты үшін Отан отбасымен теңестіріледі, ата-ана ошағы болып саналады. Орыс ұлты жастары туған жерін негізінен Отан деп санайды-«қайда тусаң –Отаның сол жерде» қағидатын ұстанады.

Ықпал етудің дәстүрлі амалының бірі белгілі мәселе бойынша қоғамдық пікірді анықтау болып табылады. Шын мәнісіне келгенде көңіл толушылық көрсеткішінің жоғары болуы жастар саясатының басты мақсаты болмаса да, көздеген мақсатқа қол жеткізу нәтижесін бағалауға мүмкіндік беретін маркер.

Көрсеткіштер жалпы алғанда Қазақстан жастарының мемлекеттік жастар саясатына және оның жүзеге асырылуына көңілдерінің толатындығы анықталды. Жастардың көңілдерінің толуын бағалау барысында ескерілетін жайт – жастардың тұрғылықты жері мен ұлттық ерекшелігі.

Зерттеу бойынша жастардың мемлекеттік саясатқа көңілдерінің қаншалықты толатындығын анықтау ең маңызды мақсат болып саналады. Жастар мемлекеттің болашағының негізін қалаушылар, ел әлеуеті жастардың қолында.

Мемлекеттік жастар саясаты көптеген «кейіпкерлер» қатысатын жүйе болып табылады, ал жастар тек жастар саясатының объектісі ғана емес, субъектісі болып та табылады. Жастардың жастар саясатына ықпал жасауын әр түрлі амалмен жүзеге асыруға болады, олардың бірталайы Қазақстанда қолданылып та жүр.

Осылайша, еліміздегі мемлекеттік жастар саясатының тиімсіздігінің негізгі септерінің мынадай екендігін көріп отырмыз: жастар саясаты негізгі өзекті мәселелерді емес, қосалқы проблемаларды шешуге бағытталған; жастармен және жастар ұйымымен жұмыс жасайтын мемлекеттік ұйым арасында қарым-қатынас қалыптаспаған; жастар саясатын жүзеге асыратын мамандардың біліктілігі төмен. Жалпы Қазақстан жастары мемлекеттік жастар саясатын тиімді деп бағалайды, көптеген өңірлерде жастар мемлекеттің осы саладағы қызметіне жоғары баға береді. Ұлттық ерекшелік бойынша

мемлекеттің жастарды қолдау саясатына қазақтар жақсы баға береді, бұл көрсеткіш орыстар мен басқа ұлт өкілдері арасында төмендеу. Болашақта кәсіпкерлікпен айналысатын жастардың үлесі 15,6% құрап отыр. Бұл болашақтағы кәсіпкерліктің даму потенциалы болып танылады.

Қорытынды

Бұл зерттеуде қазақстандық жастардың арасындағы шетелге білім алу немесе оқу үшін кету миграциясының потенциалы мен олардың кеткен елде жұмысқа тұру мүмкіндіктері қарастырылды.

Зерттеу нәтижелері мынаны көрсетті: сауалнамаға қатысқан жастардың жартысынан көбі (51,3%) Қазақстанда қалғысы келеді. Дегенмен, әрбір үшінші респондент уақытша эмиграцияны таңдады, демек, міндетті түрде Отанына оралады. Басқа елге көшіп кету идеясын қазақстандық жастардың 11% қолдайды. Жастар арасындағы миграциялық тенденцияны зерттеу тиісті мемлекеттік даму бағдарламаларын әзірлеуге, шешімдер қабылдауға, даму стратегияларын дайындауға қажет. Зерттеу нәтижелері қазақстандық жастардың басым көпшілігінің осы ел азаматы екендігін мақтан тұтатындығын көрсетіп отыр.

Өз Отаны ретінде сенімді түрде Қазақстан Республикасын атайды, қала/ауыл, үлкен Отан/кіші Отан деген ұғымдарға жіктемейді. Келесі тараптан қарастыратын болсақ, жастардың бұл санаты үшін Отан отбасымен теңестіріледі, ата-ана ошағы болып саналады. Орыс ұлты жастары туған жерін негізінен Отан деп санайды - «қайда тусаң – Отаның сол жерде» қағидатын ұстанады.

Қоғамның қарыштап дамуы, экономика саласының жаһандануы, саяси институттардың жандануы, мәдени плюрализмнің үдеуі сияқты құбылыстар төңірегінде заманауи жастардың қажеттіліктері де өзгереді, жастардың өзін өзі көрсету амалдары, қоғамда атқаратын рөлі, қоғамдық жоспардың қалыптасу реті және көздеген мақсатқа қол жеткізу жолдары өзгереді.

Жастардың әлеуметтік ахуалының негізгі аспектілерін анықтау мақсатында жүргізілген зерттеу жастардың құндылықтарды бағалауларын, өмірге көңілдерінің толатындығын, көңіл-күйлерін, жастардың елде болып жатқан өзгерістерге көзқарастарын қоса алғанда, жастардың қажеттіліктерінің қалыптасуына ықпал ететін мәнмәтінді анықтауға мүмкіндік туғызды.

Жүргізілген зерттеу Қазақстан жастарының мемлекеттік жастар саясаты пікірлерін талдауға, жастардың мемлекеттік бағдарламалық құжаттармен қаншалықты таныс екендігін анықтауға, жастардың жастар ұйымдары мен мекемелерінің бар екендігінен қаншалықты хабардар екендіктерін білуге, жастар саясатын іске асыру төңірегінде атқарылытан шаралардың тиімділігін бағалауға мүмкіндік тудырды.

Жалпы алатын болсақ, жүргізілген әлеуметтік зерттеу қорытындылары заманауи қазақстандық жастардың әлеуметтік ахуалдарының ең бастысы жұмысқа орналасуға, жұмыссыздыққа, материалдық тапшылыққа, азық-түлік пен халық тұтынатын тауар бағаларының қымбаттығына байланысты туындайтын бірқатар проблемалардың болуына қарамастан жақсы екендігін көрсетіп отыр.

Аталған қиыншылықтарға қарамастан жастар арасында белсенділік басым, жастар оптимизмге бейім және қайырымды.

Сауалнамаға қатысқандардың жартысынан астамы еңбектенуді жақсы көретіндіктерін айтты. Қазақстан жастарының арасындағы әр үшінші азамат еңбекті материалдық ахуалды жақсартушы құрал деп бағалайды. Әр оныншы респондент жеңіл еңбекті қалайды.

Айта кететін жайт – жастар өздері көшіп кететін қалада/елде жұмысқа тұру мүмкіндіктеріне барынша оптимисті баға береді. Респонденттердің 42% жұмысқа тұру мүмкіндіктерін орташа деңгейде бағалайды. Әр үшінші адам өз мүмкіндігіне «жоғары» баға береді. Әрбір оныншы Қазақстан азаматы өзінің шетелде жұмысқа тұра алатындығына күмән келтірмейді. Керісінше пікірдегілер қатары жұмыс іздеу барысында біліктіліктері мен мамандықтары қажетті жұмыс үшін жеткіліксіз болады деп санайды.

Жастардың басым көпшілігі Қазақстаннан тыс жерде лауазымды жақсартуға мүмкіндік зор деп санайды. Өңірлік жіктелім талдауы тұрғындардың көзқарастарының арасында айырмашылықтың бар екендігін көрсетті. Өңірлер бойынша Қазақстанда лауазымдық өсудің мүмкін екендігіне сенбейтін жастар Батыс Қазақстан, Қостанай облыстары мен Астана қаласында көп. Олармен Қызылорда, Ақтөбе және Маңғыстау облысының жастары келіспейді, Қазақстанды кәсіби тұрғыдан өсуге мінсіз жер деп санайды.

Қазақстан жастарының жастар саясатына қанағаттанатындығы байқалды. Қазақстан жастарының басым бөлігі мемлекеттің жастарды қолдау мен дамуына көрсететін жәрдемін жеткілікті деп санайды, жастар мәселесіне мемлекет тарапынан бөлінетін назарға негізінен Атырау облысының және Астана қаласының жастары қанағаттанады. Ал көрсеткіштің төмендігі Солтүстік Қазақстан облысы мен Павлодар облысында анықталды. Көрсеткіштер жалпы алғанда Қазақстан жастарының мемлекеттік жастар саясатына және оның жүзеге асырылуына көңілдерінің толатындығы анықталды. Жастардың көңілдерінің толуын бағалау барысында ескерілетін жайт – жастардың тұрғылықты жері мен ұлттық ерекшелігі.

Жастардың көзқарасы бойынша мамандықтардың маңызды түрлері, мамандықтардың еңбек нарығындағы сұранысына қарамастан және жұмысқа тұру барысында кездесетін қиындықтарға қарамастан әлі де юриспруденция, экономика және қаржы болып отыр.

Жаһандану және жаңару үрдістерінің кеңінен етек алуы Қазақстандық кәсіби кеңістікке көптеген жаңа мамандықтар енгізді. Ал жастар әлемдік жаңару үрдісінен кеш қалмауды жөн деп санайды. Дизайн, маркетинг, менеджмент, халықаралық қатынастар сияқты мамандықтар қазақстандық жастардың жиі таңдауына ілігеді.

Бұған қарама-қарсы көрсеткішке «педагогика» мамандығы ие болды. Өзінің объективті сұранысына қарамастан (жалпы білім беретін мекемелерде педагог кадрлар тапшы) жастар мұғалім/оқытушы болуды қаламайды. Респонденттердің 3,9% педагогпын десе, осы жауап бергендер арасында педагог болғысы келмейтіндер көп болды. Респонденттердің көпшілігі «Болашақ» халықаралық стипендиясы туралы біледі. Трансферлік

бағдарламалар туралы естіген, бұл бағдарлама бойынша кіші курс студенттері шетелдік ЖОО оқуға/оқуларын аяқтауға жіберіледі. Аздаған бөлігі «Foundation» бағдарламасын біледі, бірақ оған қатыспаған.

Жалпы Қазақстан жастары мемлекеттік жастар саясатын тиімді деп бағалайды, көптеген өңірлерде жастар мемлекеттің осы саладағы қызметіне жоғары баға береді. Ұлттық ерекшелік бойынша мемлекеттің жастарды қолдау саясатына қазақтар жақсы баға береді, бұл көрсеткіш орыстар мен басқа ұлт өкілдері арасында төмендеу. Болашақта кәсіпкерлікпен айналысатын жастардың үлесі 15,6% құрап отыр. Бұл болашақтағы кәсіпкерліктің даму потенциалы болып танылады.

Қосымша

Жіктелім қатары

Айтыңызшы, Сіз Қазақстан Республикасының азаматы екеніңізді мақтан тұтасыз ба?

	Саны	%
Мақтан тұтамын	1595	79,7
Мақтан тұтатын шығармын	341	17,0
Мақтан тұтпайтын шығармын	26	1,3
Жок, мақтан тұтпаймын	14	0,7
Жауап бере алмаймын	25	1,2

Соңғы жылы Сіздің және отбасыңыздың өмірі қалай өзгерді?

	Саны	%
Жақсарды	685	34,2
Жақсарған шығар	605	30,2
Өзгерген жоқ	569	28,4
Нашарлаған шығар	87	4,3
Нашарлады	21	1,0
Жауап бере алмаймын	34	1,7

Сіз нені өз Отаным деп санайсыз?

	Саны	%
Ата-анам тұратын қала, ауыл	242	12,1
Өзім туылған қала, ауыл	436	21,8
Қазір тұратын қалам, ауылым	156	7,8
Қазақстан Республикасы	1147	57,3
Ақша көп жерде	1	0,1
Жауап бере алмаймын	19	0,9

Айтыңызшы, Сіз Қазақстан жастарының оқу/білім алу үшін Қазақстаннан басқа елдерге кетуіне қалай қарайсыз?

	Саны	%
Оң қараймын	1022	51,1
Оң қарайтын шығармын	399	19,9
Қарсы шығармын	81	4,0
Қарсымын	116	5,8
Бейтарап, маған бәрібір	368	18,4
Жауап бере алмаймын	15	0,7

Сіздің мамандығыңыз қандай? Немесе Сіз қазір қай мамандыққа оқып жүрсіз?

	Саны	%
Ақпараттық технологиялар	87	4,3
Жаратылыстану ғылымдары	33	1,6
Ядролық физика	4	0,2
Экономика	125	6,2
Филология	97	4,8
Заң	126	6,3
Механика-математикалық	19	0,9
Журналистика және саясаттану	13	0,6
Көлік-технологиялық	36	1,8
Сәулет-құрылыс	46	2,3
Халықаралық қатынастар	19	0,9

Физика-техникалық	43	2,1
Тарих	26	1,3
Әлеуметтік ғылымдар	26	1,3
Медициналық	125	6,2
Мал дәрігерлік медицина	24	1,2
Геодезия және картография	14	0,7
Агрономия	24	1,2
Дизайн	29	1,4
Маркетинг	25	1,2
Менеджмент	38	1,9
Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру	27	1,3
Радиотехника, электроника және телекоммуникациялар	34	1,7
Стандарттау, метрология және сертификаттау	12	0,6
Жылу энергетикасы	18	0,9
Көлік, көлік техникасы және технологиялары	100	5,0
Есеп және аудит	65	3,2
Қаржы	110	5,5
Экология	15	0,7
Мен әлі мектепте оқимын	301	15,0
Педагогика	78	3,9
Аспаздық	15	0,7
Электрші	8	0,4
Ет өндіріс технологиясы	3	0,1
Спорт және туризм	16	0,8
Әлеуетті құрылымдар	7	0,3
Көрсетілетін қызметтер аясы	25	1,2
Шығармашылық қызмет	9	0,4
Жеңіл өнеркәсіп	3	0,1
Ұшқыш	1	0,0
Бизнес	2	0,1
Мұнай және газ	7	0,3
Металлургия	5	0,2
Іс жүргізуші	2	0,1
Су ресурстары	1	0,1
Мамандық бойынша жұмыс жоқ	103	5,1
Жауап бере алмаймын	83	4,1

Сіздің қандай мамандық алғыңыз келеді?

	Саны	%
Ақпараттық технологиялар	88	4,4
Жаратылыстану ғылымдары	27	1,3
Ядролық физика	16	0,8
Экономика	155	7,7
Филология	68	3,4
Заң	261	13,0
Механика-математикалық	33	1,6
Журналистика және саясаттану	64	3,2
Көлік-технологиялық	43	2,1
Сәулет-құрылыс	67	3,3
Халықаралық қатынастар	67	3,3
Физика-техникалық	52	2,6
Тарих	38	1,9
Әлеуметтік ғылымдар	26	1,3
Медициналық	210	10,5

Мал дәрігерлік медицина	35	1,7
Геодезия және картография	26	1,3
Агрономия	27	1,3
Дизайн	131	6,5
Маркетинг	64	3,2
Менеджмент	50	2,5
Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру	25	1,2
Радиотехника, электроника және телекоммуникациялар	51	2,5
Стандарттау, метрология және сертификаттау	6	0,3
Жылу энергетикасы	20	1,0
Көлік, көлік техникасы және технологиялары	64	3,2
Есеп және аудит	60	3,0
Қаржы	119	5,9
Экология	24	1,2
Аспаздық	13	0,6
Көрсетілетін қызметтер аясы	10	0,5
Кинолог	1	0,1
Астрономия	1	0,1
Биотехнология	2	0,1
Педагогика	10	0,5
Әлеуетті құрылымдар	9	0,4
Стюардесса	3	0,1
Шығармашылық қызмет	13	0,6
Жеңіл өнеркәсіп	1	0,1
Электрші	2	0,1
Бизнес	2	0,1
Спорт және туризм	5	0,2
Мұнай және газ	2	0,1
Дінтанушы	1	0,1
Ешқандай қажетті жоқ, ынта жоқ	9	0,4
Жауап бере алмаймын	381	19,0

Сіз үшін мамандық таңдау кезінде не маңызды болып табылады және Сіз оқуға түскен кезде мамандық таңдау кезінде не маңызды болды?

	Саны	%
Кәсіби біліктілік алу	466	23,3
Жұмысқа орналасу мүмкіндігі	363	18,1
Болашақта табыстың жоғары болуы	343	17,1
Одан әрі кәсіби өсу үшін жақсы мүмкіндіктер	221	11,0
Шығармашылық әрі қызықты қызмет	121	6,0
Жананы зерделеу, өз дүниетанымыңды кеңейту	73	3,6
Ата-аналардың мұғалімдер мен таныстарымның кеңесі	127	6,3
Осы мамандық бойынша оқитын таныстарымның болуы	12	0,6
Маған қайда оқысам да бәрібір болды	24	1,2
Студенттік өмірден ләззат алу мүмкіндігі	9	0,4
Жай ғана жоғары білім қажет болды	34	1,7
Мен түскен ЖОО беделі	12	0,6
Менің кәсіби білімім жоқ	156	7,8
Тегін оқыту	8	0,4
Жақсылық жасау, пайдалы болу	1	0,1
Жауап бере алмаймын	31	1,5

Айтыңызшы, Сіз өз оқуыңызды/біліміңізді жалғастыру үшін, мысалы, университетке немесе колледжге түсу үшін болашақта басқа елге кеткіңіз келе ме?

	Саны	%
Жоқ, кеткім келмейді, мен білімді Қазақстанда алатын боламын	986	49,3
Иә, менің басқа елге оқуға кеткім келеді, бірақ менің мүмкіндігім жоқ	570	28,5
Иә, менің басқа елге оқуға кеткім келеді, бірақ менің кетуіме ата-анам (жақын туыстарым) қарсы	155	7,7
Иә, мен жоғары білім алу үшін басқа елге кетуді жоспарлап отырмын	185	9,2
Шетелден білім алдым Уже получил высшее образование зарубежом	12	0,6
Шетелде оқимын	4	0,2
Табыс табу	2	0,1
Ары қарай оқуды жалғастырмаймын	3	0,1
Жауап бере алмаймын	84	4,2

Сіз жоғары білімді қайда алғыңыз келеді? Егер Сізде жоғары білім болса, Сізге тағы бір жоғары білім алу мүмкіндігі берілсе Сіз жоғары білімді қайда алғыңыз келеді?

	Саны	%
Еуропадағы білім	311	15,5
АҚШ білім	317	15,8
Қытайдағы білім	96	4,8
Түркиядағы білім	85	4,2
Ресейдегі білім	213	10,6
Қазақстандық білім	885	44,2
Италияда	2	0,1
Канадада	1	0,1
Оңтүстік Кореяда	7	0,3
Жапонияда	3	0,1
Өзбекстан	1	0,1
Араб Әмірліктері	1	0,1
Ешқайда	3	0,1
Жауап бере алмаймын	76	3,8

Сіздің қай ЖОО түскіңіз келеді?

	Саны	%
Гарвард университеті (АҚШ)	224	11,2
Йельск университеті (АҚШ)	63	3,1
Массачусет технологиялық университеті (АҚШ)	63	3,1
Оксфорд университеті (Ұлыбритания)	181	9,0
Кембридж университеті (Ұлыбритания)	186	9,3
М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті (Ресей)	110	5,5
Санкт-Петербург мемлекеттік университеті (Ресей)	77	3,8
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Қазақстан)	156	7,8
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті (Қазақстан)	199	9,9
Астана медициналық университеті (Қазақстан)	113	5,6
Назарбаев Университеті (Қазақстан)	330	16,5
Менің жоғары/жоғары оқу орнынан кейінгі білімім бар	168	8,4
Басқа (ООММУ Ресей медициналық колледжі, Троицк мал дәрігер институты, Ресей, Новосибирск мемлекеттік университеті, Ресей, Ш.Уәлиханов атындағы университет, Қазақстан, Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті, Қазақстан, М.Қозыбаева атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік	48	4,8

университеті, Халықаралық ақпараттану және технология университеті Қазақстан, Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы, Қазақстан, Т.Рысқұлов атындағы Қазақ экономикалық университеті, Қазақ еңбек және әлеуметтік қатынастар академиясы, Каспий қоғамдық университеті, Краснодарск политехникалық университеті, Қ.Сәтпаев атындағы Қазақ Ұлттық техникалық университеті, Мәскеу политехникалық университеті, Ресей өнер театры университеті, Қытай саясат және құқық университеті, Батыс теңіз технологиялық университеті, Польша, Латвия Университеті, КИМЭП Университеті, Ташкент университеті, Ұлыбританиялық тау-кен істері ЖОО, Есенов атындағы Ақтау мемлекеттік университеті, С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Стэндфорд университеті, АҚШ, Қарағанды медицина институты, Қазақстан, Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Шымкент медицина академиясы, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент медресесі, Шымкент педагогикалық университеті, Бауман атындағы университет, Ресей, Корея университеті, Гази университеті, Түркия, Ақтөбе мемлекеттік медицина академиясы, Шотланд университеті, Стамбул мемлекеттік университеті, Бостон университеті, Атырау мұнай және газ институты, Гумбалдт университеті, Томск мемлекеттік университеті, Астрахан медицина академиясы, Ақтөбе жаздық жоғары азаматтық авиация мектебі, Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті, ҚазГЗУ, Астана, Е.Батыр атындағы әскери институт, Орынбор мемлекеттік техникалық университет, Нұр Мұбәрак мектебі, Қазақстан.		
Пекин университеті, Қытай	4	0,2
Қытай университеті	5	0,2
А.Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медицина университеті	6	0,3
Т.К Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық өнер академиясы	2	0,1
Достаевский атындағы Омск мемлекеттік университеті, Ресей	2	0,1
Алматы технология университеті, Қазақстан	2	0,1
Томск политехникалық университеті	2	0,1
Токио мемлекеттік университеті	3	0,1
Сулейман Демирел атындағы университет	3	0,1
Көкшетау әскери мектеп академиясы, Қазақстан	2	0,1
Батыс Қазақстан агротехникалық университеті	9	0,4
Саратов атындағы мемлекеттік университет	2	0,1
Самара университеті	3	0,1
Милиция мектебі	2	0,1
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университет	14	0,7
Ақтөбе медицина колледжі	2	0,1
Г.И Носова атындағы Магнитогорск мемлекеттік университет	2	0,1
Ешбір ЖОО түспеймін	5	0,2
Жауап бере алмаймын	401	20,0

Сіздің неліктен шетелде білім алғыңыз келеді?

	Саны	%
Сапалы білім алу	721	36,0
Беделді білім алу	407	20,3
Әлемді көру, дүниетанымды кеңейту	522	26,1
Жайлы жатақханалардың болуы	29	1,4
Жоғары шәкіртақы	105	5,2
Өкілеттік оқу корпуслары	17	0,8
Корпусстардың, кабинеттер мен зертханалардың үздік техникалық, компьютерлік жабдықталуы	129	6,4
Одан әрі жұмысқа орналасу және тұру мақсатында	148	7,4
Тілді қосымша үйрену	180	9,0

Менің менталитетімнің жергілікті халық менталитетімен сәйкес келмеуі	16	0,8
Университетке, институтқа түсудің/қабылданудың едәуір оңайлатылған рәсімдері	36	1,8
Тегін оқу	79	3,9
Мен қазақстандық білімді жақтаймын, шетелде оқығым келмейді	745	37,2
Бұрын онда тұрдым	1	0,1
Жауап бере алмаймын	47	2,3

Сіз студент алмасудың қандай бағдарламаларын білесіз, ойланыңыз және айтыңыз? (саны)

	Естігем, бірақ қатысқан емеспін	Өтінім бердім, бірақ қабылдамады	Қатыстым	Білмеймін
«Болашақ» халықаралық стипендиясы	1475	44	16	466
Foundation бағдарламасы	455	12	17	1517
PrereqED үшкүндік интербелсенді бағдарламасы	279	24	19	1679
Трансферлік бағдарламалар (төмен курстың студенттері шетелдің ЖОО-да білім алу/аяқтау үшін кетеді)	491	36	31	1441

Сіз студенттік алмасудың қандай білім бағдарламаларын білесіз, ойланыңыз және айтыңыз? (%)

	Естігем, бірақ қатысқан емеспін	Өтінім бердім, бірақ қабылдамады	Қатыстым	Білмеймін
«Болашақ» халықаралық стипендиясы	73,7	2,2	0,8	23,3
Foundation бағдарламасы	22,7	0,6	0,8	75,8
PrereqED үшкүндік интербелсенді бағдарламасы	13,9	1,2	0,9	83,9
Трансферлік бағдарламалар (төмен курстың студенттері шетелдің ЖОО-да білім алу/аяқтау үшін кетеді)	24,6	1,8	1,6	72,1

Сіз түрлі білім бағдарламалары, жобалар, стипендиялар, гранттар туралы ақпаратты көбіне қандай дереккөздерінен алатыныңызды көрсетіңіз?

	Саны	%
Әлеуметтік желілер (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru және т.б.)	1190	59,5
Телевидение	740	37,0
БАҚ	469	23,4
Таныстармен, туыстармен сұхбаттан	508	25,4
Басқа дереккөздерден	136	6,8
Газет	132	6,6
Радио	48	2,4
Мен білім бағдарламаларымен, гранттарымен және т.б. қызыққан емеспін/білім бағдарламалары, гранттар және т.б. туралы ешқашан ақпарат іздеген емеспін.	252	12,6
Оқу орындары	38	1,9
Жауап бере алмаймын	24	1,2

Айтыңызшы, егер Сіздің қосымша оқу мақсатында шетелге шығу мүмкіндігіңіз болса, қай бағдарламаны тандаған болар едіңіз?

	Саны	%
Қысқа мерзімді тіл курстары (2 апта – 1 ай)	225	11,2
Тіл курстары 3-6 айға дейін	401	20,0
Магистратура, докторантура	397	19,8
Кәсіби тағылымдама 3-6 айға дейін	377	18,8
Қысқы, көктемгі, жазғы мектеп (кәсіби семинарлар) 2-4 аптаға дейін	105	5,2
Work and Travel бағдарламасы	191	9,5
Болашақ	1	0,1
Түркия медресесі	1	0,1
Басқа елге бармаймын	2	0,1
Жауап бере алмаймын	301	15,0

Сіз қалай ойлайсыз, біздің елімізде жұмысқа орналасқан кезде, шетелде білім алған жас қазақстандық қандай артықшылықтар мен қосымша мүмкіндіктерге ие болады?

	Саны	%
Едәуір жоғары еңбекақы (жоғары жалақы)	485	24,2
Мансаптық баспалдақпен тез көтерілу	311	15,5
Беделді компанияларға жұмысқа шақырылу	516	25,8
Ұлттық компанияларға жұмысқа шақырылу	165	8,2
Жұмыс орны мен лауазымды таңдау мүмкіндігі	201	10,0
Қызықты жұмыс атқару мүмкіндігі	97	4,8
Шетелде білім алу Қазақстанда жұмысқа орналасу мүмкіндігіне әсер етпейді	308	15,4
Жауап бере алмаймын	124	6,2

Сіз қалай ойлайсыз, шетелде білім алған қазақстандық жас мамандар Қазақстанда білім алған жастарға қарағанда, еліміздің дамуы мен болашағы үшін көп жұмыс атқаруда ма?

	Саны	%
Иә	422	21,1
Дұрысы, иә	804	40,2
Дұрысы, жоқ	349	17,4
Жоқ	220	11,0
Қазақстан білім мамандары дамуына және мемлекеттің болашағына әсер етпейді	11	0,5
Әр адамның өзіне байланысты	3	0,1
Жауап бере алмаймын	192	9,6

Сіз белгісіз мерзімге басқа өңірге немесе елге көшуге дайынсыз ба? (саны)

№		Иә	Жоқ	Жауап бере алмаймын
1	Қазақстанның басқа өңіріне	382	1617	2
2	Басқа елге	392	1270	4

Қазақстанның басқа өңіріне

	Саны	%
Алматы	160	38,1
Астана	178	42,4
Шығыс Қазақстан облысы, Өскемен, Семей	30	7,1
Қарағанды	4	1,0
Көкшетау	2	0,5
Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл	7	1,7
Атырау	11	2,6

Талдықорған	1	0,2
Қостанай	1	0,2
Тараз	1	0,2
Оңтүстік Қазақстан облысы, Шымкент	6	1,4
Батыс Қазақстан облысы, Ақсай, Орал	6	1,4
Ақтау	9	2,1
Жауап бере алмаймын	4	1,0

Сіз белгісіз мерзімге басқа өңірге немесе елге көшуге дайынсыз ба? (%)

№		Иә	Жоқ	Жауап бере алмаймын
1	Қазақстанның басқа өңіріне	19,1	80,8	0,1
2	Басқа елге	23,5	76,2	0,2

Басқа елге

	Саны	%
Ресейде	113	28,8
Еуропада	46	11,7
Америкада	92	23,4
Оңтүстік Кореяда	12	3,1
Түркияда	18	4,6
Бразилияда	1	0,3
Қытайда	23	5,9
Австрияда	3	0,8
Нидерланд	1	0,3
Чехияда	3	0,8
Канадада	5	1,3
Германияда	7	1,8
Араб Әмірлігі, Дубай	7	1,8
Ұлыбритания, Англия	25	6,4
Италияда	6	1,5
Швецияда	2	0,5
Францияда	7	1,8
Жапонияда	5	1,3
Болгарияда	1	0,3
Латвияда	1	0,3
Испанияда	1	0,3
Австралияда	2	0,5
Португалияда	1	0,3
Норвегияда	2	0,5
Жауап бере алмаймын	9	2,3

Егер Сіз Қазақстаннан кеткіңіз келсе, онда Сіз неліктен мұндай әрекетке барасыз?

	Саны	%
Қазақстанда менің келешегім жоқ және кәсіби өсе алмаймын	110	5,5
Маған онсыз жұмысқа орналасу, басқа мәселелерді шешу мүмкін болмайтын туыстық байланыстар ұнамайды.	116	5,8
Әлемді аралау	349	17,4
Тарихи Отанға оралу	40	2,0
Жұмысқа орналасу мақсатында	136	6,8
Материалдық жағдайды жақсарту үшін	169	8,4
Менің менталитетімнің қазақстандықтардың менталитетімен сәйкес келмейді	23	1,1
Өмір сүру мұнда қауіпті бола түсті	13	0,6
Сапалы білім алу	214	10,7

Қатал құрылықтық климаты ұнамайды	16	0,8
Көшуді жоспарлап отырған жоқпын/Қазақстаннан кеткім келмейді	1192	59,6
Өздігінен даму	1	0,1
Экология үшін	1	0,1
Сыбайлас жемқорлық	1	0,1
Жауап бере алмаймын	46	2,3

Сіздің қайда тұрғыңыз келеді?

	Саны	%
Еуропада	204	10,2
Америкада	153	7,6
Ресейде	147	7,3
Қытайда	38	1,9
Қазақстан – менің Отаным!	1374	68,7
Оңтүстік Кореяда	6	0,3
Түркияда	10	0,5
Австрияда	1	0,1
Канадада	4	0,2
Оңтүстік шығыс Азиясы	1	0,1
Жапонияда	4	0,2
Францияда	2	0,1
Австралияда	1	0,1
Португалияда	1	0,1
Жауап бере алмаймын	55	2,7

Сіз немесе Сіздің отбасыңыз ЖУЫҚ АРАДАҒЫ ЖЫЛДА басқа елге тұқты тұру үшін көшуді жоспарлап отыр ма?

	Саны	%
Иә, менің осындай ниетім бар	75	3,7
Иә, мүмкін, бірақ жуық арадағы үш жылда ғана	48	2,4
Елдегі жағдайға байланысты	57	2,8
Әзірше кету туралы ойланып жүрмін	76	3,8
Жоқ, жоспарлаған жоқпын	1711	85,5
Жауап бере алмаймын	34	1,7

Сіз басқа елге кету үшін қандай қадамдар жасадыңыз немесе қолға алып жатырсыз?

	Саны	%
Тіл үйренудемін (жетілдірудемін)	82	32,2
Жұмысқа орналасу мүмкіндіктері туралы ақпарат жинаудамын	69	27,1
Оқу мүмкіндіктері туралы ақпарат жинаудамын	43	16,9
Өзім туралы деректер жіберудемін (түйіндеме)	14	5,5
Тұрғын жай іздеп жатырмын	18	7,1
Кету үшін құжаттарды рәсімдеудемін	18	7,1
Қазірше нақты ешнәрсе істеп жатқан жоқпын	96	37,6
Емтихан тапсырдым, жауапты күтем	1	0,1
Ақшаны жинау	1	0,4
Жауап бере алмаймын	7	2,7

Өзіңіз кеткіңіз келген қалада/елде Сіздің біліктілігіңіз бен білім деңгейіңіздегі маманның жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін қалай бағалайсыз?

	Саны	%
Өте жоғары	29	11,4
Жоғары	79	31,0
Орташа	107	42,0
Нашар	14	5,5
Мүмкіндіктер мүлдем жоқ	8	3,1
Жауап бере алмаймын	18	7,1

Сіз қалай ойлайсыз, қай жерде мансаптық өсуге оңай қол жеткізуге болады, Қазақстанда ма әлде Өзіңіз кеткіңіз келген немесе көшуге жоспарлаған елде ме?

	Саны	%
Қазақстанда	72	28,5
Басқа елде	133	52,6
Жауап бере алмаймын	48	19,0

Сіз қалай ойлайсыз, Қазақстанның қай өңірлері жақсы өмір сүреді, жұмыс табу оңай, дамуға мүмкіндіктер көп және т.б.

	Саны	%
Ақмола облысы	174	8,7
Ақтөбе облысы	129	6,4
Алматы облысы	280	14,0
Атырау облысы	278	13,9
Шығыс Қазақстан облысы	54	2,7
Жамбыл облысы	40	2,0
Батыс Қазақстан облысы	99	4,9
Қарағанды облысы	140	7,0
Қостанай облысы	45	2,2
Қызылорда облысы	48	2,4
Маңғыстау облысы	175	8,7
Павлодар облысы	52	2,6
Солтүстік Қазақстан облысы	53	2,6
Оңтүстік Қазақстан облысы	311	15,5
Алматы қ.	926	46,3
Астана қ.	1069	53,4
Жауап бере алмаймын	21	1,0

Басқа облыста жұмысқа орналасу мен кәсіби даму мүмкіндіктері көп болғандықтан, Өзіңіздің елді мекеніңізден Қазақстанның басқа облысына көшкіңіз келер ме еді? Атап айтқанда, қай облысқа?

	Саны	%
Ақмола облысы	60	3,0
Ақтөбе облысы	41	2,0
Алматы облысы	96	4,8
Атырау облысы	63	3,1
Шығыс Қазақстан облысы	19	0,9
Жамбыл облысы	14	0,7
Батыс Қазақстан облысы	16	0,8
Қарағанды облысы	68	3,4
Қостанай облысы	20	1,0
Қызылорда облысы	12	0,6
Маңғыстау облысы	42	2,1
Павлодар облысы	23	1,1
Солтүстік Қазақстан облысы	14	0,7

Оңтүстік Қазақстан облысы	36	1,8
Алматы қ.	440	22,0
Астана қ.	526	26,3
Өзіміздің елді мекенде менің келешегім бар, көшкім келмейді	358	17,9
Көшкім келмейді, Қазақстанның барлық өңірінде мүмкіндікер бірдей	542	27,1
Жауап бере алмаймын	53	2,6

Сіө өзіңіздің еңбекке қатынасыңызды қалай сипаттар едіңіз?

	Саны	%
Әрқашан ұнайды, еңбек еткенді жақсы көремін	1072	53,6
Маған жақсы ақыға ғана еңбек еткен ұнайды	598	29,9
Егер еңбек жеңіл әрі жақсы ақша әкелетін болса, маған еңбек еткен ұнайды	213	10,6
Еңбек етуді жақсы көрмеймін, «бел ауыртпай» ақша тапқанды жақсы көремін	51	2,5
Ешқашан еңбек етуді жақсы көрмегем	14	0,7
Көңіл күйге қарап	1	0,1
Еңбек етуді жақсы көрем, жұмыс жүрекке жақын болса	5	0,2
Жауап бере алмаймын	47	2,3

Сіздің пікіріңізше, Өз елді мекеніңізде жастардың жұмысқа орналасуына не кедергі?

	Саны	%
Еңбек нарығында жас мамандардың бәсекеге төмен қабілеттілігі	322	16,1
Алған білімі мен жұмыс орнының функционалдық талаптарының сәйкессіздігі	353	17,6
Жұмыс тәжірибесінің болмауы	853	42,6
Жұмыс берушілердің паракорлығы, сыбайлас жемқорлығы	511	25,5
Этностық (ұлттық) белгісіне қарай кемсітушілік	62	3,1
Әйел немесе ер жынысына қатыстылығы бойынша кемсітушілік	25	1,2
Денсаулық жағдайы	61	3,0
Төмен жалақы	749	37,4
Жас баласының болуы	61	3,0
Жас мамандардың жоғары өршілдігі	92	4,6
Тұрғылықты ауданда жұмыс орындарының болмауы	557	27,8
Ешбір кедергі жоқ	161	8,0
Ең төменгі зейнетақы бөлінген сомасы	1	0,1
«Жеңіл ақша» жастар менталитеті	1	0,1
Жалқаулық пен арамтамақтық	3	0,1
Зейнеткерлік жасын ұлғайту	1	0,1
Жауап бере алмаймын	94	4,7

Жастардың табысқа жетуі мен лауазымының өсуіне не қажет деп санайсыз?

	Саны	%
Жақсы білімге ие болу	1190	59,5
Жоғары біліктілікке, кәсіби дайындыққа ие болу	893	44,6
Ата-анасы бай болу	157	7,8
Заң жағынан сауатты болу	355	17,7
Бет келбеті сүйкімді болу	57	2,8
Қазақ тілін білу	62	3,1
Қазақ және орыс тілін білу	81	4,0
Қазақ, орыс және шетел тілін білу	764	38,2
Талантты, ерекше қабілетке ие болу	257	12,8

Дене күшіне ие болу, пысық болу	81	4,0
Жай ғана жолы болғыш адам болу керек	113	5,6
Тиісті байланыстар мен таныстыққа ие болу	435	21,7
Сәтті үйлену / тұрмысқа шығу қажет	32	1,6
Тілек	4	0,2
Мақсаткерлік	5	0,2
Еңбекқорлық	4	0,2
Өз бетімен білім алу және білім өрісін кеңейту	1	0,1
Өз жұмысымды сүйю	1	0,1
Жауап бере алмаймын	52	2,6

Сіз қандай да бір елде екі айдан астам болдыңыз ба?

	Саны	%
Иә	203	10,1
Жоқ	1798	89,9

Өзіңіз екі айдан астам болған елге сапарыңыздың мақсатын көрсетіңіз?

	Саны	%
Оқу (жоғары білім)	39	19,1
Оқу (магистратура, аспирантура, PhD)	11	5,4
Жұмыс	26	12,7
Тағлымдама	12	5,9
Туризм/демалыс	59	28,9
Ата-аналарым тұратын жерге	11	5,4
Туыстарға/достарға қонаққа	50	24,5
Спорттық/мәдени іс-шаралар	8	3,9
Ғылыми іс-шаралар (конференция, семинар, жазғы мектептер және т.б.)	4	2,0
Жұмыс және саяхат (WORK AND TRAVEL)	12	5,9
FLEX (жоғары сынып оқушылары үшін алмасу бағдарламасы)	1	0,5
Емделу	6	2,9
Шет тілдерді үйрену	1	0,5
Оқу (орта білім/среднее специальное)	1	0,5
Көшу	1	0,5
Жауап бере алмаймын	2	1,0

Егер сіз елден кетуге шешім қабылдасаңыз немесе ұзақ мерзімге немесе тұрақты тұру орнына Қазақстаннан кету мүмкіндігі туынадаса, онда Сізді қандай қиындықтар кетуден тоқтата алар еді?

	Саны	%
Қаржы мүмкіндіктерінің (ақшаның) болмауы	932	46,6
Оқуға немесе жұмысқа келісімшарттың болмауы	307	15,3
Өзіңіз көшіп барғыңыз келген елде иммигранттарға қатынастың нашар болуы	91	4,5
Тіл білмеу/нашар білу	331	16,5
Шетелде туыстардың/достардың болмауы	230	11,5
Туыстар мен достарды тастағым келмейді	596	29,8
Туыстардың/достардың жағымсыз тәжірибесі	58	2,9
Ешбір қиындықтар мені тоқтатпайды	5	0,2
Қазақстаннан кетпеймін	5	0,2
Балалар	1	0,1
Сол жерде тұрамын	1	0,1
Жауап бере алмаймын	182	9,1

Сіз өз балаларыңыздың жоғары білімді қайдан алғанын қалар едіңіз? Егер Сіздің қазір балаларыңыз болмаса, елестетіп көріңіз, балаларыңыз болған кезде, олардың қайда оқығанын қалар едіңіз?

	Саны	%
Еуропадағы шетелдік білім	418	20,9
Америкадағы шетелдік білім	272	13,6
Ресейдегі шетелдік білім	192	9,6
Қазақстандағы білім	932	46,6
Ата-анамның тұрғылықты жерінде	2	0,1
Қытайда шетелдік білім	6	0,3
Мән-жайлар бойынша, болашақ жағдайға байланысты	1	0,1
Қазақстан білімі, ары қарай шетелге кеттем	1	0,1
Канадада шетелдік білім	2	0,1
Балалар өздері шешеді	2	0,1
Түркияда шетелдік білім	1	0,1
Жапонияда шетелдік білім	1	0,1
Оңтүстік Кореяда шетелдік білім	1	0,1
Жауап бере алмаймын	170	8,5

Сіздің елді мекеніңіздің дамуына қанағаттанасыз ба, әлде қанағаттанбайсыз ба?

	Саны	%
Толық қанағаттанамын	527	26,3
Дұрысы, қанағаттанамын	965	48,2
Дұрысы, қанағаттанбаймын	329	16,4
Толық қанағаттанбаймын	130	6,5
Жауап бере алмаймын	50	2,5

Сіз үшін өмірде аса құнды нәрсе не?

	Саны	%
Сенім, дін	251	12,5
Отбасы	1676	83,8
Билік	103	5,1
Достық	509	25,4
Денсаулық	1164	58,2
Жан тыныштығы	125	6,2
Білім алу, ілім	280	14,0
Материалдық қамтамасыз етілу, байлық	493	24,6
Махаббат	247	12,3
Өзін-өзі іске асыру, өзін-өзі құрметтеу	195	9,7
Тәуелсіздік	182	9,1
Отанға деген махаббат	206	10,3
Қоғамдағы жоғары жағдай	49	2,4
Уақыт	1	0,1
Жауап бере алмаймын	4	0,2

Егер Сіздің басқа елге кету немесе өз еліңізде қалу мүмкіндігіңіз болса, Сіз қайсысын таңдаған болар едіңіз?

	Саны	%
Мен өз елімде қалар едім	1026	51,3
Мен басқа елге уақытша ғана кетер едім, бірақ өз елімде тұрғым келеді	677	33,8
Мен басқа елге тұрақты тұруға кетер едім	221	11,0
Жауап бере алмаймын	77	3,8

Айтыңызшы, Сіз жеке пәтеріңізде, үйіңізде тұрасыз ба әлде тұрғын үйді жалға аласыз ба?

	Саны	%
Жеке пәтер	741	37,0
Үй	997	49,8
Жалгерлік тұрғын үй	218	10,9
Жатақхана	36	1,8
Жауап бере алмаймын	9	0,4

Қазіргі сәтте кәсіпкерлік қызметпен айналысасыз ба әлде онымен болашақта айналыспақсыз ба?

	Саны	%
Кәсіпкерлік қызметпен айналысамын	112	5,6
Болашақта кәсіпкерлік қызметпен айналыспақпын	312	15,6
Жоқ, айналыспаймын	1481	74,0
Жоқ, айналыспаймын, бірақ бұрын жеке кәсібім болған	57	2,8
Жауап бере алмаймын	39	1,9

Өз елді мекеніңізде жастардың бос уақытын ұйымдастыруға жеткілікті көңіл бөліне ме (спорт, мәдени, көркем секциялар, іс-шаралар, аула клубтары және т.б.)?

	Саны	%
Иә, жеткілікті	602	30,1
Дұрысы, жеткілікті	682	34,1
Дұрысы, жеткіліксіз	382	19,1
Жоқ, жеткіліксіз	278	13,9
Жауап бере алмаймын	57	2,8

Сіз өз елді мекеніңізде өтетін бос уақытты өткізуді ұйымдастыру іс-шараларына қанағаттанасыз ба?

	Саны	%
Толық қанағаттанамын	554	27,7
Дұрысы, қанағаттанбаудан гөрі қанағаттанамын	759	37,9
Дұрысы, қанағаттанудан гөрі қанағаттанбаймын	396	19,8
Мүлдем қанағаттанбаймын	225	11,2
Жауап бере алмаймын	67	3,3

Сіз спорт залдарына, спорт орталықтарына, фитнес-орталықтарға жиі барасыз ба?

	Саны	%
Аптасына екі немесе одан көп рет	394	19,7
Айына үш-төрт рет	273	13,6
Айына бір рет	229	11,4
Сирек жылына 1 рет	165	8,2
Спорт объектілеріне бармаймын	905	45,2
Үйде, өздігінен шұғылданамын	3	0,1
Күнде	1	0,1
Біздің ауылда спорт залдар жоқ	1	0,1
Жауап бере алмаймын	30	1,5

Сіз келесі топтағы адамдардың ішінен қайсысымен алғашқы кезекте ортақтық (бірлік) сезімін сезінесіз?

	Саны	%
Қазақстан азаматтарымен		
Өз ұлтымның адамдарымен	1156	57,8
Өз тілімде сөйлейтін адамдармен	188	9,4
Өз кәсібімдегі адамдармен	176	8,8
Өз буынымдағы адамдармен	58	2,9
Өз дінімдегі адамдармен	312	15,6
Жауап бере алмаймын	29	1,4

Жастармен жүргізілетін сауалнама сұрақнамасы

Құрметті респондент! Менің есімім _____ . Мен «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының интервьюерімін (Астана қаласынан). Сіздің қазақстандық жастардың еңбек және оқу миграциясына дайындығын зерттеуге арналған әлеуметтік сауалнамаға қатысуыңызды өтінеміз. Сізге бірнеше сұрақ қойылады және жауап нұсқалары ұсынылады. Осы сұрақтар мен ұсынылған жауаптардың нұсқаларын толық тыңдап алыңыз да, Сізге қолайлы жауапты таңдаңыз. Егер ұсынылған жауап нұсқаларының ешқайсысы Сіздің ойыңызға сай келмейтін болса, өз жауабыңызды «басқа» бағанында көрсетіңіз.

Алынған ақпараттар жек жалпылама түрде қолданылатын болады.

Сіздің пікіріңіздің жасырын және құпия түрде сақталатындығына кепілдік беремін.

1. Айтыңызшы, Сіз Қазақстан Республикасының азаматы екеніңізді мақтан тұтасыз ба?

1. Мақтан тұтамын
  2. Мақтан тұтатын шығармын
  3. Мақтан тұтпайтын шығармын
  4. Жоқ, мақтан тұтпаймын
- (99) Жауап бере алмаймын

2. Соңғы жылы Сіздің және отбасыңыздың өмірі қалай өзгерді?

1. Жақсарды
  2. Жақсарған шығар
  3. Өзгерген жоқ
  4. Нашарлаған шығар
  5. Нашарлады
- (99) Жауап бере алмаймын

3. Сіз нені өз Отаным деп санайсыз? (бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Ата-анам тұратын қала, ауыл
  2. Өзім туылған қала, ауыл
  3. Қазір тұратын қалам, ауылым
  4. Қазақстан Республикасы
  5. Басқа (жазыңыз) _____
- (99) Жауап бере алмаймын

ОҚУ МИГРАЦИЯСЫ

4. Айтыңызшы, Сіз Қазақстан жастарының оқу/білім алу үшін Қазақстаннан басқа елдерге кетуіне қалай қарайсыз?

1. Оң қараймын
2. Оң қарайтын шығармын
3. Қарсы шығармын
4. Қарсымын
5. Бейтарап, маған бәрібір

6. Басқа (жазыңыз) _____
 (99) Жауап бере алмаймын

5. Сіздің мамандығыңыз қандай? Немесе Сіз қазір қай мамандыққа оқып жүрсіз?	6. Сіздің қандай мамандық алғыңыз келеді? (екі жауап нұсқасынан артық белгілемеңіз)
1. Ақпаратық технологиялар 2. Жаратылыстану ғылымдары 3. Ядролық физика 4. Экономика 5. Филология 6. Заң 7. Механика-математикалық 8. Журналистика және саясаттану 9. Көлік-технологиялық 10. Сәулет-құрылыс 11. Халықаралық қатынастар 12. Физика-техникалық 13. Тарих 14. Әлеуметтік ғылымдар 15. Медициналық 16. Мал дәрігерлік медицина 17. Геодезия және картография 18. Агрономия 19. Дизайн 20. Маркетинг 21. Менеджмент 22. Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру 23. Радиотехника, электроника және телекоммуникациялар 24. Стандарттау, метрология және сертификаттау 25. Жылу энергетикасы 26. Көлік, көлік техникасы және технологиялары 27. Есеп және аудит 28. Қаржы 29. Экология 30. Мен әлі мектепте оқимын (99) Жауап бере алмаймын	1. Ақпаратық технологиялар 2. Жаратылыстану ғылымдары 3. Ядролық физика 4. Экономика 5. Филология 6. Заң 7. Механика-математикалық 8. Журналистика және саясаттану 9. Көлік-технологиялық 10. Сәулет-құрылыс 11. Халықаралық қатынастар 12. Физика-техникалық 13. Тарих 14. Әлеуметтік ғылымдар 15. Медициналық 16. Мал дәрігерлік медицина 17. Геодезия және картография 18. Агрономия 19. Дизайн 20. Маркетинг 21. Менеджмент 22. Көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру 23. Радиотехника, электроника және телекоммуникациялар 24. Стандарттау, метрология және сертификаттау 25. Жылу энергетикасы 26. Көлік, көлік техникасы және технологиялары 27. Есеп және аудит 28. Қаржы 29. Экология (99) Жауап бере алмаймын

7. Сіз үшін мамандық таңдау кезінде не маңызды болып табылады және Сіз оқуға түскен кезде мамандық таңдау кезінде Сіз үшін не маңызды болды? (бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Кәсіби біліктілік алу
2. Жұмысқа орналасу мүмкіндігі
3. Болашақта табыстың жоғары болуы
4. Одан әрі кәсіби өсу үшін жақсы мүмкіндіктер
5. Шығармашылық әрі қызықты қызмет
6. Жаңаны зерделеу, өз дүниетанымыңды кеңейту
7. Ата-аналардың мұғалімдер мен таныстарымның кеңесі
8. Осы мамандық бойынша оқитын таныстарымның болуы
9. Маған қайда оқысам да бәрібір болды
10. Студенттік өмірден ләззат алу мүмкіндігі
11. Жай ғана жоғары білім қажет болды

12. Мен түскен ЖОО беделі
  13. Менің кәсіби білімім жоқ
- (99) Жауап бере алмаймын

8. Айтыңызшы, Сіз өз оқуыңызды/біліміңізді жалғастыру үшін, мысалы, университетке немесе колледжге түсу үшін болашақта басқа елге кеткіңіз келе ме?

1. Жоқ, кеткім келмейді, мен білімді Қазақстанда алатын боламын
  2. Иә, менің басқа елге оқуға кеткім келеді, бірақ менің мүмкіндігім жоқ
  3. Иә, менің басқа елге оқуға кеткім келеді, бірақ менің кетуіме ата-анам (жақын туыстарым) қарсы
  4. Иә, мен жоғары білім алу үшін басқа елге кетуді жоспарлап отырмын
  5. Басқа (жазыңыз) _____
- (99) Жауап бере алмаймын

9. Сіз жоғары білімді қайда алғыңыз келеді? Егер Сізде жоғары білім болса, Сізге тағы бір жоғары білім алу мүмкіндігін берсе, онда Сіз жоғары білімді қайда алғыңыз келер еді? (бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Еуропадағы білім
  2. АҚШ-тағы білім
  3. Қытайдағы білім
  4. Түркиядағы білім
  5. Ресейдегі білім
  6. Қазақстандық білім
  7. Басқа (жазыңыз) _____
- (99) Жауап бере алмаймын

10. Сіздің қай ЖОО түскіңіз келеді? (өтінеміз, екі жауап нұсқасынан артық белгілемеңіз)

1. Гарвард университеті (АҚШ)
  2. Йельск университеті (АҚШ)
  3. Массачусет технологиялық университеті (АҚШ)
  4. Оксфорд университеті (Ұлыбритания)
  5. Кембридж университеті (Ұлыбритания)
  6. М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті (Ресей)
  7. Санкт-Петербург мемлекеттік университеті (Ресей)
  8. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Қазақстан)
  9. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті (Қазақстан)
  10. Астана медициналық университеті (Қазақстан)
  11. Назарбаев университеті (Қазақстан)
  12. Басқа (жазыңыз) _____
  13. Менің жоғары/жоғары оқу орнынан кейінгі білімім бар
- (99) Жауап бере алмаймын

11. Сіздің неліктен шетелде білім алғыңыз келеді? (өтінеміз, екі жауап нұсқасынан артық таңдамаңыз)

1. Сапалы білім алу
2. Беделді білім алу
3. Әлемді көру, дүниетанымды кеңейту
4. Жайлы жатақханалардың болуы
5. Жоғары шәкіртақы
6. Өкілеттік оқу корпустары
7. Корпустардың, кабинеттер мен зертханалардың үздік техникалық, компьютерлік жабдықталуы
8. Одан әрі жұмысқа орналасу және тұру мақсатында
9. Тілді қосымша үйрену

10. Менің менталитетімнің жергілікті халық менталитетімен сәйкес келмеуі
11. Университетке, институтқа түсудің/қабылданудың едәуір оңайлатылған рәсімдері
12. Тегін оқу
13. Басқа (жазыңыз) _____
14. Мена қазақстандық білімді жақтаймын, шетелде оқығым келмейді
(99) Жауап бере алмаймын

12. Сіз студент алмасудың қандай бағдарламаларын білесіз, ойланыңыз және айтыңыз? (әрбір қатар бойынша жауаптың бір нұсқасын белгілеңіз)

	Естігем, бірақ қатысқан емеспін	Өтінім бердім, бірақ қабылдамады	Қатыстым	Білмеймін
1) «Болашақ» халықаралық стипендиясы	1	2	3	4
2) Foundation бағдарламасы	1	2	3	4
3) PreparED үшкүндік интербелсенді бағдарлама	1	2	3	4
4) Трансферлік бағдарламалар (төмен курстың студенттері шетелдің ЖОО-да білім алу/аяқтау үшін кетеді)	1	2	3	4
5) Басқа (жазыңыз) _____	1	2	3	
6) Басқа (жазыңыз) _____	1	2	3	
7) Басқа (жазыңыз) _____	1	2	3	

13. Сіз түрлі білім бағдарламалары, жобалар, стипендиялар, гранттар туралы ақпаратты көбіне қандай дереккөздерінен алатыныңызды көрсетіңіз? (кез-келген жауап санын белгілеуге болады)

1. Әлеуметтік желілер (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru және т.б.)
2. Телевидение
3. БАҚ
4. Таныстармен, туыстармен сұхбаттан
5. Басқа дереккөздерден
6. Газет
7. Радио
8. Басқа (жазыңыз) _____
9. Мен білім бағдарламаларымен, гранттарымен және т.б. қызыққан емеспін/білім бағдарламалары, гранттар және т.б. туралы ешқашан ақпарат іздеген емеспін.
(99) Жауап бере алмаймын

14. Айтыңызшы, егер Сіздің қосымша оқу мақсатында шетелге шығу мүмкіндігіңіз болса, қай бағдарламаны таңдаған болар едіңіз? (бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Қысқа мерзімді тіл курстары (2 апта – 1 ай)
2. Тіл курстары 3-тен 6 айға дейін
3. Магистратура, докторантура
4. Кәсіби тағылымдама 3-тен 6 айға дейін
5. Қысқы, көктемгі, жазғы мектеп (кәсіби семинарлар) 2-ден 4 аптаға дейін
6. Work and Travel бағдарламасы
7. Басқа (жазыңыз) _____
(99) Жауап бере алмаймын

15. Сіз қалай ойлайсыз, біздің елімізде жұмысқа орналасқан кезде, шетелде білім алған жас қазақстандық қандай артықшылықтар мен қосымша мүмкіндіктерге ие болады?

1. Едәуір жоғары еңбекақы (жоғары жалақы)
  2. Мансаптық баспалдақпен тез көтерілу
  3. Беделді компанияларға жұмысқа шақырылу
  4. Ұлттық компанияларға жұмысқа шақырылу
  5. Жұмыс орны мен лауазымды таңдау мүмкіндігі
  6. Қызықты жұмыс атқару мүмкіндігі
  7. Басқа (жазыңыз) _____
  8. Шетелде білім алу Қазақстанда жұмысқа орналасу мүмкіндігіне әсер етпейді
- (99) Жауап бере алмаймын

16. Сіз қалай ойлайсыз, шетелде білім алған қазақстандық жас мамандар Қазақстанда білім алған жастарға қарағанда, еліміздің дамуы мен болашағы үшін көп жұмыс атқаруда ма?

1. Иә
  2. Дұрысы, иә
  3. Дұрысы, жоқ
  4. Жоқ
  5. Басқа (жазыңыз) _____
- (99) Жауап бере алмаймын

ЕҢБЕК МИГРАЦИЯСЫ

17. Сіз белгісіз мерзімге басқа өңірге немесе елге көшуге дайынсыз ба? (өтінеміз, әрбір қатар бойынша бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

№		Иә	Жоқ
1	Қазақстанның басқа өңіріне	1 (қайда екенін жазыңыз) _____	2
2	Басқа елге	1 (қайда екенін жазыңыз) _____	2

18. Егер Сіз Қазақстаннан кеткіңіз келсе, онда Сіз неліктен мұндай әрекетке барасыз? (екі жауап нұсқасынан артық белгілемеңіз)

1. Қазақстанда менің келешегім жоқ және кәсіби өсе алмаймын
  2. Маған онсыз жұмысқа орналасу, басқа мәселелерді шешу мүмкін болмайтын туыстық байланыстар ұнамайды.
  3. Әлемді аралау
  4. Тарихи Отанға оралу
  5. Жұмысқа орналасу мақсатында
  6. Материалдық жағдайды жақсарту үшін
  7. Менің менталитетімнің қазақстандықтардың менталитетімен сәйкес келмейді
  8. Өмір сүру мұнда қауіпті бола түсті
  9. Сапалы білім алу
  10. Қатал құрылықтық климаты ұнамайды
  11. Көшуді жоспарлап отырған жоқпын/Қазақстаннан кеткім келмейді
- (99) Жауап бере алмаймын

19. Сіздің қайда тұрғыңыз келеді? (бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Еуропада
2. Америкада

3. Ресейде
  4. Қытайда
  5. Қазақстан – менің Отаным!
- (99) Жауап бере алмаймын

20. Сіз немесе Сіздің отбасыңыз ЖУЫҚ АРАДАҒЫ ЖЫЛДА басқа елге тұқты тұру үшін көшуді жоспарлап отыр ма? (өтінеміз, бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Иә, менің осындай ниетім бар
2. Иә, мүмкін, бірақ жуық арадағы үш жылда ғана
3. Елдегі жағдайға байланысты
4. Өзірше кету туралы ойланып жүрмін
5. Жоқ, жоспарлаған жоқпын -----→ №24 СҰРАҚҚА КӨШУ
6. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын -----→ №24 СҰРАҚҚА КӨШУ

21. Сіз басқа елге кету үшін қандай қадамдар жасадыңыз немесе қолға алып жатырсыз? (өтінеміз, екі жауап нұсқасынан артық таңдамаңыз)

1. Тіл үйренудемін (жетілдірудемін)
2. Жұмысқа орналасу мүмкіндіктері туралы ақпарат жинаудамын
3. Оқу мүмкіндіктері туралы ақпарат жинаудамын
4. Өзім туралы деректер жіберудемін (түйіндеме)
5. Тұрғын жай іздеп жатырмын
6. Кету үшін құжаттарды рәсімдеудемін
7. Қазірше нақты ешнәрсе істеп жатқан жоқпын
8. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

22. Өзіңіз кеткіңіз келген қалада/елде Сіздің біліктілігіңіз бен білім деңгейіңіздегі маманның жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін қалай бағалайсыз?

1. Өте жоғары
2. Жоғары
3. Орташа
4. Нашар
5. Мүмкіндіктер мүлдем жоқ
6. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

23. Сіз қалай ойлайсыз, қай жерде мансаптық өсуге оңай қол жеткізуге болады, Қазақстанда ма әлде Өзіңіз кеткіңіз келген немесе көшуге жоспарлаған елде ме?

1. Қазақстанда
2. Басқа елде
3. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

24. Сіз қалай ойлайсыз, Қазақстанның қай өңірлері жақсы өмір сүреді, жұмыс табу оңай, дамуға мүмкіндіктер көп және т.б. (өтінеміз, үш жауап нұсқасынан артық таңдамаңыз)

1. Ақмола облысы
2. Ақтөбе облысы

3. Алматы облысы
4. Атырау облысы
5. Шығыс Қазақстан облысы
6. Жамбыл облысы
7. Батыс Қазақстан облысы
8. Қарағанды облысы
9. Қостанай облысы
10. Қызылорда облысы
11. Маңғыстау облысы
12. Павлодар облысы
13. Солтүстік Қазақстан облысы
14. Оңтүстік Қазақстан облысы
15. Алматы қ.
16. Астана қ.

25. Басқа облыста жұмысқа орналасу мен кәсіби даму мүмкіндіктері көп болғандықтан, Өзіңіздің елді мекеніңізден Қазақстанның басқа облысына көшкіңіз келер ме еді? Атап айтқанда, қай облысқа? (екі жауап нұсқасынан артық белгілемеңіз)

1. Ақмола облысы
2. Ақтөбе облысы
3. Алматы облысы
4. Атырау облысы
5. Шығыс Қазақстан облысы
6. Жамбыл облысы
7. Батыс Қазақстан облысы
8. Қарағанды облысы
9. Қостанай облысы
10. Қызылорда облысы
11. Маңғыстау облысы
12. Павлодар облысы
13. Солтүстік Қазақстан облысы
14. Оңтүстік Қазақстан облысы
15. Алматы қ.
16. Астана қ.
17. Өзіміздің елді мекенде менің келешегім бар, көшкім келмейді
18. Көшкім келмейді, Қазақстанның барлық өңірінде мүмкіндікер бірдей
19. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

26. Сіө өзіңіздің еңбекке қатынасыңызды қалай сипаттар едіңіз? (өтінеміз, бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Әрқашан ұнайды, еңбек еткенді жақсы көрем
2. Маған жақсы ақыға ғана еңбек еткен ұнайды
3. Егер еңбек жеңіл әрі жақсы ақша әкелетін болса, маған еңбек еткен ұнайды
4. Еңбек етуді жақсы көрмеймін, «бел ауыртпай» ақша тапқанды жақсы көремін
5. Ешқашан еңбек етуді жақсы көрмегем
6. Басқа (көрсетіңіз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

27. Сіздің пікіріңізше, Өз елді мекеніңізде жастардың жұмысқа орналасуына не кедергі? (өтінеміз, үш жауап нұсқасынан артық таңдамаңыз)

1. Еңбек нарығында жас мамандардың бәсекеге төмен қабілеттілігі
2. Алған білімі мен жұмыс орнының функционалдық талаптарының сәйкессіздігі
3. Жұмыс тәжірибесінің болмауы
4. Жұмыс берушілердің парақорлығы, сыбайлас жемқорлығы
5. Этностық (ұлттық) белгісіне қарай кемсітушілік
6. Әйел немесе ер жынысына қатыстылығы бойынша кемсітушілік
7. Денсаулық жағдайы
8. Төмен жалақы
9. Жас баласының болуы
10. Жас мамандардың жоғары өршілдігі
11. Тұрғылықты ауданда жұмыс орындарының болмауы
12. Ешбір кедергі жоқ
13. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

28. Жастардың табысқа жетуі мен мансап өсуіне не қажет деп санайсыз? (жауап нұсқасы үшеуден аспасын)

1. Жақсы білімге ие болу
2. Жоғары біліктілікке, кәсіби дайындыққа ие болу
3. Ата-анасы бай болу
4. Заң жағынан сауатты болу
5. Бет келбеті сүйкімді болу
6. Қазақ тілін білу
7. Қазақ және орыс тілін білу
8. Қазақ, орыс және шетел тілін білу
9. Талантты, ерекше қабілетке ие болу
10. Дене күшіне ие болу, пысық болу
11. Жай ғана жолы болғыш адам болу керек
12. Тиісті байланыстар мен таныстыққа ие болу
13. Сәтті үйлену / тұрмысқа шығу қажет
14. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

29. Сіз қандай да бір елде екі айдан астам болдыңыз ба?

1. Иә
2. Жоқ ----- → №31 СҰРАҚҚА КӨШУ

30. Өзіңіз екі айдан астам болған елге сапарыңыздың мақсатын көрсетіңіз? (кез-келген жауап санын белгілеуге болады)

1. Оқу (жоғары білім)
2. Оқу (магистратура, аспирантура, PhD)
3. Жұмыс
4. Тағлымдама
5. Туризм/демалыс
6. Ата-аналарым тұратын жерге
7. Туыстарға/достарға қонаққа
8. Спорттық/мәдени іс-шаралар
9. Ғылыми іс-шаралар (конференция, семинар, жазғы мектептер және т.б.)
10. Жұмыс және саяхат (WORK AND TRAVEL)
11. FLEX (жоғары сынып оқушылары үшін алмасу бағдарламасы)

12. Емделу

13. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

31. Егер сіз елден кетуге шешім қабылдасаңыз немесе ұзақ мерзімге немесе тұрақты тұру орнына Қазақстаннан кету мүмкіндігі туынадаса, онда Сізді қандай қиындықтар кетуден тоқтата алар еді? (екі жауап нұсқасынан артық белгілемеңіз)

1. Қаржы мүмкіндіктерінің (ақшаның) болмауы
2. Оқуға немесе жұмысқа келісімшарттың болмауы
3. Өзіңіз көшіп барғыңыз келген елде иммигранттарға қатынастың нашар болуы
4. Тіл білмеу/нашар білу
5. Шетелде туыстардың/достардың болмауы
6. Туыстар мен достарды тастағым келмейді
7. Туыстардың/достардың жағымсыз тәжірибесі
8. Басқа (жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

32. Сіз өз балаларыңыздың жоғары білімді қайдан алғанын қалар едіңіз? Егер Сіздің қазір балаларыңыз болмаса, елестетіп көріңіз, балаларыңыз болған кезде, олардың қайда оқығанын қалар едіңіз? (бір ғана жауап нұсқасы)

1. Еуропадағы шетелдік білім
2. Америкадағы шетелдік білім
3. Ресейдегі шетелдік білім
4. Қазақстандағы білім
5. Басқа

(жазыңыз) _____

(99) Жауап бере алмаймын

33. Сіздің елді мекеніңіздің дамуына қанағаттанасыз ба, әлде қанағаттанбайсыз ба?

1. Толық қанағаттанамын
2. Дұрысы, қанағаттанамын
3. Дұрысы, қанағаттанбаймын
4. Толық қанағаттанбаймын

(99) Жауап бере алмаймын

34. Сіз үшін өмірде аса құнды нәрсе не? (өтінеміз, үш жауап нұсқасынан артық белгілемеңіз)

1. Сенім, дін
2. Отбасы
3. Билік
4. Достық
5. Денсаулық
6. Жан тыныштығы
7. Білім алу, ілім
8. Материалдық қамтамасыз етілу, байлық
9. Махаббат
10. Өзін-өзі іске асыру, өзін-өзі құрметтеу
11. Тәуелсіздік
12. Отанға деген махаббат

13. Қоғамдағы жоғары жағдай
(99) Жауап бере алмаймын

35. Егер Сіздің басқа елге кету немесе өз еліңізде қалу мүмкіндігіңіз болса, Сіз қайсысын таңдаған болар едіңіз?

1. Мен өз елімде қалар едім
2. Мен басқа елге уақытша ғана кетер едім, бірақ өз елімде тұрғым келеді
3. Мен басқа елге тұрақты тұруға кетер едім

(99) Жауап бере алмаймын

36. Айтыңызшы, Сіз өз жеке пәтеріңізде, үйіңізде тұрасыз ба әлде тұрғын үйді жалға аласыз ба?

1. Жеке пәтер
2. Үй
3. Жалгерлік тұрғын үй
4. Жатақхана

(99) Жауап бере алмаймын

37. Қазіргі сәтте кәсіпкерлік қызметпен айналысасыз ба әлде онымен болашақта айналыспақсыз ба?

1. Кәсіпкерлік қызметпен айналысамын
2. Болашақта кәсіпкерлік қызметпен айналыспақпын
3. Жоқ, айналыспаймын
4. Жоқ, айналыспаймын, бірақ бұрын жеке кәсібім болған

(99) Жауап бере алмаймын

38. Өз елді мекеніңізде жастардың бос уақытын ұйымдастыруға жеткілікті көңіл бөлінеді ме (спорт, мәдени, көркем секциялар, іс-шаралар, аула клубтары және т.б.)?

1. Иә, жеткілікті
2. Дұрысы, жеткілікті
3. Дұрысы, жеткіліксіз
4. Жоқ, жеткіліксіз

(99) Жауап бере алмаймын

39. Сіз өз елді мекеніңізде өтетін бос уақытын ұйымдастыру іс-шараларына қанағаттанасыз ба?

1. Толық қанағаттанамын
2. Дұрысы, қанағаттанбаудан гөрі қанағаттанамын
3. Дұрысы, қанағаттанудан гөрі қанағаттанбаймын
4. Мүлдем қанағаттанбаймын

(99) Жауап бере алмаймын

40. Сіз спорт залдарына, спорт орталықтарына, фитнес-орталықтарға жиі барасыз ба?

1. Аптасына екі немесе одан көп рет
2. Айына үш-төрт рет
3. Айына бір рет
4. Сирек жылына 1 рет
5. Спорт объектілеріне бармаймын

(99) Жауап бере алмаймын

41. Сіз келесі топтағы адамдардың ішінен қайсысымен алғашқы кезекте ортақтың (бірлік) сезімін сезінесіз? (бір ғана жауап нұсқасын белгілеңіз)

1. Қазақстан азаматтарымен
2. Өз ұлтымның адамдарымен
3. Өз тілімде сөйлейтін адамдармен
4. Өз кәсібіндегі адамдармен
5. Өз буынымдағы адамдармен
6. Өз дінімдегі адамдармен

(99) Жауап бере алмаймын

ҚОРЫТЫНДЫДА ӨЗІҢІЗДІ ТУРАЛЫ КЕЙБІР ДЕРЕКТЕРДІ ХАБАРЛАУЫҢЫЗДЫ ӨТІНЕМІЗ

D1. Сіздің жынысыңыз: 1. Ер 2. Әйел

D2. Өтінеміз, Өзіңіздің қанша жасқа толғаныңызды көрсетіңіз? _____

D3. Сіздің ұлтыңыз?

1. Қазақ
2. Орыс
3. Басқа ұлт *(көрсетіңіз)* _____

D4. Сіздің біліміңіз:

1. Жоғары, дәрежелі (магистр, ғылым кандидаты/докторы, PhD докторы)
2. Жоғары (бакалавр/маман)
3. Аяқталмаған жоғары
4. Орта арнаулы/кәсіби білім
5. Жалпы орта
6. Толық емес орта
7. Білімім жоқ

D5. Айтыңызшы, Сіз қай жерде тұрасыз?

1. Ата-анаммен/туыстарыммен тұрамын
  2. Жеке пәтерде/үйде тұрамын
  3. Жалдамалы пәтерде/бөлмеде, жатақханада тұрамын
- (99) Жауап бере алмаймын*

D6. Сіздің отбасылық жағдайыңыз:

1. Үйленгенмін / Тұрмыс құрғанмын
  2. Азаматтық некедемін (некесіз бірге тұрамыз)
  3. Бойдақпын / тұрмыс құрмағанмын
  4. Әйелім қайтыс болған / Жесірмін
  5. Ажырасқанмын
- (99) Жауап бере алмаймын*

D7. Айтыңызшы, Сіздің қанша балаңыз бар?

1. Балаларым жоқ
2. Бір бала
3. Екі бала
4. Үш бала
5. Төрт немесе одан көп бала

D8. Сіз өз отбасыңыздың материалдық жағдайын қалай бағалар едіңіз?

1. Бізге, тіпті, тамаққа да ақша жетпейді
  2. Ақша тіршілікке аса қажет шығындарға ғана жетеді (тамақ, коммуналдық шығындар төлемі, дәрі-дәрмек)
  3. Ақша тамаққа және аса қажет басқа шығындарға, киімге және ұсақ тұрмыстық техникаға жетеді, бірақ қазір тоңазытқыш немесе кір жуатын машина сатып алу қиынға соғады
  4. Ақша аса қажет шығындарға, киім мен ірі тұрмыстық техникаға жетеді, бірақ біз жаңа көлік сатып ала алмаймыз
  5. Ақша жылжымайтын мүлік (саяжай немесе пәтер) сатып алудан басқа барлық нәрсеге жетеді
  6. Материалдық қиындықтар сезініп отырған жоқпыз. Қажет болған жағдайда, саяжай, пәтер сатып ала аламыз
- (99) Жауап бере алмаймын*

D9. Сіз қазір жұмыс істейсіз бе?

1. Жоқ, мен тек қана оқимын -----→ **САУАЛНАМАНЫ ТОЛТЫРУ АЯҚТАЛСЫН**
  2. Оқимын әрі жұмыс істеймін (қосымша табыс табамын)
  3. Иә, мен жұмыс істеймін
  4. Мен оқымаймын, жұмыс істемеймін және жұмыс іздеп жүрген жоқпын ----→ **САУАЛНАМАНЫ ТОЛТЫРУ АЯҚТАЛСЫН**
  5. Мен оқымаймын, жұмыс істемеймін (жұмыс іздеп жүрмін) -----→ **САУАЛНАМАНЫ ТОЛТЫРУ АЯҚТАЛСЫН**
- (99) Жауап бере алмаймын*

D10. Сіз қандай негізгі қызмет түрін атқарасыз, өтінеміз, көрсетіңіз?

1. Ұйым басшысы
  2. Бөлім, бөлімше, қызмет басшысы
  3. Біліктілігі жоғары деңгейлі маман
  4. Біліктілігі орта деңгейлі маман
  5. Ақпарат дайындаумен, құжаттама рәсімдеумен, есеп және қызмет көрсетумен шұғылданатын қызметші
  6. Қызмет көрсету, коммуналдық қызметтер көрсету, сауда және туыс қызмет түрлері саласының жұмыскері
  7. Ауыл, орман шаруашылығы, балық шаруашылығы және балық кәсіпшілігінің білікті жұмыскері
  8. Ірі және ұсақ өнеркәсіптік ұйымдардың, көркем кәсіпшіліктердің, құрылыстың, көліктің, байланыстың білікті жұмысшысы
  9. Оператор, аппаратшы, қондырғылар мен машиналардың машинисті және темір-құрастырушылар
  10. Біліктілігі жоқ жұмысшы
  11. Лицензиясы бар жеке кәсіпкер
  12. Басқа (жазыңыз) _____
- (99) Жауап бере алмаймын*

САУАЛНАМАҒА ҚАТЫСҚАНЫҒЫЗ ҮШІН СІЗГЕ АЛҒЫС АЙТАМЫЗ!

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
Научно-исследовательский центр «Молодежь»

«Изучение готовности молодежи к трудовой и учебной миграции»

**Аналитический доклад по результатам
социологического исследования**

Астана, 2017

Изучение готовности молодежи к трудовой и учебной миграции/
А.Г.Кусманова, А.С.Кайдарова, Р.Р.Аюпова, Г.М.Султабаева, З.Т.Алинова –
Астана: НИЦ «Молодежь», 2017. – 94 с.

Данный доклад основан на результатах социологического исследования «Изучение готовности молодежи к трудовой и учебной миграции», проведенного по заказу Министерства образования и науки Республики Казахстан. Представляет собой результаты исследования масштабов и тенденций учебной и трудовой миграции среди молодежи, миграционных установок молодых казахстанцев, информированности об образовательных программах и грантах, вовлеченности молодых людей в программы академической мобильности и др.

© Научно-исследовательский центр «Молодежь», 2017

СОДЕРЖАНИЕ

Раздел 1. Программа социологического исследования	95
1.1 Актуальность и обоснование исследования.....	95
1.2 Цели и задачи исследования.....	96
1.3 Гипотезы исследования.....	96
1.4 Интерпретация основных понятий.....	97
1.5 Технологическая часть исследования.....	98
Раздел 2. Особенности миграционного поведения казахстанской молодежи: потенциал, установки и мотивация	101
Выводы по разделу.....	111
Раздел 3. Учебная миграция молодежи Казахстана	113
3.1 Отношение молодых людей к учебной миграции.....	113
3.2 Профессиональная идентичность молодежи и фактор выбора специальностей.....	123
3.3 Образовательные программы студенческого обмена и дополнительного обучения: преимущества и возможности	126
Выводы по разделу.....	132
Раздел 4. Трудовая миграция молодежи Казахстана	134
4.1 Трудоустройство молодежи в Казахстане и за рубежом: барьеры и пути их преодоления.....	134
Выводы по разделу.....	143
Раздел 5. Ценностные ориентации и поведенческие установки молодежи Казахстана	145
5.1 Иерархия ценностей молодежи.....	145
5.2. Качество жизни молодых людей: предпринимательские инициативы и организация досуга.....	150
Выводы по разделу.....	154
Заключение	156
Приложение	159

Раздел 1. Программа исследования

1.1. Актуальность и обоснование исследования

Исходя из реалий сегодняшнего дня, заметен тот факт, что происходит навязывание культур стран западного мира, образцов поведения и мышления, присущих представителям граждан их государств. На первый взгляд политика миграции молодых людей носит положительный оттенок, но не всегда получается так, что представители молодого поколения берут необходимое и достойное, зачастую бывает, что происходит присвоение отрицательных характеристик.

В настоящее время в сознании казахстанской молодежи распространена идея о возможностях миграции за рубеж. Существенно активизировался выезд казахстанской молодежи с учебными и трудовыми целями в различные страны мира. Сегодня молодые люди выезжают практически во все регионы и страны мира - их значительное количество выезжает в Российскую Федерацию, США, Китай и в прочие страны. Основными каналами миграции молодежи за границу становятся программы студенческого обмена, проекты стажировок и обучения и т.п. Для многих экономически развитых стран с депопуляцией населения и сокращением населения молодых возрастов, это крайне благоприятные и даже необходимые миграционные потоки. Именно поэтому многие программы студенческого обмена пользуются поддержкой государственных структур ряда стран. Казахстан заключил с несколькими странами мира соглашения и договоры о поддержке и развитии учебных проектов, программ академического и научного обмена, обмену членов трудовой миграции. Но их количество можно считать пока недостаточным, однако в перспективе их количество будет расти из года в год.

Миграция молодежи имеет как позитивные, так и негативные аспекты. К позитивным последствиям можно отнести повышение уровня квалификации и знаний молодых людей, возможность посмотреть мир, расширить кругозор и выучить иностранный язык. Однако не исключаем тот факт, что для страны есть главный минус, когда учебная и трудовая миграция из временной формы, в основном, перетекает в постоянную миграцию. Как правило, в результате происходят изменения в законодательстве и экономике, что приводит к росту неформальной занятости.

У молодых мигрантов, однажды побывавших в странах Запада, формируются миграционные установки на выезд из Казахстана на постоянное место жительства. В условиях, когда в своей собственной стране нет возможности реализовать свои профессиональные приоритеты, невозможно найти хорошо оплачиваемую работу, это побуждает молодых людей искать возможности трудоустройства за границей.

1.2. Цель и задачи исследования

Цель исследования – установление масштабов и тенденций трудовой и учебной миграции молодежи из страны, определение причин миграционных установок молодых казахстанцев.

Для достижения поставленной цели предполагалось решение следующих *ключевых исследовательских задач*:

- установить тенденции и масштабы трудовой миграции из Казахстана за рубеж среди молодежи;
- установить тенденции и масштабы учебной миграции из Казахстана за рубеж среди молодых казахстанцев;
- определить отношение молодых людей к академической мобильности;
- изучить вовлеченность молодежи Казахстана в проекты и программы академической мобильности;
- определить миграционный настрой в молодежной среде;
- выявить миграционные установки молодых людей, планирующих выезд за границу;
- изучить степень информированности молодежи об образовательных программах и проектах;
- оценить уровень социального самочувствия молодежи в регионах Казахстана;
- оценить ценностные ориентиры молодежи;
- разработка рекомендаций по совершенствованию процесса регулирования трудовой и учебной миграции для заинтересованных лиц и структур.

Объект исследования – население Республики Казахстан в возрасте от 14 до 29 лет (молодежь), выбранная по параметрам, репрезентирующим ее социально-демографические и территориальные характеристики.

Предметом исследования являются изучение мнения молодых казахстанцев о возможностях обучаться/ получать образование и работать за пределами Казахстана и миграционных установок молодых людей.

1.3. Гипотезы исследования

1. На сегодняшний день учебная и трудовая миграция вызывает положительный настрой среди молодежи Казахстана. Уровень информированности о программах и проектах, масштабы миграции достаточно высоки. Молодые казахстанцы желают уехать за рубеж с целью дальнейшего проживания, однако реже предпринимают конкретные действия для реального отъезда/переезда.

2. Молодежь с высшим образованием имеет больше амбиций и миграционного настрой для получения качественного зарубежного образования.

1.4. Интерпретация основных понятий

Молодежь – граждане Республики Казахстан от четырнадцати до двадцати девяти лет. Молодежь – это особая социально-возрастная группа, отличающаяся возрастными рамками и своим статусом в обществе: переход от детства и юности к социальной ответственности. Некоторыми учёными молодежь понимается как совокупность молодых людей, которым общество предоставляет возможность социального становления, обеспечивая их льготами, но ограничивая в возможности активного участия в определённых сферах жизни социума.

Социальное самочувствие – это эмоциональный аспект оценки представителями социальной группы своего общественного положения, уровня удовлетворения социально-экономических и духовных потребностей, интересов. В социальном самочувствии выражается общая тональность общественных настроений группы (экономического, политического, идеологического, национального и др.). Социальное самочувствие формируется в процессе социального сравнения, сопоставления социального вознаграждения, возможностей для удовлетворения своих потребностей, реализации интересов с аналогичными возможностями (условиями) других людей.

Ценностные ориентации – отражение в сознании человека ценностей, признаваемых им в качестве стратегических жизненных целей и общих мировоззренческих ориентиров.

Миграционный настрой молодежи. Феномен миграции населения является сложным и многогранным. При интерпретации термина «миграция», прежде всего, обосновывают ее теоретические и практические первопричины и их влияние на социальные, политические, экономические процессы и явления общественной жизни. В научной литературе под миграцией понимается сложный социально-демографический процесс территориального перемещения населения, связанный с изменением места (населенного пункта) постоянного проживания, тесно связанный с изменением экономической структуры и размещением производительных сил, с ростом социальной и трудовой мобильности населения. Миграция молодых людей ведет к сокращению численности рабочей силы среди наиболее высокопродуктивной возрастной группы в направляющих регионах, включая многих молодых людей, которые только что получили профессию или квалификацию.

Студенческая миграция - это перемещение студентов, которые обучаются за пределами своей родины или страны, гражданами которой они являются, на период более 12 месяцев. В эпоху глобализации высшее образование в значительной степени интернационализировалось и стало развиваться на рыночных основах.

Трудовая миграция - вид миграции, представляющий собой совокупность территориальных перемещений людей, связанных с занятостью и поисками работы.

1.5. Технологическая часть исследования

Объем выборочной совокупности составил 2 000 респондентов. Территория проведения социологического исследования охватила все регионы Республики Казахстан – города республиканского значения Астана и Алматы, 14 областных центров, а также сельские населенные пункты. В исследовании была использована стратифицированная многоступенчатая выборка. Вначале, исходя из численности населения по областям и городам республиканского значения, были определены объемы выборки по 16 регионам страны. Далее по каждому региону были высчитаны объемы городской и сельской выборки.

Таблица 1. Выборочная совокупность по проекту, человек

	Все население			Городское население			Сельское население		
	Оба пола	Мужчины	Женщины	Оба пола	Мужчины	Женщины	Оба пола	Мужчины	Женщины
Республика Казахстан	2000	1006	994	1145	560	585	854	446	408
Акмолинская область	79	41	38	36	18	18	43	23	20
Актюбинская область	101	50	51	63	31	32	38	20	18
Алматинская область	211	108	103	49	25	24	162	84	78
Атырауская область	68	35	33	31	15	16	37	19	18
Западно-Казахстанская область	71	36	35	35	17	18	36	19	17
Жамбылская область	122	62	60	48	24	24	74	38	36
Карагандинская область	149	75	74	117	58	59	32	17	15
Костанайская область	96	49	47	51	25	26	45	23	22
Кызылординская область	89	46	43	37	19	18	52	27	25
Мангистауская область	73	37	36	32	17	15	40	20	20
Южно-Казахстанская область	340	173	167	150	75	75	190	99	91
Павлодарская область	78	39	39	55	27	28	23	12	11
Северно-Казахстанская область	55	29	26	26	13	13	29	16	13
Восточно-Казахстанская область	144	73	71	91	45	46	53	29	24
г. Астана	101	48	53	101	48	53	-	-	-
г. Алматы	223	103	120	223	103	120	-	-	-

* По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК за 2016 год

В настоящем исследовании отбор единиц наблюдения производился в несколько этапов: применен вероятностный дизайн выборки. Вероятностный дизайн выборки построен таким образом, что любой человек (в возраст от 14 до 29 лет) в пределах совокупности имеет равные возможности быть отобранным для анализа. Была использована стратифицированная многоступенчатая выборка. Так, основными стратами выступают:

Ступень 1. Отбор по областям – исходя из численности населения по областям и городам республиканского значения от 14 до 29 лет, определены объемы выборки по 16 регионам страны – города Астана и Алматы, 14 областных центров.

Ступень 2. Отбор по принципу город-село – в каждой области высчитаны объемы городской и сельской выборки.

Ступень 3. Отбор стартовой точки – в пределах каждого населённого пункта случайным образом определяются стартовые точки маршрута и количества респондентов.

Ступень 4. Отбор домохозяйства – следуя по маршруту от стартовой точки по правилу «левой руки» отбирается домохозяйство.

Ступень 5. Отбор респондентов согласно квоте – в каждом отдельно взятом домохозяйстве респонденты отбираются по двум признакам – пол и возраст – половозрастной квоте – возраст респондента не должен быть ниже 14 и не выше 29 лет, а также репрезентативная представленность по полу (количество опрашиваемых мужчин и женщин рассчитано согласно данным Комитета по статистике по каждой области, городу и селу).

Выборка является репрезентативной, т.е. по выделенным параметрам состав респондентов приближается к соответствующим пропорциям в генеральной совокупности (согласно данным Комитета по статистике на 2016 год). При этом отклонение средних характеристик выборочной совокупности от средних характеристик генеральной совокупности не превысил $\pm 3,5\%$.

Метод сбора информации

Методом сбора информации являлся массовый опрос молодежи, в возрасте от 14 до 29 лет, «face-to-face». Данный метод позволил получить наиболее объективную информацию о ситуации в молодежной среде Казахстана, а также выявить основные потребности и социальные практики молодых казахстанцев.

Сбор информации в рамках массового опроса производился по месту жительства респондентов (квартирный опрос), реже по месту учебы/работы/центру занятости (для более оперативного поиска и доступа к целевой группе).

Структура инструментария

Техникой сбора данных выступает логически структурированный вопросник – *анкета социологического исследования* – инструмент для сбора первичной информации, тиражированный документ, который содержит набор вопросов, сформулированных и связанных между собой по определенным правилам. Свойства и качества социологической анкеты, ее объем, структура, специфика конструирования вопросов тесно связаны и определяются типом опроса, для которого данный инструмент предполагается использовать (массовый), а также особенностями объекта исследования.

Опрос респондентов проводился на 2-х языках: казахском и русском, в зависимости от предпочтения респондента.

Сбор информации полевого этапа исследования был реализован специально подготовленными интервьюерами, отобранными в соответствии с социально-демографическими параметрами. Интервьюеры непосредственно обеспечивали заполнение анкеты в ходе беседы с каждым респондентом. Всего массовый опрос был осуществлен свыше 90 интервьюерами под руководством 16 региональных супервайзеров.

Методика обработки информации

Ввод, обработка первичных данных, а также вывод одномерных, двумерных таблиц, корреляционный анализ были выполнены с помощью лицензионной компьютерной программы SPSS 21.

Методы анализа информации

Основными методами анализа первичной социологической информации выступили:

- 1) одномерный анализ данных;
- 2) двумерный анализ данных;
- 3) корреляционный анализ.

Раздел 2. Особенности миграционного поведения казахстанской молодежи: потенциал, установки и мотивация

Сегодня лучшей характеристикой для общества является мобильность. Мобильность затрагивает все сферы жизни современного человека, и молодого человека, в частности. Как никогда раньше молодые люди находятся в движении. За последние несколько десятилетий политические, экономические, социальные и демографические перемены во многих частях мира сорвали многих людей с их родных мест и стимулировали миграцию в города и за границу. Рост объемов торговли, более дешевые и более быстрые средства транспорта и более легкие коммуникации побудили большое число молодых людей к миграции, как в пределах своих родных стран, так и через национальные границы.

Мечта о лучших возможностях и спрос на их рабочие руки за рубежом и в пределах страны побуждают многих молодых людей решиться на миграцию. Вместе с тем, в силу своего молодого возраста они сталкиваются с препятствиями и опасностями, которые проверяют их на прочность и устойчивость. Поэтому функция представителей государственного аппарата по всему миру заключена в немедленном реагировании на мобильные потребности молодежи, реализуя четко продуманную и актуальную молодежную политику в сфере миграции.

Также изучение тенденций миграции среди молодежи необходимо для разработки соответствующих программ развития и принятия государственных решений, стратегий экономического развития. Без постоянного мониторинга миграционных потоков и оценки сопутствующих им факторов невозможно решение целого ряда проблем социально-экономического характера: от вопросов трудоустройства до нехватки жилья в местах расселения молодых людей. Поэтому было принято решение провести социологическое исследование на предмет готовности молодежи Казахстана к учебной и трудовой миграции.

Итак, в целях исследования миграционного потенциала молодежи Казахстана респондентам был задан вопрос: **«Если бы у Вас была возможность уехать в другую страну или остаться жить в своей стране, что бы Вы выбрали?»**. Итоги исследования показали следующее: более половины опрошенных (51,3%) ответили, что предпочли бы остаться в Казахстане. При этом каждый третий респондент выбрал позицию временной эмиграции, т.е. при обязательном условии возвращения на Родину. Положительно относятся к идее переезда в другую страну 11% молодых казахстанцев. Затруднились ответить на данный вопрос 3,8% респондентов (Таблица 1).

Таблица 1. Распределение ответов на вопрос: «Если бы у Вас была возможность уехать в другую страну или остаться жить в своей стране, что бы Вы выбрали?», %

	%
Я остался бы в своей стране	51,3
Я поехал бы в другую страну на время, но хотел бы жить в своей стране	33,8
Я хотел бы уехать на постоянное место жительства в другую страну	11
Затрудняюсь ответить	3,8

Анализ корреляционных распределений не обнаружил заметных различий среди мнений молодых мужчин и женщин, когда как анализ в разрезе этнической принадлежности продемонстрировал следующее: почти каждый третий представитель (28,6%) русской этнической группы хотел бы уехать на ПМЖ из Казахстана в другую страну. Мнение представителей автохтонной нации можно охарактеризовать как «патриотичное». Лишь 5,6% респондентов желают эмигрировать из Казахстана безвозвратно (Таблица 2).

Таблица 2. Распределение ответов на вопрос: «Если бы у Вас была возможность уехать в другую страну или остаться жить в своей стране, что бы Вы выбрали?» (в разрезе этносов), %

	Казах / казашка	Русский / русская	Другие
Я остался бы в своей стране	57,6	33,2	42,3
Я поехал бы в другую страну на время, но хотел бы жить в своей стране	34,1	30,1	39,3
Я хотел бы уехать на постоянное место жительства в другую страну	5,6	28,6	14,8
Затрудняюсь ответить	2,7	8,1	3,6

К регионам, которые имеют наиболее высокие показатели эмиграционного потенциала, относятся Костанайская (32,3%), Восточно-Казахстанская (27,8%), Карагандинская (21,5%) и Западно-Казахстанская (19,7%) области. Данное явление отчасти можно объяснить национальным составом указанных регионов, где значительная часть населения представлена славянскими этносами.

Далее, чтобы выяснить территориальную направленность миграции респондентов в анкете был задан вопрос: **«Готовы ли Вы переехать в другой регион или страну на неопределенный срок?»**. Согласно ответам молодых людей, более предпочтительным для опрошенных является выезд за пределы Казахстана (23,5%), нежели перемещения внутри страны (19,1%). Однако стоит отметить преобладающее число ответивших, которые не собираются куда-либо переезжать (80,8% и 76,2% в обоих случаях ответили отрицательно на указанный вопрос) (Таблица 3).

Таблица 3. Распределение ответов на вопрос: «Готовы ли Вы переехать в другой регион или страну на неопределенный срок?», %

В другой регион (%)		В другую страну (%)
19,1	Да	23,5
80,8	Нет	76,2
0,1	Затрудняюсь ответить	0,2

Анализ данных в разрезе гендерной принадлежности позволяет сделать вывод о том, что у молодежной эмиграции Казахстана «женское лицо». Так, ответивших положительно на вопрос о готовности переехать за рубеж высказались 25,1% девушек, когда как процент молодых мужчин составил 21,9% (Таблица 4).

Таблица 4. Распределение ответов на вопрос: «Готовы ли Вы переехать в другой регион или страну на неопределенный срок?» (в разрезе гендера), %

	Мужской	Женский
Да	21,9	25,1
Нет	78	74,5
Затрудняюсь ответить	0,1	0,4

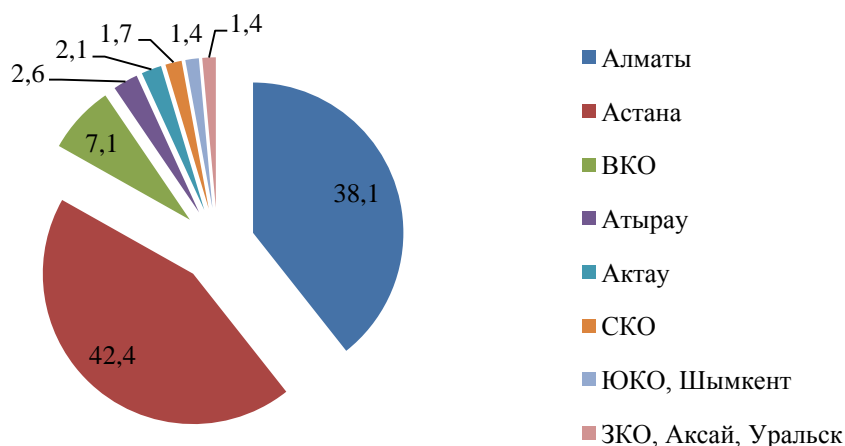
Указанную гипотезу подтверждают и данные официальной статистики: за период с 2013 по 2015 г.г. количество эмигрантов женского пола неуклонно растет, чего не скажешь о мужской аналогичной группе мигрантов. В 2013 году из Казахстана за границу выбыло 3029 молодых мужчин и 3353 молодых женщин. В следующем году в обеих группах наблюдается рост количества выбывших граждан, а 2015-й год демонстрирует уменьшение численности эмигрантов-мужчин и рост численности эмигрантов-женщин по сравнению с предыдущим временным периодом (Таблица 5).

Таблица 5. Эмиграция молодежи в Казахстане за 2013-2015г.г. (человек)

	2013	2014	2015
Мужчины	3029	3378	3209
Женщины	3353	3873	4047

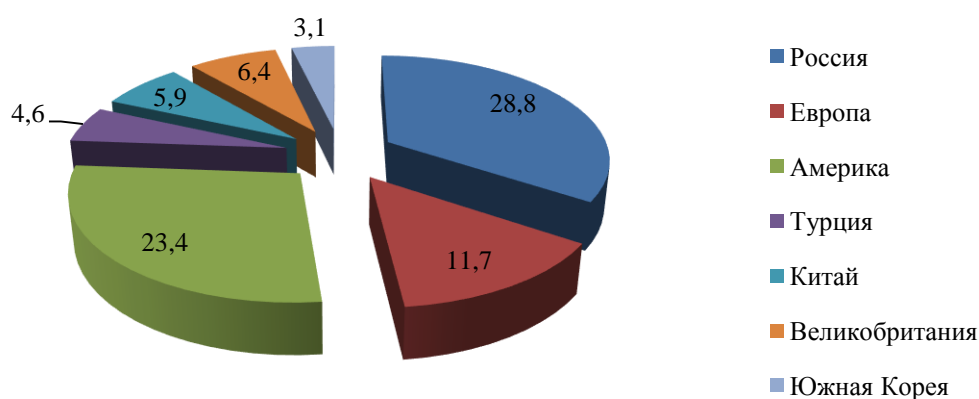
Среди тех опрошенных, которые изъявили желание переехать в другой регион Казахстана, преобладающее количество выбирают в качестве реципиентов города республиканского значения – г.Алматы (38,1%) и г.Астана (42,4%). Третьим регионом-лидером в данном вопросе является Восточно-Казахстанская область с показателем 7,1% (Диаграмма 1).

Диаграмма 1. Распределение ответов на вопрос: «В какой регион Казахстана Вы готовы переехать?», %

Отвечая на вопрос о том, в какую страну хотели бы переехать респонденты, здесь лидирующую позицию заняла Российская Федерация (28,8%). Логичным является выбор данного варианта представителями русского этноса. 67,2% молодых русских хотели бы вернуться на историческую Родину. 23,4% опрошенных уехали бы жить в Соединенные Штаты Америки. При этом такой ответ был получен от каждого третьего казаха. Замыкают лидирующую тройку европейские страны со значением 11,7%. Помимо указанных стран, также в ответах респондентов встречались такие государства как Китай (5,9%), Турция (4,6%) и Южная Корея (3,1%), что говорит о появлении новых векторов миграции, пользующихся спросом среди молодежи (Диаграмма 2).

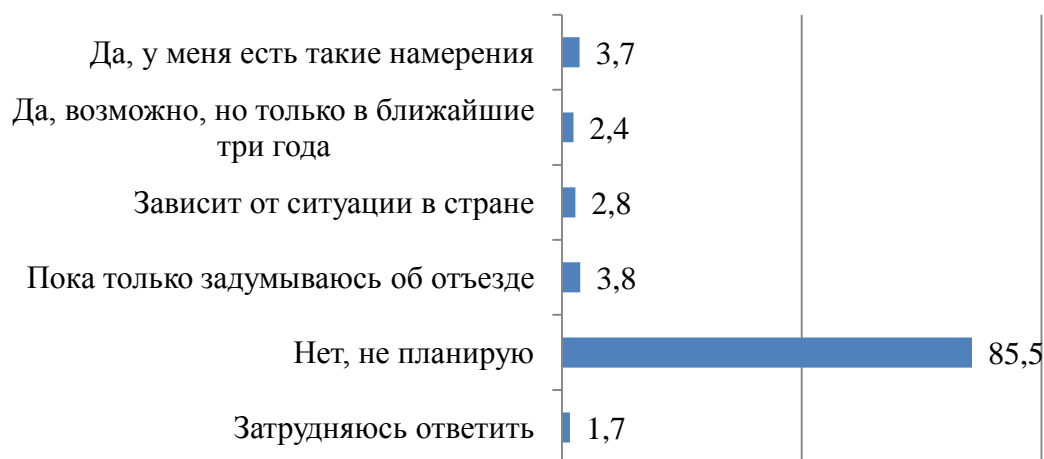
Диаграмма 2. Распределение ответов на вопрос: «В какую страну Вы готовы переехать?», %

В качестве индикатора, который бы показал более реальную и актуальную картину молодежной эмиграции, выступил вопрос: «**Планируете ли Вы или Ваша семья переехать на постоянное место жительства в другую страну в ближайший год?**». То есть исследователями предполагалось, что положительно ответят на этот вопрос только те, чей

переезд за границу практически неизбежен, и ответы на данный вопрос послужат лакмусовой бумажкой для выявления миграционного поведения молодежи. Итак, опрос показал, что 85,5% молодых казахстанцев не планируют переезд за рубеж в ближайший год. Есть такие намерения лишь у 3,7% респондентов. Среди них преобладают представители Костанайской и Восточно-Казахстанской областей, где каждый десятый планирует выезд (9,4% и 10,4% соответственно) (Диаграмма 3).

Диаграмма 3. Распределение ответов на вопрос: «Планируете ли Вы или Ваша семья переехать на постоянное место жительства в другую страну в ближайший год?», %

Анализ корреляционных значений в разрезе образования показал, что обладатели высшего образования со степенью магистра, кандидата/доктора наук, доктора PhD (10,5%) чаще остальных намерены переехать на ПМЖ в другую страну в течение года. Таким образом, исследование выявило, что для казахстанских реалий до сих пор актуальной является проблема «утечки мозгов» из страны (Таблица 6).

Таблица 6. Распределение ответов на вопрос: «Планируете ли Вы или Ваша семья переехать на постоянное место жительства в другую страну в ближайший год?» (в разрезе образования), %

	Высшее, со степенью	Высшее	Незаконченное высшее	Среднее специальное/ профессиональное образование	Общее среднее	Неполное среднее	Нет образования
Да, у меня есть такие намерения	10,5	3,8	3,8	3,4	3,7	1,9	10,8
Да, возможно, но только в ближайшие три года	7	3,5	2,1	0,6	2,9	2,3	0
Зависит от ситуации в стране	5,3	3,8	3,3	2	1,8	1,5	8,1
Пока только задумываюсь об отъезде	3,5	4,3	6,7	3	0,7	2,7	18,9

Нет, не планирую	70,2	83,1	82,8	89,5	88,2	89,6	62,2
Затрудняюсь ответить	3,5	1,4	1,3	1,6	2,6	1,9	0

Далее респонденты, которые отметили позицию о планировании эмиграции, отвечали на вопрос о том, какие шаги к отъезду они уже предприняли или предпринимают. Большая часть опрошенных конкретных действий еще не совершала, таковых 37,8%. Каждый третий молодой человек изучает язык и собирает информацию о возможностях трудоустройства (32,2% и 27,1% соответственно). И 16,9% ответивших отметили, что собирают информацию о возможностях обучения в той стране, куда хотят переехать (Таблица 7).

Таблица 7. Распределение ответов на вопрос: «Какие шаги к отъезду Вы уже предприняли или предпринимаете?», %

	%
Изучаю (совершенствую) язык	32,2
Собираю информацию о возможностях трудоустройства	27,1
Собираю информацию о возможностях обучения	16,9
Отправляю данные о себе (резюме)	5,5
Подыскиваю жилье	7,1
Оформляю документы для выезда	7,1
Пока ничего конкретного не предпринимаю	37,8
Коплю деньги	0,4
Затрудняюсь ответить	2,7

Анализ социологических данных в разрезе образовательного уровня позволил увидеть следующую тенденцию: чем выше уровень образования респондента, планирующего переезд, тем он более активен в реализации запланированной идеи. Так, 60% респондентов, обладающих научной/академической степенью, и 36,1% опрошенных с высшим образованием совершенствуют язык, собирают информацию о возможностях трудоустройства, 20% и 35,1%, соответственно, собирают информацию о возможностях обучения, 20% и 13,4%, соответственно и т.д. Наиболее пассивными оказались респонденты со средне специальным образованием, 56,8% таковых не предпринимают никаких действий для осуществления плана эмигрировать в ближайшее время (Таблица 8).

Таблица 8. Распределение ответов на вопрос: «Какие шаги к отъезду Вы уже предприняли или предпринимаете?» (в разрезе образования), %

	Высшее, со степенью	Высшее	Незаконченное высшее	Среднее специальное/ профессиональное	Общее среднее	Неполное среднее	Нет образования
Изучаю (совершенствую) язык	60	36,1	28,9	18,2	28	31,8	35,7
Собираю информацию о возможностях трудоустройства	20	35,1	28,9	18,2	16	22,7	28,6
Собираю информацию о возможностях обучения	20	13,4	23,7	13,6	20	18,2	21,4
Отправляю данные о себе (резюме)	13,3	5,2	2,6	2,3	8	9,1	7,1
Подыскиваю жилье	6,7	5,2	7,9	6,8	8	4,5	21,4
Оформляю документы для выезда	13,3	9,3	5,3	0	4	4,5	21,4
Пока ничего конкретного не предпринимаю	20	41,2	28,9	56,8	32	27,3	21,4
Сдал экзамены, жду ответа	0	0	0	0	0	0	0
Коплю деньги	0	0	2,6	0	0	0	0
Затрудняюсь ответить	0	0	2,6	4,5	4	9,1	7,1

Следующий вопрос, который задавался респондентам, касался миграционного стажа, которым располагают участники опроса. Отвечая на вопрос «**Были ли Вы в какой-либо стране более двух месяцев?**», почти абсолютное большинство молодежи – 89,9% ответили, что более 2-х месяцев не находились за границей. При этом каждый десятый представитель молодого поколения сообщил, что такая практика миграции имела место быть в его жизни (Таблица 9).

Таблица 9. Распределение ответов на вопрос: «Были ли Вы в какой-либо стране более двух месяцев?», %

	%
Да	10,1
Нет	89,9

В разрезе регионов ситуация немного отличается от средней по стране. Надо отметить, что молодежь Восточно-Казахстанской, Костанайской

областей и г.Астана чаще других выезжала за рубеж на период более чем 2 месяца. Примечательно, что молодые люди именно отмеченных регионов, кроме молодежи г.Астана, имеют наибольший миграционный потенциал. Также необходимо отметить, что молодые люди Кызылординской и Павлодарской областей в абсолютном числе дали отрицательный ответ на вопрос о факте пребывания за границей. Отсюда мы можем предположить, что имеется взаимосвязь между установками молодых казахстанцев на выезд и миграционным стажем (пребыванием за границей определенное количество времени): чем дольше молодой человек пребывает за границей, тем больше он настроен на выезд на ПМЖ за рубеж (Таблица 10).

Таблица 10. Распределение ответов на вопрос: «Были ли Вы в какой-либо стране более двух месяцев?» (в разрезе областей), %

	Да	Нет
Акмолинская	7,6	92,4
Актюбинская	10,9	89,1
Алматинская	11,4	88,6
Атырауская	4,4	95,6
Восточно-Казахстанская	17,4	82,6
Жамбылская	15,6	84,4
Западно-Казахстанская	15,5	84,5
Карагандинская	14,1	85,9
Костанайская	16,7	83,3
Кызылординская	0	100
Мангистауская	2,7	97,3
Павлодарская	0	100
Северо-Казахстанская	3,6	96,4
Южно-Казахстанская	6,2	93,8
г.Астана	22,8	77,2
г.Алматы	8,5	91,5

Если говорить о целях пребывания молодежи за границей, то главную тройку лидеров в данном случае возглавляют такие значения как «туризм» - 28,9% и «визиты к родственникам» - 24,5%. Каждый пятый опрошенный отметил, что ездил в другую страну для обучения (высшее образование). Выезжал за пределы страны в профессиональных целях каждый десятый ответивший казахстанец. Нельзя не отметить популярную среди молодежи международную программу Work and Travel, которая позволяет использовать летнее каникулярное время максимально эффективно – получать трудовой стаж, изучать иностранный язык и расширять кругозор в культурном и социальном аспектах. Так, в ходе опроса 5,9% респондентов ответили, что были участниками данной программы (Таблица 11).

Таблица 11. Распределение ответов на вопрос: «Укажите цель Ваших поездок в страны, в которых Вы находились более двух месяцев?», %

	%
Учеба (высшее образование)	19,1
Учеба (магистратура, аспирантура, PhD)	5,4
Работа	12,7
Стажировка	5,9
Туризм/отдых	28,9
К месту проживания родителей	5,4
В гости к родственникам/друзьям	24,5
Спортивные/культурные мероприятия	3,9
Научные мероприятия (конференции, семинары, летние школы и т.п.)	2
Работа и путешествие (WORK AND TRAVEL)	5,9
FLEX (программа обмена для старшеклассников)	0,5
Лечение	2,9
Изучение иностранного языка	0,5
Учеба (средне-специальное)	0,5
Переезд	0,5
Затрудняюсь ответить	1

Интересным для анализа является корреляция между причинами пребывания за границей и гендерной принадлежностью опрошенных. Так, едут получать зарубежное высшее образование больше молодые мужчины, чем молодые женщины (21,1% против 16,8%). Трудоустройство за пределами страны характерно также чаще для юношей, чем для девушек (19,3% против 5,3%). Девушки выезжают из Казахстана в основном, чтобы посетить родных – 30,5% (мужчины – 19,3%) и в туристических целях – 35,8% (мужчины – 22,9%) (Таблица 12).

Таблица 12. Распределение ответов на вопрос: «Укажите цель Ваших поездок в страны, в которых Вы находились более двух месяцев?» (в гендерном разрезе), %

	Мужской	Женский
Учеба (высшее образование)	21,1	16,8
Учеба (магистратура, аспирантура, PhD)	6,4	4,2
Работа	19,3	5,3
Стажировка	4,6	7,4
Туризм/отдых	22,9	35,8
К месту проживания родителей	4,6	6,3
В гости к родственникам/друзьям	19,3	30,5
Спортивные/культурные мероприятия	4,6	3,2
Научные мероприятия (конференции, семинары, летние школы и т.п.)	1,8	2,1
Работа и путешествие (WORK AND TRAVEL)	6,4	5,3
FLEX (программа обмена для старшеклассников)	0,9	0
Лечение	2,8	3,2
Изучение иностранного языка	0,9	0
Учеба (среднее специальное)	0	1,1
Переезд	0	1,1
Затрудняюсь ответить	0,9	1,1

Теперь логичным является узнать, почему некоторая часть молодой когорты Казахстана хочет выехать из страны безвозвратно. Итак, согласно результатам социологического исследования, 17,4% хотят эмигрировать в целях расширения кругозора, увидеть, как живут другие страны и народы – посмотреть мир. Каждый десятый собирается за границу для того, чтобы получить качественное образование. Полагают, что в другой стране им удастся улучшить свое материальное положение 8,4% опрошенных. Осуществить переезд в целях трудоустройства желают 6,8% участников опроса (Таблица 13).

Таблица 13. Распределение ответов на вопрос: «Если Вы хотите уехать из Казахстана, то почему Вы хотите это сделать?», %

	%
Мир посмотреть	17,4
Получить качественное образование	10,7
Чтобы улучшить материальное положение	8,4
В целях трудоустройства	6,8
Меня раздражают родственные связи, без которых невозможно устроиться на работу, решить другие проблемы и т.д.	5,8
У меня нет никаких перспектив и профессионального роста в Казахстане	5,5
Вернуться на историческую родину	2
Несоответствие моего менталитета с менталитетом казахстанцев	1,1
Жизнь здесь стала небезопасной	0,6
Не нравится резко континентальный климат	0,8
Я не планирую переезжать/ не хочу уезжать из Казахстана	59,6
Затрудняюсь ответить	2,3

Корреляционный анализ по принципу уровня образования показал, что не видят перспектив и профессионального роста в Казахстане опрошенные, обладающие научной/академической степенью разного калибра (10,5%). Для этой же группы чаще остальных основной целью перемещения является трудоустройство (17,5%). Получить качественное образование за границей намерен почти каждый пятый респондент с неполным средним образованием (17,3%).

Завершающим вопросом для анализа в данном разделе является вопрос о барьерах, способных остановить/притормозить переезд молодых казахстанцев за границу. Так, в числе основных преград значится «отсутствие финансовых возможностей (денег)», такого мнения придерживаются почти половина опрошенной молодежи (46,6%). Не хочет оставлять родных и друзей ради переезда каждый третий молодой гражданин (29,8%). Помимо прочего, барьерами могут послужить плохое знание иностранного языка (16,5%), отсутствие контактов для учебы или работы

(15,3%), отсутствие родственников/друзей за границей (11,5%) и др. (Таблица 14).

Таблица 14. Распределение ответов на вопрос: «Если бы Вы решились уехать из страны или возникла бы такая необходимость уехать из Казахстана на длительный срок или на постоянное место жительства, то какие бы трудности могли Вас остановить/притормозить Ваш переезд?», %

	%
Отсутствие финансовых возможностей (денег)	46,6
Отсутствие контактов на учебу или работу	15,3
Негативное отношение к иммигрантам в стране, которую хочу переехать	4,5
Незнание/плохое знание языка	16,5
Отсутствие родственников/друзей за границей	11,5
Не хочется покидать родных и друзей	29,8
Негативный опыт родственников/друзей	2,9
Никакие трудности меня не остановят	0,2
Не уеду из Казахстана	0,2
Затрудняюсь ответить	9,1

Выводы по разделу 2

Итак, подытоживая проведенный анализ миграционного поведения молодых казахстанцев, можно сказать, что преобладающая часть молодых людей предпочитает другим странам Казахстан. Что касается тех респондентов, которые относятся положительно к идее переезда в другую страну, то таковых в Казахстане 11%. Из них почти каждый третий представитель русской этнической группы. Мнение представителей автохтонной нации можно охарактеризовать как «патриотичное».

К регионам, которые продемонстрировали наиболее высокие показатели эмиграционного потенциала относятся Костанайская, Восточно-Казахстанская, Карагандинская и Западно-Казахстанская области.

Относительно гендерных особенностей миграционного поведения, нужно отметить, что для молодежной миграции в Казахстане характерны процессы феминизации. То есть в настоящее время молодые женщины более активны и мобильны в своих перемещениях нежели молодые мужчины.

Среди тех опрошенных, которые изъявили желание переехать в другой регион Казахстана, преобладающее количество выбирают в качестве реципиентов города республиканского значения – г. Алматы и г. Астана. Причинами такого расклада вещей может являться разительное отличие жизненной динамики больших городов, их развитая индустрия развлечений и более высокий уровень качества жизни. Отвечая на вопрос о том, в какую страну хотели бы переехать респонденты, молодые казахстанцы выбрали Российскую Федерацию, США и европейские государства.

Анализ корреляционных значений в разрезе образования показал, что обладатели высшего образования со степенью магистра, кандидата/доктора

наук, доктора PhD чаще остальных намерены переехать на ПМЖ в другую страну в течение года. Одним словом, для казахстанских реалий до сих пор актуальной является проблема «утечки мозгов» из страны.

В качестве первых шагов к переезду респонденты предпринимают такие действия - изучают иностранный язык и ищут возможности для трудоустройства и обучения.

В основном молодежь собирается эмигрировать в целях расширения кругозора, увидеть, как живут другие страны и народы, посмотреть мир. Каждый десятый собирается за границу для того, чтобы получить качественное образование. Также причиной для переезда служит поиск работы.

В числе основных преград для эмиграции значится «отсутствие финансовых возможностей (денег)», такого мнения придерживаются почти половина опрошенной молодежи. Крепкие родственные узы препятствуют миграционным движениям около 30% опрошенных. Помимо прочего, барьерами могут послужить плохое знание иностранного языка, отсутствие контактов на учебу или работу, отсутствие родственников/друзей за границей.

Раздел 3. Образовательная миграция молодежи Казахстана

3.1. Отношение молодых людей к учебной миграции

Одним из распространенных видов социальных перемещений молодежи в современном мире является учебная и образовательная миграция. Эксперты разграничивают понятия «учебная миграция» и «образовательная миграция», рассматривая последнее как более широкое, поскольку образовательная миграция охватывает как поездки связанные с удовлетворением потребности в получении образования и повышении уровня квалификации, так и разнообразные стажировки, дополнительное образование, курсы и другие формы повышения квалификации. В настоящем исследовании мы не ставили задачи делать акцент на учебных или образовательных мотивах респондентов точно, поэтому анализируя ситуацию, апеллируем данными понятиями как тождественными.

С каждым годом процесс образовательной миграции набирает обороты, вовлекая в международные миграционные потоки всё большее число студентов по всему миру. В Министерстве образования и науки РК отмечают, что ведомство не отслеживает, сколько казахстанцев самостоятельно обучаются за рубежом, так как Конституция РК дает право гражданам выезжать за пределы страны и возвращаться беспрепятственно. Инструменты для мониторинга выехавших на обучение за рубеж применены только в отношении стипендиатов «Болашак»¹. Согласно вице-президенту АО «Центр международных программ» Мейржан Алпысбай, за 24 года по программе «Болашак» для национального рынка труда подготовлено свыше 9,5 тыс. специалистов. Сейчас за рубежом обучаются более тысячи человек. В 2017 году планируется присуждение еще 600 стипендий.²

Вместе с тем, министерство ежегодно направляет казахстанских граждан на обучение за рубежом в рамках международных договоров, заключенных с иностранными партнерами. Так, в 2014 году Министерством в рамках международных договоров для обучения в вузах КНР был рекомендован 61 человек, Беларусь – 3 человека, Таджикистана – 41 человек, Венгрии – 40 человек, Кыргызстана – 3 человека. Кроме того, рекомендованы и направлены личные дела для обучения в 2015-2016 учебном году в высших учебных заведениях таких стран как КНР – 59 человек, Беларусь – 6 человек, Украина – 3 человека, Таджикистан – 21 человек, Венгрия – 50 человек, Кыргызстан – 4 человека, Вьетнам – 2 человека, Египет – 3 человека.

Резюмируя вышесказанное, можно сказать, что на сегодняшний день образовательная миграция как социальное явление в Казахстане приобрела относительную популярность. Поэтому, в контексте заметного возрастания интереса молодых людей к зарубежному образованию, изучение потенциала образовательной миграции в Казахстане является особенно необходимым.

¹ <http://edukation.kz/detyam/stati/item/1136-kazakhstantsy-v-zarubezhnykh-vuzakh>

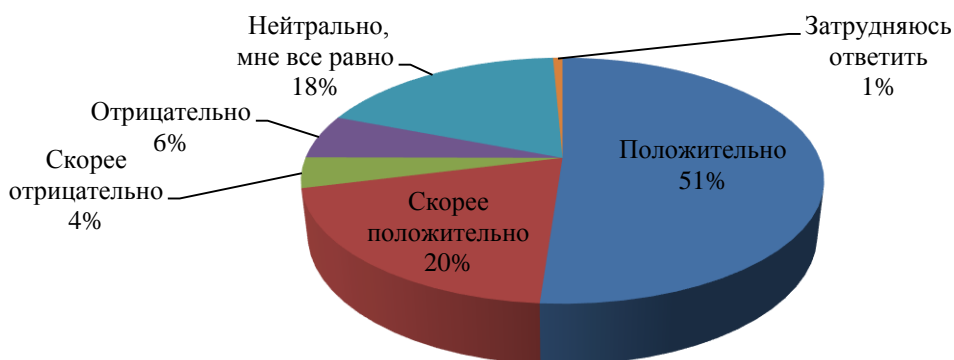
² <http://dixinews.kz/articles/zhizn/28266/>

В рамках настоящего социологического проекта одной из задач исследования являлось изучение отношения молодых казахстанцев к феномену учебной (образовательной) миграции. Для этого респондентам был задан вопрос: «Скажите, пожалуйста, как Вы относитесь к тому, что молодые казахстанцы уезжают учиться/ получать образование из Казахстана в другие страны?».

Результаты опроса демонстрируют положительное отношение респондентов к данному явлению. Так, суммарный показатель ответов «положительно» и «скорее положительно» составил 61%. Лояльностью отношения к образовательной миграции отличился почти каждый пятый молодой человек (18%). Не принимают и не понимают смысла учиться за пределами Казахстана каждый десятый опрошенный (суммарный показатель) (Диаграмма 4).

Диаграмма 4. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, как Вы относитесь к тому, что молодые казахстанцы уезжают учиться/ получать образование из Казахстана в другие страны?», %

В зависимости от материального статуса респондента, варьируется и мнение относительно восприятия учебной миграции. В данном случае наблюдается тенденция: чем выше уровень материального благосостояния опрошенных – тем более лояльны они к перемещениям в целях получения образования. К примеру, доля тех людей, чьих доходов хватает только на самые необходимые расходы, составляет 43,4%, доля тех, у которых «денег хватает на крупную бытовую технику, но купить машину они не могут», - 55%, и доля тех, кто не испытывает никаких материальных трудностей составляет 69,7%. На лицо подтверждение гипотезы о растущей лояльности к учебной миграции в зависимости от материального статуса (Таблица 15).

Таблица 15. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, как Вы относитесь к тому, что молодые казахстанцы уезжают учиться/получать образование из Казахстана в другие страны?» (в разрезе материального состояния), %

	Нам не хватает денег даже на питание	Денег хватает только на самые необходимые расходы, без которых нельзя обойтись (питание и т.д.)	Денег хватает на питание и необходимые расходы, одежду и мелкую бытовую технику	Денег хватает на крупную бытовую технику, но купить машину не можем	Денег хватает на все, кроме покупки недвижимости (дачи или квартиры)	Материальных затруднений не испытываем. При необходимости могли бы приобрести дачу, квартиру	Затрудняюсь ответить
Положительно	45,5	43,4	44,4	55	60,5	69,7	58,3
Скорее положительно	18,2	18	21,7	21,5	18,8	12,6	10,4
Скорее отрицательно	4,5	6,6	4,3	3,5	1,9	4,2	4,2
Отрицательно	0	8,6	6,1	4,1	5,7	6,7	6,3
Нейтрально, мне все равно	31,8	22,1	22,8	15,3	12,6	6,7	16,7
Затрудняюсь ответить	0	1,2	0,8	0,6	0,4	0	4,2

Следующий вопрос был задан для определения уровня потенциала учебной миграции с точки зрения самих респондентов. Для этого в исследовании был задан вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы когда-нибудь хотели уехать в другую страну, чтобы продолжить свое обучение/образование, например, поступить в университет или колледж?». По результатам ответов можно сказать, что почти 50% опрошенной молодежи не имеет намерения учиться за границей. Большинство предпочитает зарубежному образованию отечественные учебные заведения. Каждый третий молодой житель республики выразил позицию, что поехал бы получать зарубежное образование, но он не располагает необходимыми возможностями. Сюда могут относиться как проблемы материального характера, так и ресурсного (недостаточное знание иностранного языка, низкая информированность о возможностях получения образования на бесплатной основе, плохая степень адаптации к непривычным условиям проживания и т.д.). *При этом в процентном соотношении потенциал учебной (образовательной) миграции среди молодежи мы можем оценить в 9,2%.* Так, почти каждый десятый представитель казахстанской молодежи планирует уехать в другую страну, чтобы получить профессиональную квалификацию. Против отъезда своих детей за границу 7,7% родителей, что и является барьерным моментом для данной доли молодежи, желающей учиться за пределами страны. На момент опроса уже имели диплом зарубежного образовательного учреждения 0,6% респондентов. Затруднились ответить на этот вопрос 4,2% участников социологического исследования (Таблица 16).

Таблица 16. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы когда-нибудь хотели уехать в другую страну, чтобы продолжить свое обучение/образование, например, поступить в университет или колледж?», %

	%
Нет, не хотел (-а), я буду получать образование в Казахстане	49,3
Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но у меня нет возможности	28,5
Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но мои родители (близкие родственники) против моего отъезда	7,7
Да, я планирую уехать в другую страну, чтобы получить высшее образование	9,2
Уже получил высшее образование за рубежом	0,6
Учусь за рубежом	0,2
Заработать	0,1
Продолжать обучение не буду	0,1
Затрудняюсь ответить	4,2

В зависимости от гендерной принадлежности ответы на указанный вопрос разнились. Так, желающих получить зарубежное образование среди молодых женщин больше, чем среди молодых мужчин: 52,7% юношей отдадут предпочтение отечественному образовательному флагману, когда как среди девушек этот процент составляет 45,9%. Планирующих уехать за границу в целях обучения среди представителей обоих полов одинаковое количество (9% мужчин и 9,5% женщин). Что касается согласия родителей (близких родственников) на отъезд их детей за границу, то здесь дочерей родители отпускают с меньшей частотой, нежели сыновей: каждая десятая девушка и лишь каждый двадцатый молодой человек отметил вариант ответа: «Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но мои родители (близкие родственники) против моего отъезда». Такое положение вещей является весьма предсказуемым и очевидным. Так как испокон веков в традиции наших народов сложились более трепетные и оберегающие принципы воспитания девочек по сравнению с более свободными принципами воспитания мальчиков. Не каждый родитель будет согласен отпустить свою дочь жить самостоятельно за границу. В отношении к сыновьям данное табу более лояльно (Таблица 17).

Таблица 17. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы когда-нибудь хотели уехать в другую страну, чтобы продолжить свое обучение/образование, например, поступить в университет или колледж?» (в гендерном разрезе), %

	Мужской	Женский
Нет, не хотел (-а), я буду получать образование в Казахстане	52,7	45,9
Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но у меня нет возможности	26,2	30,7
Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но мои родители (близкие родственники) против моего отъезда	5,5	9,9

Да, я планирую уехать в другую страну, чтобы получить высшее образование	9,0	9,5
Уже получил высшее образование за рубежом	0,7	0,5
Учусь за рубежом	0,2	0,2
Заработать	0,2	-
Продолжать обучение не буду	-	0,3
Затрудняюсь ответить	5,4	3

В дальнейшем, исследовательская группа решила определить вектор направленности учебной миграции среди казахстанской молодежи. Как уже отмечалось ранее, большинство опрошенных предпочитает казахстанское образование. Этот момент, соответственно, отразился и в данном вопросе. 44,2% ответивших выбирают образовательные учреждения Казахстана. Далее лидером в образовательных предпочтениях молодых граждан выступает образование в США – 15,8%. Почти такое же соотношение молодых людей выбирает для обучения европейские страны – 15,5%. И замыкает четверку лидеров учебные учреждения Российской Федерации (10,6%). Примечательным является возрастание интереса молодых жителей страны к обучению в Китае и Турции (4,8% и 4,2% соответственно) (Таблица 18).

Таблица 18. Распределение ответов на вопрос: «Где бы Вы хотели получить высшее образование? Если у Вас уже есть высшее образование, тогда где бы Вы хотели получить высшее образование, если бы Вам дали еще одну возможность?», %

	%
Образование в Европе	15,5
Образование в США	15,8
Образование в Китае	4,8
Образование в Турции	4,2
Образование в России	10,6
Казахстанское образование	44,2
Италия	0,1
Южная Корея	0,3
Япония	0,1
Нигде	0,1
Затрудняюсь ответить	3,8

Полученные ответы интересно посмотреть в региональном, этническом срезе и в разрезе материального благосостояния. Так, среди региональных единиц Казахстана европейское образование наиболее предпочтительно молодыми жителями Восточно-Казахстанской (26,4%), Жамбылской (25,4%) и Павлодарской (24,4%) областей. Российское образование хотят получить молодежь Костанайской (24%), Восточно-Казахстанской (21,5%), Акмолинской (19%) областей. Стоит отметить, что представители молодого поколения столицы Казахстана в наименьшем соотношении выбирают отечественное образование (7,9%). Вместо этого, они предпочли бы получить образование в Соединенных Штатах Америки (52,5%).

В этническом разрезе отмечается следующая картина: «казахстанское образование» указали в своих ответах половина опрошенных представителей автохтонной нации страны. Остальная часть респондентов казахского этноса предпочла бы получить образование в США – 16,4% и в европейских государствах – 15,7%. Что касается представителей русской этнической группы, то в данном случае каждый третий молодой человек выбрал бы Российскую Федерацию для получения высшего образования. Вероятнее всего, молодые русские хотят поехать учиться в Россию с дальнейшей установкой остаться там на постоянное место жительства (Таблица 19).

Таблица 19. Распределение ответов на вопрос: Где бы Вы хотели получить высшее образование? Если у Вас уже есть высшее образование, тогда где бы Вы хотели получить высшее образование, если бы Вам дали еще одну возможность? (в этническом разрезе), %

	Казах / казашка	Русский / русская	Другие
Образование в Европе	15,7	13,2	19,4
Образование в США	16,4	13,2	17,3
Образование в Китае	5,0	4,1	5,1
Образование в Турции	4,8	1,5	6,1
Образование в России	5,6	29,4	9,2
Казахстанское образование	49,0	30,6	37,2
Затрудняюсь ответить	2,6	7,3	5,1

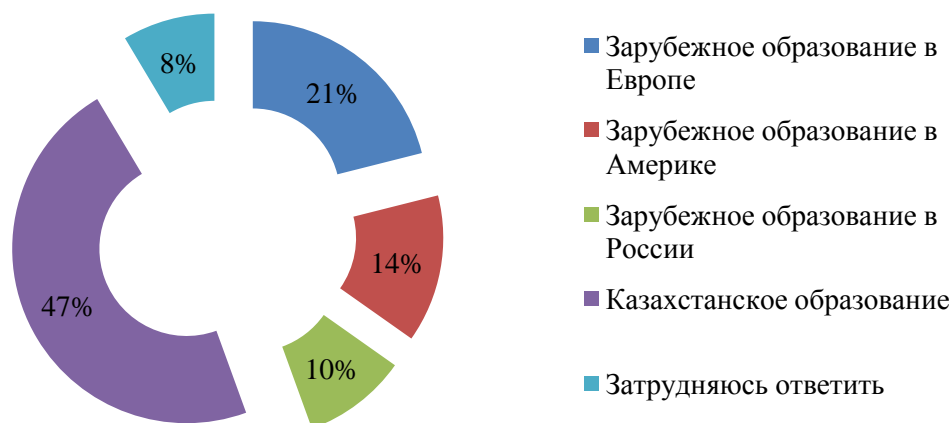
Анализ корреляционных распределений по принципу материального благополучия позволяет сделать вывод о том, что в некоторых случаях респонденты выбирали вариант «образование в Казахстане», так как, оценивая финансовые возможности своей семьи понимали, что учиться за границей – достаточно дорогое мероприятие, и это не является позволительным для них. Так, если доля тех, которым не хватает денег даже на питание и предпочитающим образование в Казахстане составляет 68,2%, то с ростом благосостояния респондентов, снижается степень выбора отечественных учебных заведений. Из тех респондентов, которые не испытывают материальных трудностей и хотели бы получить образование на Родине доля составляет уже 44,5% (Таблица 20).

Таблица 20. Распределение ответов на вопрос: Где бы Вы хотели получить высшее образование? Если у Вас уже есть высшее образование, тогда где бы Вы хотели получить высшее образование, если бы Вам дали еще одну возможность? (в разрезе материального положения), %

	Нам не хватает денег даже на питание	Денег хватает только на самые необходимые расходы, без которых нельзя обойтись (питание и т.д.)	Денег хватает на питание и необходимые расходы, одежду и мелкую бытовую технику	Денег хватает на крупную бытовую технику, но купить машину не можем	Денег хватает на все, кроме покупки недвижимости (дачи или квартиры)	Материальных затруднений не испытываем. При необходимости могли бы приобрести дачу, квартиру	Затрудняюсь ответить
Образование в Европе	4,5	19,7	13,5	17,4	15,3	16,8	10,4
Образование в США	27,3	16,0	13,4	17,7	17,2	15,1	22,9
Образование в Китае	-	6,6	5,7	3,7	2,7	5,0	6,3
Образование в Турции	-	4,9	4,5	4,3	3,1	2,5	8,3
Образование в России	-	9,0	12,2	10,6	7,7	11,8	12,5
Казахстанское образование	68,2	41,0	46,4	40,3	51,0	44,5	20,8
Затрудняюсь ответить	-	2,9	3,8	4,5	1,5	2,5	18,8

Немаловажно было узнать мнение респондентов о том, где бы они хотели, чтобы учились их дети в перспективе. Здесь заметных отличий от ответов в предыдущем вопросе не обнаружилось. Однако стоит отметить выбор европейского образования. В данном случае каждый пятый будущий или настоящий родитель выбирает для своих детей обучение в Европе. Почти половина опрошенных выбирает для своего чада казахстанское образование (47%). Доля выбравших американскую образовательную сеть составила 14%. Поехать учиться в Россию посоветовал бы каждый десятый респондент (Диаграмма 5).

Диаграмма 5. Распределение ответов на вопрос: «Где бы Вы хотели, чтобы Ваши дети получали высшее образование? Если у Вас сейчас нет детей, то представьте, где бы Вы хотели, чтобы они учились, когда они у Вас будут?», %

Далее участников опроса попросили уточнить свой выбор, то есть ответить на вопрос: «**В какой ВУЗ Вы хотели бы поступить?**». Ответов на данный вопрос было получено более 70. Здесь мы показали лишь те, значения которых составляют более 1%.

Итак, согласно результатам опроса, стоит отметить патриотичность выбора респондентов. Так как, выбирая между популярными зарубежными университетами, такими как Гарвардский университет, Йельский университет, Оксфордский университет, Кембриджский университет и отечественными организациями образования, большая часть ответивших хотела бы учиться в Назарбаев Университете (16,5%). Вторым в рейтинге предпочтений расположился Гарвардский университет в США (11,2%). Третью позицию занял Казахский национальный университет им. Аль-Фараби (9,9%). В главную пятерку также вошли Кембриджский университет и Оксфордский университет со значениями 9,3% и 9%, соответственно. Необходимо отметить, что на этот вопрос затруднилось ответить значительное число респондентов – 20%. Это может говорить о том, что 20% опрошенных не задумывались о перспективах получения образования в престижных университетах мира, поэтому на момент опроса не могли дать определенный ответ (Таблица 21).

Таблица 21. Распределение ответов на вопрос: «В какой ВУЗ Вы хотели бы поступить?», %

	%
Гарвардский университет (США)	11,2
Йельский университет (США)	3,1
Массачусетский технологический университет (США)	3,1
Оксфордский университет (Великобритания)	9
Кембриджский университет (Великобритания)	9,3
Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова (Россия)	5,5

Санкт-Петербургский государственный университет (Россия)	3,8
Евразийский Национальный университет имени Л.Н.Гумилева (Казахстан)	7,8
Казахский Национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)	9,9
Медицинский университет Астана (Казахстан)	5,6
Назарбаев Университет (Казахстан)	16,5
Я уже имею высшее/послевузовское образование	8,4
Затрудняюсь ответить	20

В качестве заключительного вопроса касательно отношения к учебной миграции, молодежи был задан вопрос о причинах обучения за рубежом. Причинный ряд возглавляет фактор важности качества образования, этот вариант ответа отметили 36% опрошенных. Далее респонденты указали, что хотят учиться за границей, так как желают «повидать мир, расширить кругозор» (26,1%). Каждый пятый молодой житель страны считает зарубежное образование престижным. Рейтинг продолжает причина «с целью дальнейшего трудоустройства и проживания» с показателем 7,4%. И замыкает пятерку факторов-лидеров лучшая техническая и компьютерная оснащенность кабинетов, корпусов и лабораторий (6,4%) (Таблица 22).

Таблица 22. Распределение ответов на вопрос: «Почему Вы хотели бы учиться за рубежом?», %

	%
Получить качественное образование	36
Получить престижное образование	20,3
Повидать мир, расширить кругозор	26,1
Наличие комфортных общежитий	1,4
Высокая стипендия	5,2
Представительные учебные корпуса	0,8
Лучшая техническая, компьютерная оснащенность корпусов, кабинетов и лабораторий	6,4
С целью дальнейшего трудоустройства и проживания	7,4
Дополнительно изучать языки	9
Несоответствие моего менталитета с местным населением	0,8
Более упрощенные процедуры поступления/зачисления в университет, институт	1,8
Бесплатное образование	3,9
Я за казахстанское образование, не хочу учиться за рубежом	37,2
Раньше жил там	0,01
Затрудняюсь ответить	2,3

Анализ данных в разрезе гендерной принадлежности, с одной стороны подтвердил вышеприведенные выводы о предпочтении отечественного образования чаще молодыми мужчинами (40,7%), чем молодыми женщинами

(33,8%). Девушки выбирают зарубежное образование чаще, чем юноши по причинам качества (38,3% против 33,8 соответственно), престижности (21% против 19,7% соответственно) и возможности дополнительно изучать языки (11,2% против 6,8% соответственно) (Таблица 23).

Таблица 23. Распределение ответов на вопрос: «Почему Вы хотели бы учиться за рубежом?» (в гендерном разрезе), %

	Мужской	Женский
Получить качественное образование	33,8	38,3
Получить престижное образование	19,7	21
Повидать мир, расширить кругозор	24,9	27,3
Наличие комфортных общежитий	1,2	1,7
Высокая стипендия	4,7	5,7
Представительные учебные корпуса	1	0,7
Лучшая техническая, компьютерная оснащенность корпусов, кабинетов и лабораторий	6,3	6,6
С целью дальнейшего трудоустройства и проживания	7,2	7,6
Дополнительно изучать языки	6,8	11,2
Несоответствие моего менталитета с местным населением	0,5	1,1
Более упрощенные процедуры поступления/зачисления в университет, институт	1,5	2,1
Бесплатное образование	3,9	4
Я за казахстанское образование, не хочу учиться за рубежом	40,7	33,8
Раньше жил там	0,1	0
Затрудняюсь ответить	2,4	2,3

Анализ данных в разрезе различных возрастных групп показал, что представители возрастной группы 14-18 лет больше остальных желают выехать учиться за границей с ориентацией дальнейшего трудоустройства. Эта же группа в процентном соотношении больше остальных считает, что качество образования за пределами Казахстана выше, чем в пределах страны. Что касается второй возрастной группы 19-23 лет, то они предпочитают зарубежное образование казахстанскому, так как параллельно можно удовлетворить туристические потребности и изучить иностранные языки. Представителей старшей возрастной группы 24-29 лет можно охарактеризовать патриотами, так как именно они в своем большинстве выступают за отечественные учебные заведения (41,6% против 33,6% (19-23 лет) и против 33,3% (14-18 лет) соответственно) (Таблица 24).

Таблица 24. Распределение ответов на вопрос: «Почему Вы хотели бы учиться за рубежом?» (в возрастном разрезе), %

	14-18 лет	19-23 лет	24-29 лет
Получить качественное образование	38,8	36,2	34,5
Получить престижное образование	20,7	21	19,7
Повидать мир, расширить кругозор	24,3	29,3	24,9
Наличие комфортных общежитий	1,3	2,5	0,9
Высокая стипендия	5,1	6,3	4,7
Представительные учебные корпуса	0,6	0,8	1
Лучшая техническая, компьютерная оснащенность корпусов, кабинетов и лабораторий	8,2	8,6	4,1
С целью дальнейшего трудоустройства и проживания	8,6	6,9	7
Дополнительно изучать языки	9,3	10,1	8,1
Несоответствие моего менталитета с местным населением	1,5	0,7	0,5
Более упрощенные процедуры поступления/зачисления в университет, институт	3	2	1,1
Бесплатное образование	5,3	3	3,9
Я за казахстанское образование, не хочу учиться за рубежом	33,3	33,6	41,6
Раньше жил там	0	0	0,1
Затрудняюсь ответить	3,4	1,8	2,2

3.2. Профессиональная идентичность молодежи и фактор выбора специальностей

Профессиональная идентичность - это объективное и субъективное единство с профессиональной группой, делом, которое выступает в роли важного связующего звена, объединяющего профессиональные характеристики (нормы, роли и статусы) личности. Профессиональная идентичность осуществляется на основе целенаправленной активности личности, которая включает обучение профессии, профессиональное воспитание и самовоспитание. Однако нередко случается так, что отучившись на одной специальности, молодежь желает иметь совсем другую профессию. Причины такого обстоятельства варьируются от отсутствия возможностей (дорогое обучение, отсутствие специальности в регионе проживания, неудовлетворительные результаты экзаменов и др.) обучения до нежелания послушаться родителей и следования профессиональной преемственности поколений.

В рамках настоящего опроса респондентам задавался вопрос, который касался фактического наличия специальности на момент опроса - **«Какая у Вас специальность? Или на какой специальности Вы учитесь?»**. Также

респондентам был задан вопрос о желаемых профессиональных предпочтениях: **«Какую специальность Вы хотели бы получить?»**.

Согласно результатам исследования, наиболее распространенными профессиями среди молодежи являются такие специальности как юриспруденция (6,3%), экономика (6,2%), медицина (6,2%), финансы (5,5%), транспорт (5%), филология (4,8%) информационные технологии (4,3%), педагогика (3,9%), учет и аудит (3,2%) и другие.

Среди желаемых профессий значатся практически те же специальности: юриспруденция (13%), медицина (10,5%), экономика (7,7%, дизайн (6,5%), финансы (5,9%), транспорт (5,3%), информационные технологии (4,4%) и другие (Диаграмма 10).

Перекрестный анализ двух вопросов позволяет сделать следующие выводы:

1. Не смотря на не востребованность на рынке труда, трудности при трудоустройстве, до сих пор остаются востребованными в сознании молодежи такие специальности как юриспруденция, экономика и финансы.
2. Развитие глобализационных и модернизационных процессов привнесли в казахстанское профессиональное пространство большое множество новых профессий. Как показывает опрос, в свою очередь, молодые люди отвечают потребностям глобального мира. Так, такие новые специальности как дизайн, маркетинг, менеджмент, международные отношения являются весьма желаемыми среди молодых казахстанцев.
3. Обратная ситуация наблюдается со специальностью «педагогика». Не смотря на свою объективную востребованность на рынке труда (нехватку педагогических кадров в общеобразовательных школах), сама молодежь не желает быть учителем/преподавателем. Так, если 3,9% респондентов ответили, что являются педагогами, то отвечая на второй вопрос о желании быть педагогом, ответивших положительно обнаружено не было. Отсюда можно сделать прогноз о тревожном положении педагогической отрасли через двадцать-тридцать лет (Диаграмма 6).

Диаграмма 6. Распределение ответов на вопросы: «Какая у Вас специальность? Или на какой специальности Вы учитесь?» и «Какую специальность Вы хотели бы получить?», %

Теперь логичным является рассмотрение причин, которыми руководствуются молодые люди при выборе специальности. Результаты социологического исследования демонстрируют следующую картину: первостепенным мотивом при выборе специальности для респондентов является получение профессиональной квалификации (23,3%), почти каждый пятый опрошиваемый ориентируется на возможность трудоустройства после получения специальности. Третью позицию в рейтинге причин занимают высокие доходы в будущем, такого мнения придерживаются 17,1% молодых жителей страны. Для каждого десятого гражданина в возрасте 14-29 лет важным является возможность профессионального роста. Для 6% молодежи обязательным условием для будущей или настоящей профессии является наличие творческой составляющей в процессе трудовой деятельности. Почти столько же (6,3%) при выборе специальности следуют советам родителей, родных и знакомых.

Не представляет особой важности при выборе специальности такие причины как престижность ВУЗа, наличие знакомых, обучающихся по этой же специальности (в обоих случаях 0,6%) и бесплатная основа обучения (0,4%) (Таблица 25).

Таблица 25. Распределение ответов на вопрос: «Что является важным для Вас при выборе специальности или что было для Вас важным при выборе специальности, когда Вы поступали?», %

	%
Получение профессиональной квалификации	23,3
Возможность трудоустройства	18,1
Высокие доходы в будущем	17,1
Хорошие возможности для дальнейшего профессионального роста	11,0
Творческая и интересная деятельность	6,0
Изучение нового, расширение своего кругозора	3,6
Советы родителей, учителей и знакомых	6,3
Наличие знакомых, уже обучающихся по этой специальности	0,6
Мне было все равно, где учиться	1,2
Возможность насладиться студенческой жизнью	0,4
Просто необходимость высшего образования	1,7
Престиж вуза, в который я поступил (-а)	0,6
У меня нет профессионального образования	7,8
Бесплатное обучение	0,4
Быть полезным, делать добро	0,1
Затрудняюсь ответить	1,5

Подытоживая вышесказанное, позволительным является вывод о том, что молодежь достаточно серьезно подходит к выбору будущей специальности. Так как в рейтинге основных причин главенствуют объективные, актуальные факторы такие как получение знаний, шанс трудоустройства, профессиональный рост и высокие доходы в перспективе. Исследование не подтверждает мнение некоторых экспертов, что сегодня большинство молодежи выбирают те специальности, которые престижны и которым можно обучиться бесплатно.

3.3. Образовательные программы студенческого обмена и дополнительного обучения: преимущества и возможности

В настоящем параграфе были рассмотрены вопросы, которые задавались респондентам с целью выявить их информированность об образовательных программах студенческого обмена. Кроме этого, в ходе полевой части исследования был задан вопрос на выявление мнения индивидов о преимуществах и возможностях молодых людей с казахстанским/зарубежным образованием.

На вопрос анкеты: «**Какие образовательные программы студенческого обмена Вы знаете?**» наибольшее количество респондентов (73,7%) ответили, что знакомы с международной стипендией «Болашак», но участником программы данные респонденты не были.

24,6% опрошенных высказали мнение, что слышали про трансферные программы, когда студенты младших курсов выезжают получать/заканчивать образование в зарубежных ВУЗах.

22,7% опрошенных молодых жителей Казахстана знают, но не принимали участие в программе Foundation. Замыкают сетку международных образовательных программ студенческого обмена Трехдневная интерактивная программа PreparED со значением осведомленности в 13,9%.

Лишь малый процент представителей молодого поколения Казахстана участвовал в упомянутых образовательных мероприятиях. 0,8% респондентов становились участниками программы «Болашақ» и «Foundation», 0,9% - трехдневной интерактивной программы PreparED. И 1,6% молодых граждан страны знают не понаслышке о трансферных программах (Таблица 26).

Таблица 26. Распределение ответов на вопрос: «Какие образовательные программы студенческого обмена Вы знаете?», %

	Слышал (-а), но не участвовал(-а)	Подавал (-а) заявку, но было отказано	Участвовал (-а)	Не знаю
Международная стипендия «Болашақ»	73,7	2,2	0,8	23,3
Программа Foundation	22,7	0,6	0,8	75,8
Трехдневная интерактивная программа PreparED	13,9	1,2	0,9	83,9
Трансферные программы (студенты младших курсов выезжают получать/заканчивать образование в зарубежных ВУЗах)	24,6	1,8	1,6	72,1

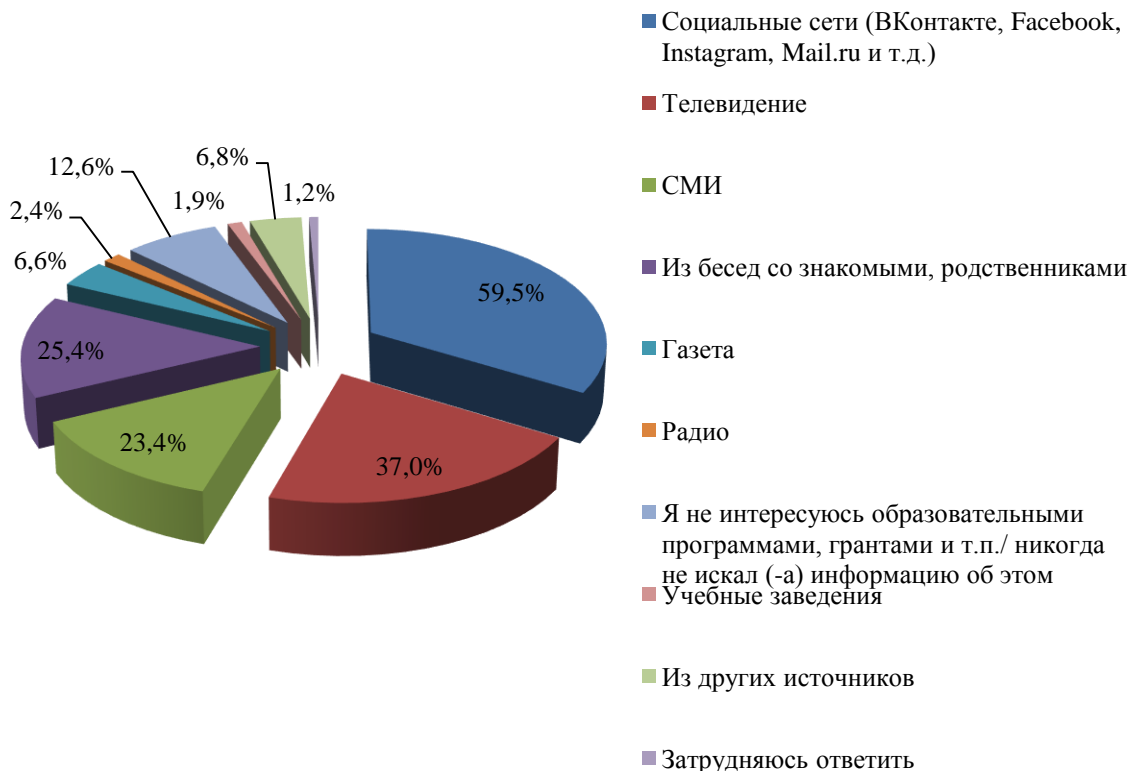
Из тех ответивших молодых людей, кто принимал участие в образовательных мероприятиях, отличились жители столицы Казахстана - г.Астана. Так как именно молодые астанчане чаще всех являлись участниками следующих образовательных программ: трехдневной интерактивной программы PreparED (5,9%) и трансферной программы (6%).

Далее крайне важно было выяснить, что является источником информации о различных образовательных программах, проектах, стипендиях, грантах и т.д. для молодежи Казахстана. Среди ресурсов были отмечены: телевидение, печатные СМИ, радио, социальные сети, а также такие социальные агенты, как родственники, друзья и знакомые.

Как указано в Диаграмме 11, 59,5% опрошенных выбрали социальные сети (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru и др.) основным источником получения информации. На втором месте расположилось телевидение – 37%. Каждый четвертый опрошенный узнает об образовательных возможностях из бесед со знакомыми и родственниками (25,4%). 12,6% молодых людей

указали, что не интересуются образовательными программами, грантами, поэтому не ищут информацию об этом. **Наименее востребованным источником информации из традиционных СМИ является радио (2,4%)** (Диаграмма 7).

Диаграмма 7. Распределение ответов на вопрос: «Укажите, из каких источников Вы получаете информацию о различных образовательных программах, проектах, стипендиях, грантах и т.д. чаще всего?», %

Анализ линейных распределений по принципу материального статуса показал следующую тенденцию: чем ниже уровень материального благосостояния респондента, тем реже он интересуется разнообразием образовательных возможностей для обучения. Так, отвечая на вопрос, вариант ответа «Я не интересуюсь образовательными программами, грантами и т.п./ никогда не искал (-а) информацию об этом» выбирали: 13,6% респондентов, у которых не хватает денег даже на питание, 12,7% респондентов, у которых деньги рассчитаны только на самые необходимые вещи. При этом лишь 1,7% казахстанцев, которые не испытывают никаких материальных трудностей, отметили, что не имеют особого желания к участию в образовательных проектах (Таблица 27).

Таблица 27. Распределение ответов на вопрос: «Укажите, из каких источников Вы получаете информацию о различных образовательных программах, проектах, стипендиях, грантах и т.д. чаще всего?» (в разрезе материального положения), %

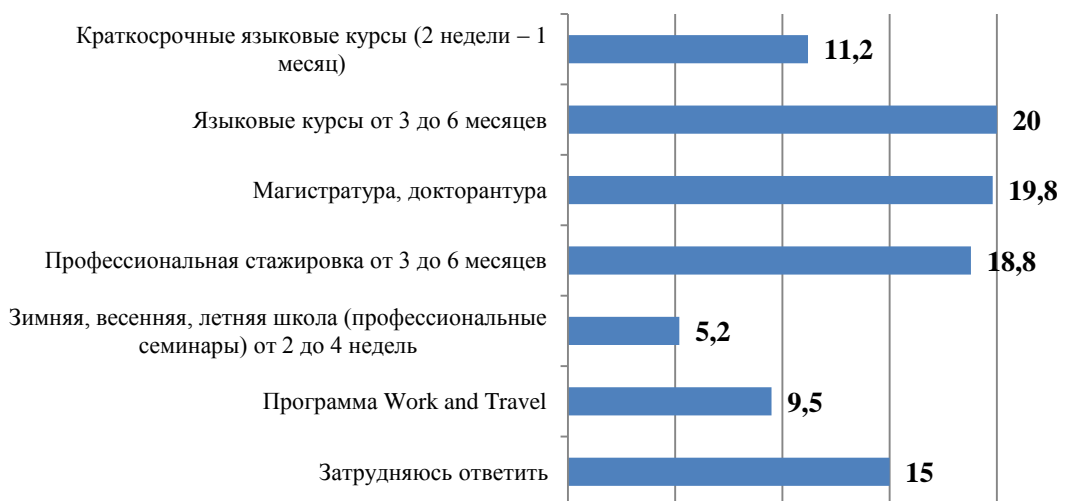
	Нам не хватает денег даже на питание	Денег хватает только на самые необходимые расходы, без которых нельзя обойтись (питание и т.д.)	Денег хватает на питание и необходимые расходы, одежду и мелкую бытовую технику	Денег хватает на крупную бытовую технику, но купить машину не можем	Денег хватает на все, кроме покупки недвижимости (дачи или квартиры)	Материальных затруднений не испытываем. При необходимости могли бы приобрести дачу, квартиру	Затрудняюсь ответить
Социальные сети (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru и т.д.)	50	61,9	54,3	59,3	65,9	72,3	68,8
Телевидение	31,8	41,4	34,6	37,7	37,2	41,2	35,4
СМИ	9,1	21,7	22,4	26,3	23,8	23,5	20,8
Из бесед со знакомыми, родственниками	31,8	24,2	25,2	25,2	24,9	26,1	35,4
Из других источников	4,5	10,2	5,8	6,9	4,6	8,4	12,5
Газета	22,7	10,7	5,8	5,4	5,7	6,7	8,3
Радио	9,1	3,7	1,6	2,8	1,9	3,4	2,1
Я не интересуюсь образовательными программами, грантами и т.п./ никогда не искал (-а) информацию об этом	13,6	12,7	19,1	10,4	5	1,7	0
Учебные заведения	0	2,5	1,6	2,1	2,3	2,5	0
Затрудняюсь ответить	4,5	0	0,9	2,1	0,8	0	6,3

Не менее важным стал вопрос на выявление мнения казахстанцев о предпочтении образовательных программ для дополнительного обучения. Поэтому респондентам был задан вопрос: **«Если бы у Вас появилась возможность выехать за границу с целью дополнительного обучения, какую программу Вы бы выбрали?»**.

Ответы респондентов на этот вопрос распределились практически равномерно. С небольшим перевесом (20%) лидируют языковые курсы от 3-х до 6-ти месяцев. Далее, с показателями 19,8% и 18,8% следуют магистратура, докторантура и профессиональная стажировка от 3-х до 6-ти месяцев, соответственно. В свою очередь 11,2% респондентов выбрали бы краткосрочные языковые курсы длительностью 2 недели – 1 месяц. Почти столько же респондентов поехали бы за границу по программе Work and Travel, то есть каждый десятый представитель молодого поколения страны. Наименее востребованной программой дополнительного обучения являются профессиональные семинары от 2-х до 4-х недель – 5,2%. Затруднились ответить на данный вопрос 15% опрошенной молодежи (Диаграмма 8).

Диаграмма 8. Распределение ответов на вопрос: «Если бы у Вас появилась возможность выехать за границу с целью дополнительного обучения, какую программу Вы бы выбрали?», %

Далее у нас появился интерес к выяснению преимуществ или дополнительных возможностей при трудоустройстве молодых казахстанцев с зарубежным образованием. Для этого участникам опроса был задан вопрос: **«Как Вы считаете, какие преимущества или дополнительные возможности имеет молодой казахстанец с зарубежным образованием, когда трудоустраивается в нашей стране?»**.

Из всех предложенных вариантов ответов, наиболее часто выбирали вариант «Приглашение на работу в престижных компаниях» - 25,8% всех ответивших. 24,2% респондентов высказали мнение, что обладатели зарубежного образования получают более высокую заработную плату по сравнению с теми, кто имеет диплом отечественного образца. 15,5% респондентов считают, что преимуществом является быстрое продвижение по карьерной лестнице. Однако 15,4% молодых людей не видят большой разницы в возможностях обладателей казахстанского и зарубежного дипломов, полагая, что для трудоустройства локальность образования особой роли не играет. 6,2% - затруднились ответить на данный вопрос (Таблица 28).

Таблица 28. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, какие преимущества или дополнительные возможности имеет молодой казахстанец с зарубежным образованием, когда трудоустраивается в нашей стране?», %

	%
Более высокая оплата труда (высокая заработная плата)	24,2
Быстрое продвижение по карьерной лестнице	15,5
Приглашение на работу в престижных компаниях	25,8
Приглашение на работу в национальных компаниях	8,2
Возможность выбирать место работы и должность	10
Возможность выполнять интересную работу	4,8
Зарубежное образование не влияет на возможности трудоустройства в Казахстане	15,4
Затрудняюсь ответить	6,2

Анализ данных в гендерном разрезе не показал заметных различий в ответах. Однако относительно позиции, что наличие зарубежного образования предоставляет больше возможностей для трудоустройства, мнения разделились. Об отсутствии привилегий «заморского» диплома заявляют чаще молодые мужчины, чем молодые женщины. Так, 17,7% парней и 13,1% девушек выбрали вариант ответа «**зарубежное образование не влияет на возможности трудоустройства в Казахстане**» (Таблица 29).

Таблица 29. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, какие преимущества или дополнительные возможности имеет молодой казахстанец с зарубежным образованием, когда трудоустраивается в нашей стране?» (в гендерном разрезе), %

	Мужской	Женский
Более высокая оплата труда (высокая заработная плата)	24,3	24,2
Быстрое продвижение по карьерной лестнице	14,4	16,7
Приглашение на работу в престижных компаниях	25	26,6
Приглашение на работу в национальных компаниях	7,5	9
Возможность выбирать место работы и должность	9,9	10,2
Возможность выполнять интересную работу	4,9	4,8
Зарубежное образование не влияет на возможности трудоустройства в Казахстане	17,7	13,1
Затрудняюсь ответить	6,3	6,1

В заключение рассмотрения вопросов о разнице качественных характеристик казахстанского и зарубежного образования, респондентам был задан такой вопрос: «**Как Вы думаете, молодые казахстанские специалисты с зарубежным образованием делают больше для развития и будущего страны, чем молодые люди с казахстанским образованием?**»

Более 60% (совокупный показатель ответов «да» и «скорее да») участников опроса утвердительно ответили, что работники с зарубежными дипломами делают гораздо больше полезных вещей для развития страны. 28,4% (совокупный показатель ответов «нет» и «скорее нет») опрошенных посчитали, что особой разницы между дипломами отечественного и зарубежного образца не имеется и 9,6% - затруднились ответить на вопрос (Таблица 30).

Таблица 30. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы думаете, молодые казахстанские специалисты с зарубежным образованием делают больше для развития и будущего страны, чем молодые люди с казахстанским образованием?», %

	%
Да	21,1
Скорее да	40,2
Скорее нет	17,4
Нет	11
Образование казахстанских специалистов не влияет на развитие и будущее страны	0,5
Зависит от каждого человека	0,1
Затрудняюсь ответить	9,6

Выводы по разделу 3

Проведенный анализ актуальных и желаемых специальностей с точки зрения молодежи показал, что не смотря на не востребованность на рынке труда, трудности при трудоустройстве, до сих пор остаются востребованными в сознании молодежи такие профессии как юриспруденция, экономика и финансы.

Развитие глобализационных и модернизационных процессов привнесли в казахстанское профессиональное пространство большое множество новых профессий. Как показывает опрос, в свою очередь, молодые люди отвечают потребностям и вызовам глобального мира. Так, такие новые специальности как дизайн, маркетинг, менеджмент, международные отношения являются весьма желаемыми среди молодых казахстанцев.

Обратная ситуация наблюдается со специальностью «педагогика». Не смотря на свою объективную востребованность на рынке труда (нехватку педагогических кадров в общеобразовательных школах), сама молодежь не желает быть учителем/преподавателем. Так, 3,9% респондентов ответили, что являются педагогами. Затем отвечая на второй вопрос о желании быть педагогом, ответивших положительно обнаружено не было. ***Отсюда можно сделать прогноз о возможности критического положения педагогической отрасли через двадцать-тридцать лет.***

Первостепенными мотивами при выборе специальности для респондентов являются: получение профессиональной квалификации, возможность трудоустройства после получения специальности и высокие доходы в будущем.

Превалирующая часть молодежи знакома с международной программой «Болашак». Также казахстанцам знакомы трансферные программы и программа Foundation. Меньше всего молодежь осведомлена об интерактивной программе PreparED. Однако лишь малый процент представителей молодого поколения Казахстана участвовали в упомянутых образовательных мероприятиях (не более 2% по каждой программе).

Основными источниками информации об образовательных программах для молодых граждан страны являются социальные сети, телевидение и социальные агенты в лице друзей и родственников. Наименее востребованным источником информации из традиционных СМИ является радио.

В качестве преимуществ зарубежного образования молодые люди называли востребованность кадров с зарубежным образованием в престижных компаниях, быстрое продвижение по карьерной лестнице и высокие доходы. При этом большая часть молодежи полагает, что обладатели зарубежных дипломов и квалификаций приносят больший вклад в развитие страны, нежели те, кто получает отечественное образование.

Раздел 4. Трудовая миграция молодежи Казахстана

4.1. Трудоустройство молодежи в Казахстане и за рубежом: барьеры и пути их преодоления

Важной частью жизни каждого молодого казахстанца является вопрос трудоустройства. Молодежь, в силу особенностей своего возраста, не обладает достаточным опытом в профессиональной сфере, однако обладает огромным инновационным и творческим потенциалом, желанием и возможностью плодотворно работать.

В рамках настоящего проекта одна из основных задач исследования заключалась в изучении проблемы трудоустройства молодежи, как в пределах Казахстана, так и за ее границами, чему и посвящен анализ данного раздела.

В качестве вводного вопроса выступил вопрос на определение отношения молодых казахстанцев к труду.

Результаты показывают следующее: более половины опрошенных (53,6%) ответили, что всегда любили и любят трудиться. Каждый третий представитель молодежи Казахстана отметил материальную составляющую труда в виде необходимости хорошей оплаты за труд. Каждый десятый (10,6%) респондент предпочитает легкий труд и, соответственно, вознаграждение за эту нетрудоемкую деятельность. При этом 2,3% опрошенных испытали затруднения при определении своего отношения к труду как к социальному явлению (Диаграмма 9).

Диаграмма 9. Распределение ответов на вопрос: «Как бы вы охарактеризовали свое отношение к труду?», %

В возрастном разрезе по данному вопросу были выявлены некоторые особенности. Так, любовь и желание к труду в большей степени характерно для представителей старших возрастных групп: если в младшей возрастной

группе 14-18 лет доля отметивших вариант ответа «всегда любил и люблю трудиться» составила 50,2%, то в оставшихся двух возрастных группах наблюдается увеличение коэффициента ответивших подобным образом – 53,1% и 55,6%, соответственно. Что касается подростков, возраст которых варьируется от 14 до 18 лет, то характерной их особенностью является позиция «быстрые деньги за малые усилия». В процентах это выглядит следующим образом: 12,2% представителей данной категории отметили, что любят трудиться, но при условии высокодоходности и нетрудоемкости трудового процесса (в остальных возрастных категориях соотношение 9,9% и 10,3% соответственно). Эта же группа отличилась при выборе значения «трудиться я не люблю, я люблю зарабатывать деньги «не напрягаясь», таковых 3,8% (против 2,3% и 2,1%), еще раз подтвердив установки на труд, ориентированные, в первую очередь, на высокий размер вознаграждения (Таблица 31).

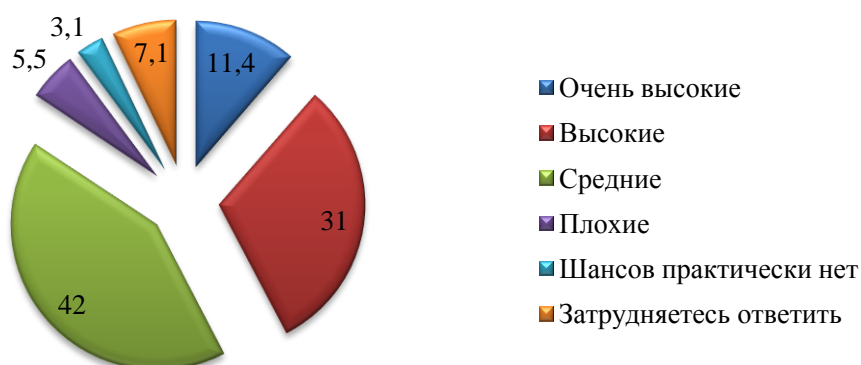
Таблица 31. Распределение ответов на вопрос: «Как бы вы охарактеризовали свое отношение к труду?» (в возрастном разрезе), %

	14-18 лет	19-23 года	24-29 лет
Всегда любил и люблю трудиться	50,2	53,1	55,6
Мне нравится трудиться только за хорошую оплату	26,2	31,6	30,7
Мне нравится трудиться, если этот труд легкий и приносит хорошие деньги	12,2	9,9	10,3
Трудиться я не люблю, я люблю зарабатывать деньги «не напрягаясь»	3,8	2,3	2,1
Никогда не любил трудиться	1,1	1,2	0,2
Затрудняюсь ответить	5,7	1,8	1

В дальнейшем, исследовательская группа решила определить, как молодежь оценивает свои шансы трудоустройства за рубежом.

Надо сказать, что **молодые люди достаточно оптимистично и самоуверенно предполагают вероятность нахождения работы в том городе/стране, в которую они планируют переехать**. 42% респондентов считает, что обладает средними шансами на трудоустройство. Каждый третий оценивает свои возможности как «высокие». И каждый десятый молодой казахстанец абсолютно не сомневается в своем трудоустройстве за пределами страны. Противоположно настроены 8,6% ответивших (совокупный показатель значений «плохие» и «практически нет»), считая, что при поиске работы уровня их квалификации и образованности будет не достаточно для получения желаемого места работы. Затруднились ответить на данный вопрос 7,1% участников опроса (Диаграмма 10).

Диаграмма 10. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы оцениваете шансы трудоустройства специалиста Вашей квалификации и уровня образования в городе/стране, в которую Вы планируете уехать?», %

В разрезе возрастных групп анализ демонстрирует тенденцию: чем моложе возраст будущего мигранта, тем более амбициозно он настроен. 40,7% молодых людей в возрасте 14-18 лет определяют шанс своего трудоустройства за рубежом как «высокий», хотя, в силу возрастных особенностей, они не располагают богатым трудовым стажем и высоким уровнем образования. С ними солидарны лишь 31,6% молодежи в возрасте от 19 до 23 лет и 25,6% респондентов, чей возраст колеблется в пределах 24-29 лет. Старшую возрастную группу отличает более реальная и рациональная позиция 50/50, половина опрошенных определяет свои шансы как «средние» (Таблица 32).

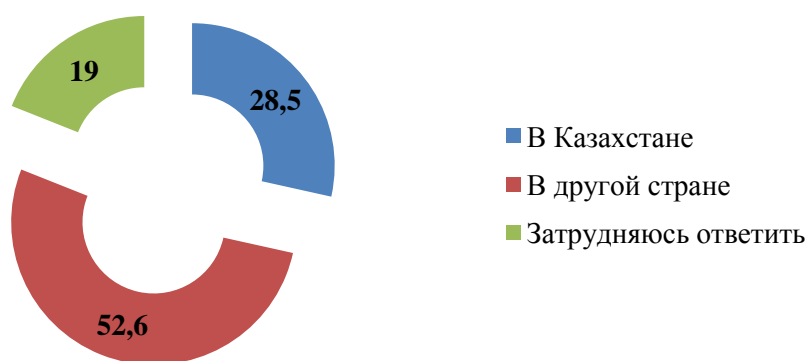
Таблица 32. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы оцениваете шансы трудоустройства специалиста Вашей квалификации и уровня образования в городе/стране, в которую Вы планируете уехать?» (в разрезе возраста), %

	14-18 лет	19-23 года	24-29 лет
Очень высокие	11,9	16,5	7,7
Высокие	40,7	31,6	25,6
Средние	35,6	34,2	50,4
Плохие	1,7	5,1	7,7
Шансов практически нет	1,7	5,1	2,6
Затрудняетесь ответить	8,5	7,6	6

Анализ данных по принципу этнической принадлежности показал: из всех предложенных вариантов ответов молодые казахи наиболее часто выбирали варианты «очень высокие» - 13,8% и «высокие» - 31,5%, когда как представители русской национальности и других этносов оценивают свои возможности на трудоустройство как «средние» - 43,5% и 45,5%, соответственно.

Далее у нас появился интерес к выяснению того, где, с точки зрения респондентов, легче добиться карьерного роста – в Казахстане или за рубежом. Отметим, что отвечали на этот и предыдущий вопрос те молодые люди, в планах которых имеются намерения переехать на ПМЖ в другую страну в ближайший год. В результате мы получили такую картину: преобладающая доля ответивших считает, что построить карьеру легче за пределами Казахстана. С ними не согласны 28,5% респондентов, полагающих обратно пропорционально. Каждый пятый респондент затруднился дать ответ на указанный вопрос (Диаграмма 11).

Диаграмма 11. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, где легче добиться карьерного роста в Казахстане или в той стране, куда Вы хотели бы уехать или планируете уехать?», %

Региональный анализ показал существенные различия во мнениях жителей. В разрезе регионов меньше всех верят в возможность построения карьеры в Казахстане молодежь Западно-Казахстанской, Костанайской областей и г.Астана. Их не поддерживают молодые граждане Кызылординской, Актюбинской и Мангистауской областей, считая Казахстан идеальным местом для профессионального продвижения (Таблица 33).

Таблица 33. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, где легче добиться карьерного роста в Казахстане или в той стране, куда Вы хотели бы уехать или планируете уехать?» (в региональном разрезе), %

	В Казахстане	В другой стране	Затрудняюсь ответить
Акмолинская	20,0	40,0	40,0
Актюбинская	77,8	11,1	11,1
Алматинская	45,0	55,0	-
Атырауская	60,0	40,0	-
ВКО	29,0	51,6	19,4
Жамбылская	31,6	57,9	10,5
ЗКО	-	57,1	42,9
Карагандинская	19,0	59,5	21,4
Костанайская	3,7	66,7	29,6
Кызылординская	100	-	-
Мангистауская	60,0	20,0	20,0

Павлодарская	42,9	57,1	-
СКО	33,3	16,7	50,0
ЮКО	22,2	50,0	27,8
г.Астана	15,8	73,7	10,5
г.Алматы	37,5	43,8	18,8

Говоря о перспективах карьерного роста и качестве жизни, интересным представляется мнение респондентов о том, в каких регионах Казахстана люди живут лучше и больше возможностей для развития. Согласно результатам исследования, такими городами были названы г.Астана и г.Алматы (53,4% и 46,3% соответственно). Данное обстоятельство не вызывает дополнительных сомнений в силу развитости городов республиканского значения как в экономическом, так и в техническом, технологическом смыслах. Среди областных единиц были отмечены Южно-Казахстанская и Атырауская области (15,5% и 13,9%). *Регионами с наименьшими показателями привлекательности для проживания, с точки зрения респондентов, являются северные области – Костанайская (2,2%), Павлодарская (2,6%), Северо-Казахстанская (2,6%) области, южные регионы – Жамбылская (2%), Кызылординская (2,4%) области и Восточно-Казахстанская область со значением в 2,7%*. Отсюда можем прогнозировать медленные темпы иммиграции в указанные регионы и активный отток молодой рабочей силы из регионов, что естественным образом отразится на экономическом и демографическом состоянии данных областей. Поэтому как центральным, так и местным законодательным и исполнительным органам страны в качестве первоочередной необходимости следует пересмотреть внутреннюю политику северных, восточных и южных областей страны (Таблица 34).

Таблица 34. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, в каких регионах Казахстана люди живут лучше, проще найти работу, больше возможностей развиваться и т.д.?», %

	%
Акмолинская область	8,7
Актюбинская область	6,4
Алматинская область	14,0
Атырауская область	13,9
Восточно-Казахстанская область	2,7
Жамбылская область	2,0
Западно-Казахстанская область	4,9
Карагандинская область	7,0
Костанайская область	2,2
Кызылординская область	2,4
Мангистауская область	8,7
Павлодарская область	2,6
Северо-Казахстанская область	2,6
Южно-Казахстанская область	15,5
г. Алматы	46,3

г. Астана	53,4
Затрудняюсь ответить	1,0

Сопоставляя ответы респондентов об аттракции регионов страны с линейными распределениями на вопрос о потенциале внутренней миграции, можно сказать, что были получены практически идентичные ответы. Рассматривая возможность мигрировать в другой регион республики, большинство выбирает столицу государства – 26,3% и южную столицу страны – 22%. Примечательно, что почти каждый пятый опрошенный высказался о благоприятных перспективах проживания в собственном населенном пункте. При этом так считают чаще молодые мужчины (19% против 16,8%) в старшей возрастной группе 24-29 лет.

В то же время почти каждый третий молодой человек считает, что во всех регионах Казахстана одинаковые возможности, поэтому смысла во внутренних перемещениях нет. Особенно активно данную позицию отстаивают представители русской этнической группы (русские - 35,7%, казахи – 23,8%, другие национальности – 33,2%) (Таблица 35).

Таблица 35. Распределение ответов на вопрос: «Вы хотели бы переехать из Вашего населенного пункта в другую область Казахстана, потому что в другой области больше возможностей для трудоустройства и профессионального развития? В какую именно область?», %

	%
Акмолинская область	3,0
Актюбинская область	2,0
Алматинская область	4,8
Атырауская область	3,1
Восточно-Казахстанская область	0,9
Жамбылская область	0,7
Западно-Казахстанская область	0,8
Карагандинская область	3,4
Костанайская область	1,0
Кызылординская область	0,6
Мангистауская область	2,1
Павлодарская область	1,1
Северо-Казахстанская область	0,7
Южно-Казахстанская область	1,8
г. Алматы	22,0
г. Астана	26,3
У меня хорошие перспективы в моем населенном пункте, не хочу переезжать	17,9
Не хочу переезжать, во всех регионах Казахстана одинаковые возможности	27,1
Затрудняюсь ответить	2,6

Теперь рассмотрим вопрос трудоустройства молодежи в целом: с одной стороны, какими качествами необходимо обладать и, с другой стороны, что мешает молодым людям найти работу в месте их проживания.

Итак, респондентам был задан вопрос: **«По-Вашему мнению, что препятствует трудоустройству молодежи в Вашем населенном пункте?»**. В результате массового опроса были получены разнообразные мнения. Доминирующее количество опрошенных считает, что основным препятствием для трудоустройства в их населенном пункте является отсутствие опыта работы у молодежи, что вполне естественно и объяснимо, такое мнение высказали 42,6%. Вторым в рейтинге главных барьеров расположился индикатор «низкая заработная плата». 37,4% респондентов объясняют молодежную безработицу несоответствием финансовых предложений работодателей потребностям молодых потенциальных работников. В тройке лидеров следующая причина – отсутствие рабочих мест в районе проживания – 27,8% (Таблица 36).

Таблица 36. Распределение ответов на вопрос: «По-Вашему мнению, что препятствует трудоустройству молодежи в Вашем населенном пункте?», %

	%
Низкая конкурентоспособность молодых специалистов на рынке труда	16,1
Несоответствие полученного образования и функциональных требований вакантного места	17,6
Отсутствие опыта работы	42,6
Взятничество, коррумпированность работодателей	25,5
Дискриминация по этническому (национальному) признаку	3,1
Дискриминация по принадлежности к женскому или мужскому полу	1,2
Состояние здоровья	3,0
Низкая заработная плата	37,4
Наличие малолетнего ребенка	3
Высокие амбиции молодых специалистов	4,6
Отсутствие рабочих мест в районе проживания	27,8
Никаких препятствий нет	8,0
Минимальные пенсионные отчисления	0,01
Менталитет молодежи «легкие деньги»	0,01
Лентяйство и тунеядство	0,1
Повышение пенсионного возраста	0,01
Затрудняюсь ответить	4,7

Среди регионов чаще других жаловались на нехватку рабочих мест молодые жители Акмолинской и Актыбинской областей (43% и 54,5%). **Полагает, что трудоустроившись молодежи препятствует взяточничество, коррумпированность работодателей каждый четвертый молодой представитель страны. Особенно активно об этом заявляли жители южных и западных областей страны: Жамбылской (37,7%), Южно-Казахстанской (35,9%), Кызылординской (33,7%)**

областей, Атырауской (33,8%), Мангистауской (35,1%). Данные распределения заслуживают особого внимания контролирующих органов в вышеуказанных территориальных единицах. Также в числе ответов респондентов встречались такие причины как «низкая конкурентоспособность молодых специалистов» - 16,1% и «несоответствие полученного образования и функциональных требований вакантного места» - 17,6%.

Еще одно положение, требующее внимания соответствующих органов: 6,8% представителей русского этноса и 7,1% представителей других этносов высказали мнение, что имеет место быть дискриминация по национальному признаку при попытке трудоустройства (Таблица 37).

Таблица 37. Распределение ответов на вопрос: «По-Вашему мнению, что препятствует трудоустройству молодежи в Вашем населенном пункте?» (в этническом разрезе), %

	Казах / казашка	Русский / русская	Другие
Низкая конкурентоспособность молодых специалистов на рынке труда	17,4	14,7	9,7
Несоответствие полученного образования и функциональных требований вакантного места	16,4	23	15,8
Отсутствие опыта работы	41,8	45,8	41,8
Взяточничество, коррумпированность работодателей	27,4	15,9	31,1
Дискриминация по этническому (национальному) признаку	1,5	6,8	7,1
Дискриминация по принадлежности к женскому или мужскому полу	0,9	2,3	2
Состояние здоровья	3,2	3,5	1
Низкая заработная плата	36,7	40,5	36,7
Наличие малолетнего ребенка	2,6	3,5	5,6
Высокие амбиции молодых специалистов	4,8	3,5	5,1
Отсутствие рабочих мест в районе проживания	26	35,9	25
Никаких препятствий нет	9,6	4,1	5,1
Минимальные пенсионные отчисления	0	0,3	0
Менталитет молодежи «легкие деньги»	0,1	0	0
Лентяйство и тунеядство	0,2	0	0
Повышение пенсионного возраста	0	0	0,5
Затрудняюсь ответить	5	3,8	4,1

В заключение рассмотрения вопроса о потенциале трудовой миграции в молодежной среде, респондентов спросили на предмет того, какими качествами и ресурсами необходимо обладать молодым людям для достижения успеха и карьерного роста.

В число «must have» казахстанская молодежь включила: обязательное наличие хорошего образования (59,5%), высокой профессиональной квалификации (44,6%), знание трех языков – государственного, русского и иностранного – 38,2% и наличие нужных связей и знакомств (21,7%). Меньшую роль в данном случае играет удачное замужество (женитьба) – 1,6% и привлекательная внешность – 2,8% (Диаграмма 12).

Диаграмма 12. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, что необходимо для достижения успеха и карьерного роста молодежи?», %

Не осталось без внимания и такое качество как «быть юридически грамотным человеком», его поддержал почти каждый пятый участник опроса. При этом 12,8% ответивших считают, что для достижения успеха в жизни необходимо иметь талант и исключительные способности. Особенно часто данный вариант ответа был выбран представителями казахской этнической группы (18,7% в первом случае и 13,35 во втором случае).

Выводы по разделу 4

Анализ данных показывает достаточно уверенную позицию ценности труда в молодежном сознании. Более половины опрошенных ответили, что всегда любили и любят трудиться. Каждый третий представитель молодежи Казахстана отметил материальную составляющую труда в виде необходимости хорошей оплаты за труд. Каждый десятый респондент предпочитает легкий труд и, соответственно, вознаграждение за эту нетрудоемкую деятельность

Молодые люди достаточно оптимистично и самоуверенно предполагают вероятность нахождения работы в том городе/стране, в которую они планируют переехать. 42% респондентов считает, что обладает средними шансами на трудоустройство. Каждый третий оценивает свои возможности как «высокие». И каждый десятый молодой казахстанец абсолютно не сомневается в своем трудоустройстве за пределами страны. В разрезе возрастных групп анализ демонстрирует тенденцию: чем моложе возраст будущего мигранта, тем более амбициозно он настроен.

Превалирующая доля ответивших считает, что построить карьеру легче за пределами Казахстана. В разрезе регионов меньше всех верят в возможность построения карьеры в Казахстане молодежь Западно-Казахстанской, Костанайской областей и г. Астана. Их не поддерживают молодые граждане Кызылординской, Актюбинской и Мангистауской областей, считая Казахстан идеальным местом для профессионального продвижения.

Говоря о перспективах карьерного роста и качестве жизни, интересным представляется мнение респондентов о том, в каких регионах Казахстана люди живут лучше и больше возможностей для развития. Согласно результатам исследования, такими городами были названы г.Астана и г.Алматы. Среди областных единиц были отмечены Южно-Казахстанская и Атырауская области. ***Регионами с наименьшими показателями привлекательности для проживания, с точки зрения респондентов, являются северные области – Костанайская, Павлодарская, Северо-Казахстанская области, южные регионы – Жамбылская, Кызылординская области и Восточно-Казахстанская область.***

Доминирующее количество опрошенных считает, что основным препятствием для трудоустройства в их населенном пункте является отсутствие опыта работы у молодежи, что вполне естественно и объяснимо. Вторым в рейтинге главных барьеров расположился индикатор «низкая заработная плата». В тройке лидеров следующая причина – отсутствие рабочих мест в районе проживания.

В число главных качеств и ресурсов, которыми должна обладать молодежь для достижения успеха в жизни, казахстанцы включили: обязательное наличие хорошего образования, высокой профессиональной квалификации, знание трех языков – государственного, русского и

иностранного - и наличие нужных связей и знакомств. Меньшую роль в данном случае играет удачное замужество (женильба) и привлекательная внешность.

Раздел 5. Ценностные ориентации и поведенческие установки молодежи Казахстана

5.1. Иерархия ценностей молодежи

Молодое поколение – это особая социальная общность, находящаяся в стадии становления, формирования структуры ценностной системы, выбора профессионального и жизненного пути. При этом ценности – это относительно устойчивое, социально обусловленное избирательное отношение человека к совокупности материальных и духовных общественных благ. «Ценности, – писал В.П. Тугаринов, – это то, что нужно людям для удовлетворения потребностей и интересов, а также идеи и их побуждения в качестве нормы, цели и идеала».

Ценностями в нашем понимании являются любые материальные или идеальные явления, ради которых индивид, социальная группа, общество предпринимают усилия, чтобы их получить, сохранить и обладать ими.

Изучение ценностных установок молодежи представляет собой особую важность, так как сформированные в юности ценностные ориентации выступают основанием для выработки активной позиции личности, самоопределения, и формирования мировоззрения. И сегодня, в период экономической и политической нестабильности, нужен постоянный мониторинг иерархии личностных ценностей молодежи, ведь именно от нее будет зависеть перспектива развития общества.

В рамках настоящего исследования одна из задач проекта заключалась в построении иерархии ценностей молодежи. Для этого в инструментарий был включен вопрос: **«Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни?»**. По результатам опроса, для казахстанской молодежи наибольшую ценность в жизни представляет семья, этот вариант ответа превалировал среди остальных со значением 83,8%. Ценность семьи по своей сути является одной из вечных (истинных) ценностей, поэтому то обстоятельство, что современная молодежь ставит во главу угла семейные узы, позволяет опровергнуть предположения некоторых экспертов о современной молодежи как о потерянном поколении.

Второе место по значимости в сознании молодежи занимает здоровье, 58,2%. Третьей важной ценностью для молодежи является дружба, такого мнения придерживаются 25,4% респондентов. Достаточно близко к «дружбе» расположилась следующая ценность для молодых людей – материальная обеспеченность, богатство, ее поддерживает каждый четвертый опрошенный (24,6%). Пятая позиция в ценностной иерархии молодежи Казахстана отведена образованию, знаниям (14%).

Специалисты в области религии говорят о постепенном росте религиозного сознания населения страны, особенно это касается представителей молодой когорты. Данное обстоятельство подтверждается и результатами исследования. 12,5% ответивших выбрали в качестве первостепенной ценности для себя веру, религию. Почти такая же доля

ответивших в собственный рейтинг ценностей включила любовь (12,3%). Каждый десятый определил важными такие ценности как любовь к Родине – 10,3%, самореализация, самоуважение – 9,7% и независимость – 9,1%. В группу «периферийных или отвергаемых ценностей» попали «власть» (5,1%) и «желание иметь высокое положение в обществе» (2,4%) (Таблица 38).

Таблица 38. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни?», %

	%
Вера, религия	12,5
Семья	83,8
Власть	5,1
Дружба	25,4
Здоровье	58,2
Душевный покой	6,2
Образование, знание	14
Материальная обеспеченность, богатство	24,6
Любовь	12,3
Самореализация, самоуважение	9,7
Независимость	9,1
Любовь к Родине	10,3
Высокое положение в обществе	2,4
Затрудняюсь ответить	0,2

Анализ по принципу этнической принадлежности показал, что семья является первостепенной ценностью для всех национальностей. В отношении второй по значимости ценности («здоровье») мнения молодежи разных этносов также совпали. Относительно третьей позиции точки зрения молодых людей разделились. Если казахская молодежь на третье место ставит, прежде всего, «дружбу», то представители остальных национальностей в качестве третьей по значимости ценности выбирают материальное благополучие (Таблица 39).

Таблица 39. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни?» (в этническом разрезе), %

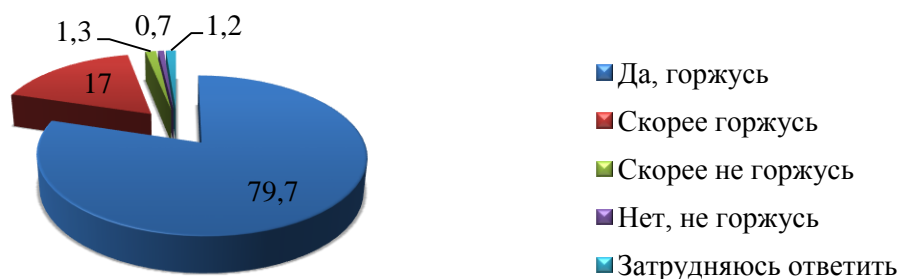
	Казах / казашка	Русский / русская	Другие
Вера, религия	14,1	6,1	14,3
Семья	83,8	82,0	86,7
Власть	5,6	3,8	4,6
Дружба	25,3	26,3	24,5
Здоровье	59,8	53,9	55,1
Душевный покой	5,6	7,8	7,7
Образование, знание	14,5	14,2	9,7
Материальная обеспеченность, богатство	21,3	33,9	29,6
Любовь	12,1	15,7	7,1
Самореализация, самоуважение	8,7	13,7	9,2
Независимость	9,1	8,6	10,2

Любовь к Родине	12,0	4,3	10,2
Высокое положение в обществе	2,0	3,0	4,6
Затрудняюсь ответить	0,2	0,3	-

Следующий вопрос, который задавался респондентам, был направлен на выявление патриотических чувств у современной молодежи. Исследование показало высокий уровень патриотизма в молодежной среде, так как испытывают гордость, что являются гражданами Казахстана 96,7% ответивших (совокупный показатель вариантов ответа «горжусь» и «скорее горжусь»). Не гордятся казахстанским гражданством лишь 2% молодых людей.

В этническом, гендерном, территориальном разрезах заметных отличий в ответах обнаружено не было, так как практически абсолютное большинство респондентов дали идентичный ответ на вопрос (Диаграмма 13).

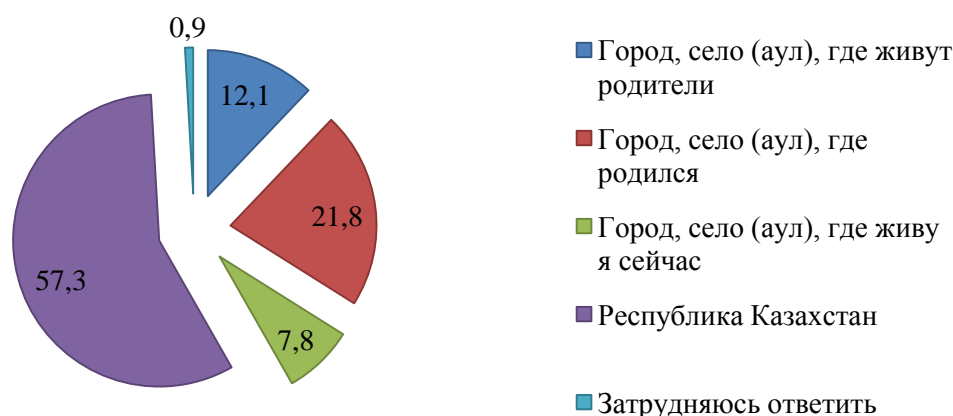
Диаграмма 13. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, гордитесь ли Вы тем, что являетесь гражданином Республики Казахстан?», %

Если рассматривать вопрос о патриотических установках детально, то следует обратить внимание на анализ другого вопроса: **«Что Вы считаете своей Родиной?»**. Согласно результатам исследования, превалирует мнение о том, что молодежь считает своей Родиной Республику Казахстан, опустив дробление категории на город/село, большая Родина/малая Родина. Так, этот вариант ответа выбрали 57,3% жителей Казахстана в возрасте от 14 до 29 лет.

Каждый пятый опрошенный считает, что Родиной может называться только тот населенный пункт, где человек родился. Другие 12% участников опроса считают Родиной то место, где проживают их родители. То есть для данной категории понятие Родина отождествляется с ценностью семьи, уважением и почитанием родительского очага. Для 7,8% респондентов Родина – это то место, где они проживают в настоящее время (Диаграмма 14).

Диаграмма 14. Распределение ответов на вопрос: «Что Вы считаете своей Родиной?», %

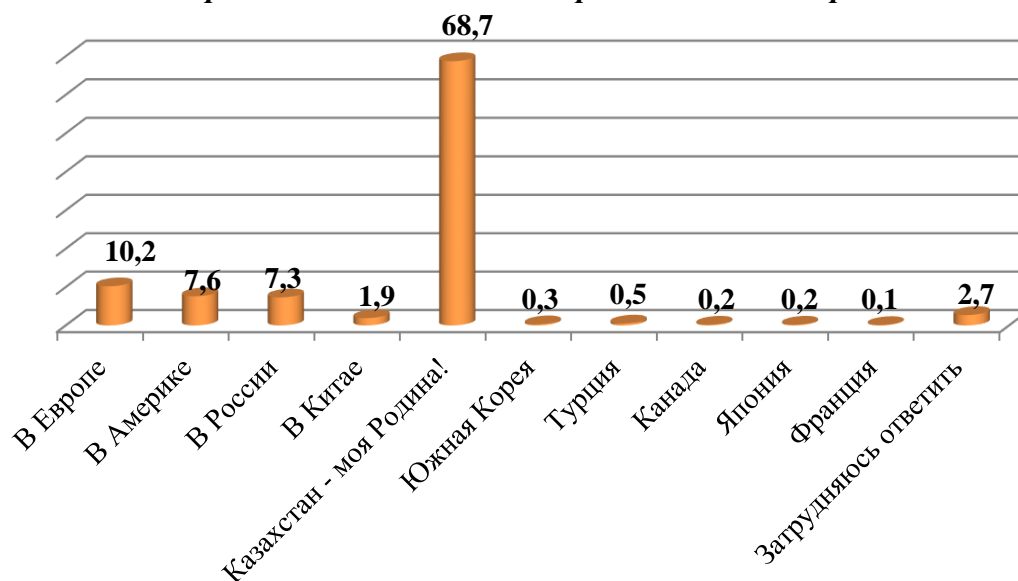
Корреляционный анализ данных по принципу этнической принадлежности демонстрирует некоторые особенности. Для представителей русского и других этносов Родина определяется, прежде всего, локацией месторождения – «где родился – там и Родина», так считает каждый третий молодой человек. Надо сказать, что половина опрошенных в обеих группах считает своей Родиной Республику Казахстан (Таблица 40).

Таблица 40. Распределение ответов на вопрос: «Что Вы считаете своей Родиной?» (в этническом разрезе), %

	Казах / казашка	Русский / русская	Другие
Город, село (аул), где живут родители	12,6	9,9	13,3
Город, село (аул), где родился	18,6	29,4	29,6
Город, село (аул), где живу я сейчас	7,9	8,1	6,6
Республика Казахстан	60,6	49,4	50
Затрудняюсь ответить	0,4	3	0,5

Далее было интересно узнать, где бы предпочли жить молодые люди, если бы им предоставили возможность выбора. Доминирующая часть молодых казахстанцев придерживается все той же позиции – выбирает Республику Казахстан, считая страну своей Родиной (68,7%) (Диаграмма 15).

Диаграмма 15. Распределение ответов на вопрос: «Где бы Вы предпочли жить?», %

Один человек из десяти обозначил позицию, что выбрал бы для проживания европейские страны. Причем эта десятка в основном состоит из девушек. Так, молодые женщины предпочитают страны Европейского Союза для проживания чаще, чем молодые мужчины (12,4% против 8% соответственно) (Таблица 41).

Таблица 41. Распределение ответов на вопрос: «Где бы Вы предпочли жить?» (в гендерном разрезе), %

	Мужской	Женский
В Европе	8,0	12,4
В Америке	8,2	7,1
В России	6,3	8,4
В Китае	2,2	1,6
Казахстан - моя Родина!	71,2	66,2
Южная Корея	0,1	0,5
Турция	0,3	0,7
Канада	0,4	-
Япония	0,4	-
Франция	-	0,2
Затрудняюсь ответить	2,8	2,7

Другая часть предпочла бы переехать на ПМЖ в Россию и США (7,3% и 7,6% соответственно). Россию как страну для проживания чаще всех выбирают представители русского этноса (27,1%), что вполне очевидно.

Еще 1,9% молодых людей имеет виды на Поднебесную, предпочитая Китай всем остальным странам.

Таким образом, мы построили иерархию ценностей молодежи и изучили патриотические установки молодых людей с разных системных позиций.

5.2. Качество жизни молодых людей: предпринимательские инициативы и организация досуга

Заключительный аналитический блок настоящего социологического проекта будет посвящен исследованию качества жизни молодых людей, включающий предпринимательские инициативы и проблемы организации молодежного досуга.

Все познается в сравнении. Поэтому для начала исследовательская группа решила спросить респондентов, изменилось ли качество их жизни в течение последнего года. Результаты опроса позволяют сделать вывод о том, что в настоящее время современная молодежь живет в достаточно благоприятной обстановке, а условия их жизни отвечают всем их требованиям и потребностям. 64,4% (совокупный показатель) опрошенной молодежи отметили тенденцию улучшения в их жизненных характеристиках за последний год. Каждый третий ответивший указал, что за последний год его жизнь абсолютно не изменилась. И лишь каждый двадцатый респондент говорит об отрицательных изменениях в его жизни (Таблица 42).

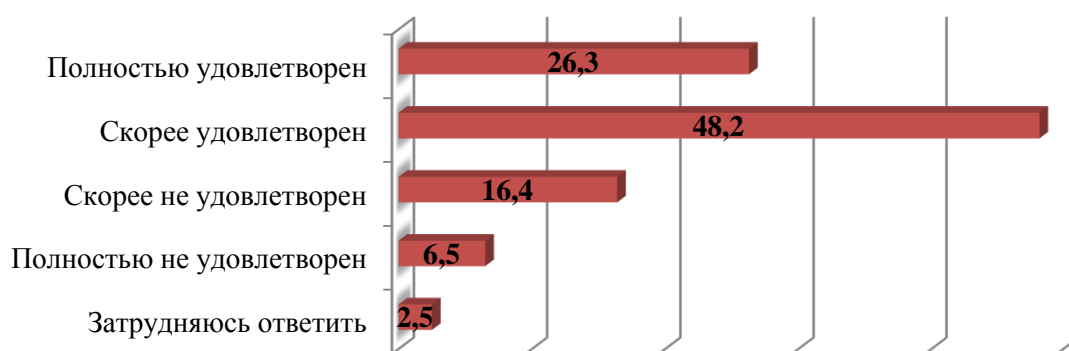
Таблица 42. Распределение ответов на вопрос: «Как изменилась Ваша жизнь и жизнь Вашей семьи за последний год?», %

	%
Улучшилась	34,2
Скорее улучшилась	30,2
Не изменилась	28,4
Скорее ухудшилась	4,3
Ухудшилась	1
Затрудняюсь ответить	1,7

Теперь перейдем к рассмотрению качества жизни молодых людей с разных позиций. Итак, следует отметить, что в настоящем исследовании категория «качество жизни» включает в себя следующие элементы: удовлетворенность развитием населенного пункта, в котором проживает респондент, наличие собственного жилья, организация досуга, спорт в жизни молодежи и предпринимательские установки.

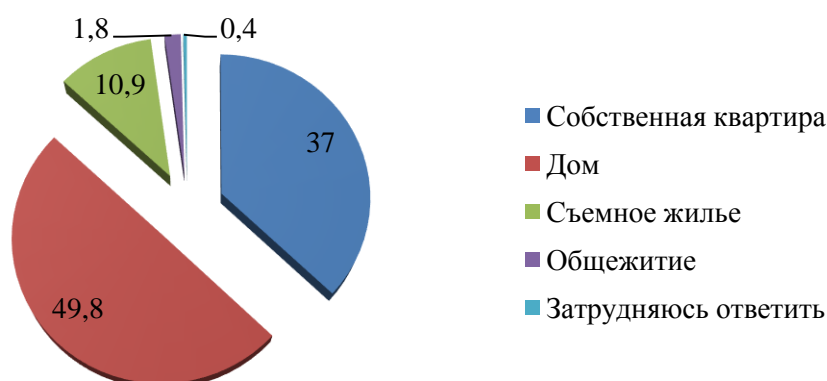
Удовлетворенность развитием населенного пункта, где проживают опрошенные казахстанцы описывается в положительных оценках. 48,2% респондентов скорее удовлетворены тем, как в целом развивается их населенный пункт. Еще 26,3% довольны в полной мере развитием места их проживания. Неудовлетворенность темпами развития населенного пункта характерна почти каждому пятому молодому жителю страны - 22,9%. Затруднились ответить на данный вопрос 2,5% (Диаграмма 16).

Диаграмма 16. Распределение ответов на вопрос: «Удовлетворены ли Вы или не удовлетворены тем, как в целом развивается Ваш населенный пункт?», %

Вероятно, в силу своих возрастных особенностей и, следовательно, совместного проживания с родителями 86,8% молодежи указали, что живут в собственных домах или квартирах. Арендуют жилье лишь один из десяти молодых жителей страны. Проживает в общежитиях еще меньшая часть казахстанской молодежи – 1,8% (Диаграмма 17).

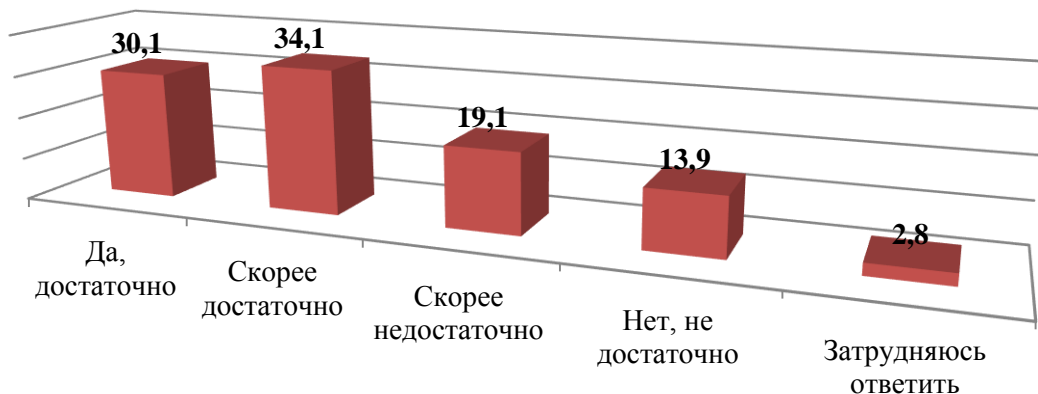
Диаграмма 17. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы проживаете в собственной квартире, доме или снимаете жилье?», %

Второй составляющей «качества жизни» молодежи является проблема организации досуга в том населенном пункте, где проживают опрошенные. Для достижения поставленной цели инструментарий исследования содержал следующий вопрос: **«Уделяется ли достаточное внимание организации досуга молодежи (спортивные, культурные, художественные секции, мероприятия, дворовые клубы и т.п.) в Вашем населенном пункте?»**. Результаты опроса демонстрируют достаточно позитивную картину. Так, превалирует мнение, что в населенных пунктах организации досуга молодежи уделяется достаточно внимания, поэтому функционируют разнообразные секции, дворовые клубы и т.д., доля таковых составляет 64,2% (суммарный показатель положительных оценок). С ними не солидарны один из трех опрошенных, полагающих, что организация досуга в их населенном пункте – достаточно щепетильное мероприятие, которому никто

не хочет уделять внимания, и поэтому данная ниша «проседает», 33% (суммарный показатель отрицательных оценок) (Диаграмма 18).

Диаграмма 18. Распределение ответов на вопрос: «Уделяется ли достаточное внимание организации досуга молодежи (спортивные, культурные, художественные секции, мероприятия, дворовые клубы и т.п.) в Вашем населенном пункте?», %

Следующий вопрос об удовлетворенности досуговыми мероприятиями коррелирует в абсолютном соотношении с предыдущим вопросом. 65,6% респондентов удовлетворены досуговыми мероприятиями, которые проводятся в населенных пунктах страны. 31% - таково соотношение тех, кто не удовлетворен организацией досуга в том месте, где они проживают (Диаграмма 19).

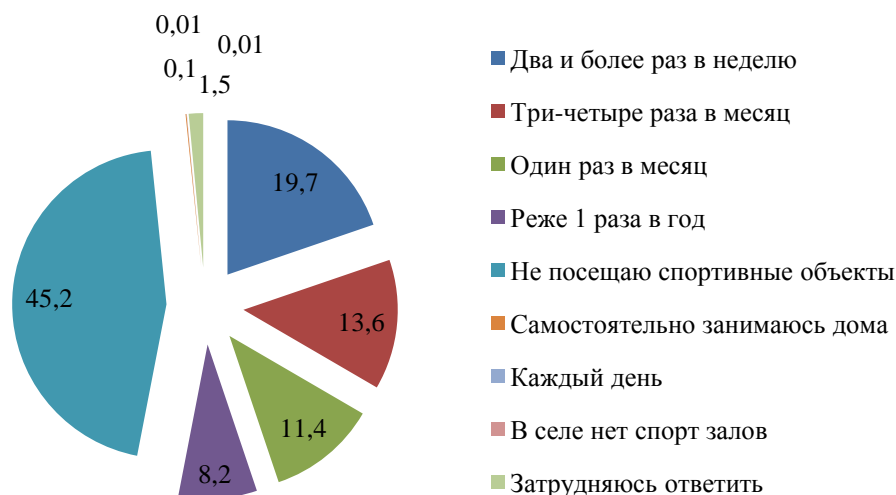
Диаграмма 19. Распределение ответов на вопрос: «Удовлетворены ли Вы досуговыми мероприятиями, которые проводятся в Вашем населенном пункте?», %

Чтобы выяснить какую роль играет спорт в жизни молодого человека, исследователями был задан вопрос: «**Как часто Вы посещаете спортивные залы, спортивные центры, фитнес-центры?**». Надо сказать, что современную молодежь отличает пассивная позиция по отношению к спорту. Так, 45,2% молодых казахстанцев не посещают спортивные объекты. Лишь каждый пятый молодой гражданин проявляет активность к спортивной жизни, посещая спортивные залы два и более раз в неделю. 13,6% высказали положение, что посещают спортивные центры три-четыре раза в месяц. Один

из десяти ответивших упражняется в спортивных залах один раз в месяц. Еще 8,2 % граждан ходят в спортивные учреждения реже одного раза в год (Диаграмма 20).

Диаграмма 20. Распределение ответов на вопрос: «Как часто Вы посещаете спортивные залы, спортивные центры, фитнес-центры?», (%)

Для формирования экономики любой страны развитие молодежного предпринимательства является одним из важных моментов. Молодежь — самая активная часть общества, которая быстро реагирует на любые изменения в жизни и которая эффективно воспринимает полезные их стороны. Поэтому можно говорить о том, что молодежь обладает большим потенциалом и способностью к предпринимательской деятельности, чем другие возрастные группы. Предпринимательство – мероприятие, которое требует не только постоянной занятости делом, финансовых вложений, но и обладания специальными навыками («предпринимательской жилкой»), которые приходят вместе с характером, генами и безустанной работы над собой.

Что касается казахстанской молодежи, то молодые люди не проявляют заметной активности к предпринимательской деятельности. Лишь один человек из двадцати имеет собственное дело (5,6%). **Имеют намерения заняться предпринимательством в будущем 15,6% молодых людей. Это есть будущий потенциал молодежного предпринимательства.** Не проявляет интереса к данному делу большая часть опрошенной молодежи – 74% (Таблица 43).

Таблица 43. Распределение ответов на вопрос: «Занимаетесь ли Вы предпринимательской деятельностью на данный момент или собираетесь заняться ею в будущем?», %

	%
Занимаюсь предпринимательской деятельностью	5,6
Собираюсь заняться предпринимательской деятельностью в будущем	15,6
Нет, не занимаюсь	74
Нет, не занимаюсь, но ранее имел (-а) собственный бизнес	2,8
Затрудняюсь ответить	1,9

Среди регионов с наибольшим коэффициентом молодых предпринимателей отмечается столица страны, где процент тех, кто имеет собственное дело, составляет 13,9%. Кроме этого, по сравнению с другими регионами молодежь Актыубинской области более активно ведет предпринимательскую деятельность, где каждый десятый – бизнесмен. Чаще остальных имеют намерения открыть собственный бизнес молодые люди, проживающие в Восточно-Казахстанской области (35,4%) и г.Алматы (24,7%). **Меньше всего молодых предпринимателей в Акмолинской, Северо-Казахстанской, Западно-Казахстанской областях, где доминирующая часть молодых жителей не имеют намерений к предпринимательству (89,9%, 87,3% и 87,3% соответственно).**

В данном блоке нами был рассмотрен вопрос качества жизни молодежи Казахстана, который можно охарактеризовать достаточно благоприятными оценками. Однако поведенческие установки на предпринимательскую деятельность оказались низкими, что не является желательным для будущего развития страны. Поэтому считаем целесообразным проведение дополнительного исследования на предмет изучения факторов, мешающих проявлению предпринимательской активности в молодежном сообществе.

Выводы по разделу 5

Для казахстанской молодежи наибольшую значимость представляют такие вечные ценности как семья, здоровье, дружба. Мнение некоторых экспертов о том, что сегодняшняя молодежь ориентирована на ценности материального порядка подтвердились лишь частично. Так как значимость материального благополучия респонденты расположили на четвертое место. Пятая позиция в ценностной иерархии принадлежит образованию, знаниям.

Исследование показало высокий уровень патриотизма в молодежной среде, так как испытывают гордость, что являются гражданами Казахстана абсолютное большинство опрошенных. Своей Родиной респонденты считают Республику Казахстан, опустив дробление категории на город/село, большая Родина/малая Родина. С другой стороны, для данной молодежи понятие Родина отождествляется с ценностью семьи, уважением и почитанием родительского очага. Кроме этого, представители русского этноса определяют Родину, прежде всего, локацией месторождения – по принципу «где родился – там и Родина».

Один человек из десяти обозначил позицию, что выбрал бы для проживания европейские страны. Причем эта десятка в основном состоит из девушек. Так, молодые женщины предпочитают страны Европейского Союза для проживания чаще, чем молодые мужчины.

В настоящее время современная молодежь живет в достаточно благоприятной обстановке, а условия их жизни отвечают всем их требованиям и потребностям. Превалирующая ее часть отметила тенденцию улучшения их жизненных характеристик за последний год.

Удовлетворенность развитием населенного пункта, где проживают опрошенные казахстанцы описывается в положительных оценках. Большинство респондентов удовлетворены тем, как в целом развивается их населенный пункт.

В силу своих возрастных особенностей и, следовательно, совместного проживания с родителями основная часть молодых людей живут в собственных домах или квартирах. Арендуют жилье лишь один из десяти молодых жителей страны.

Было отмечено, что в населенных пунктах организации досуга молодежи уделяется достаточно внимания, поэтому функционируют разнообразные секции, дворовые клубы и т.д. В свою очередь, удовлетворенность досуговыми мероприятиями в месте проживания респондентов характеризуется положительными оценками.

Молодые люди не проявляют заметной активности к предпринимательской деятельности. Лишь один человек из двадцати имеет собственное дело. Имеют намерения заниматься предпринимательством в будущем 15,6% молодых людей. Это есть будущий потенциал молодежного предпринимательства.

Заключение

В настоящем исследовании предпринималась попытка изучить потенциал казахстанской молодежи на выезд за границу в целях получения образования и трудоустройства.

Результаты проведенного социологического исследования позволяют сделать вывод о том, что, в целом, ситуация не критична. Доминирующая часть молодых людей предпочитает другим странам Казахстан. Что касается тех респондентов, которые относятся положительно к идее переезда в другую страну, то таковых в Казахстане 11%. Из них почти каждый третий представитель русской этнической группы, желающий вернуться на историческую Родину. Мнение молодых представителей автохтонной нации можно охарактеризовать как «патриотичное». К слову, исследование показало высокий уровень патриотизма в молодежной среде, так как испытывают гордость, что являются гражданами Казахстана абсолютное большинство опрошенных. Своей Родиной респонденты считают «Республику Казахстан», опустив дробление категории на город/село, большая Родина/малая Родина.

К регионам с высоким эмиграционным потенциалом относятся Костанайская, Восточно-Казахстанская, Карагандинская и Западно-Казахстанская области. Относительно гендерных особенностей миграционного поведения, нужно отметить, что для молодежной миграции в Казахстане характерны процессы феминизации. То есть в настоящее время молодые женщины более активны и мобильны в своих перемещениях, нежели молодые мужчины.

Особенностью потенциальной внутренней миграции является то, что чаще всего молодежь лучшую жизнь и лучшие возможности видит в крупных городах страны, особенно в г. Астана и г. Алматы, что является вполне объяснимым явлением. Выбирая между зарубежными странами, молодые казахстанцы предпочитают миграцию в Российскую Федерацию, США и европейские государства.

Молодые люди достаточно оптимистично и самоуверенно рассматривают вероятность нахождения работы в том городе/стране, в которую они планируют переехать. Большинство считает, что обладает средними шансами на трудоустройство. Каждый третий оценивает свои возможности как «высокие». В разрезе возрастных групп имеется тенденция: чем моложе возраст будущего мигранта, тем более амбициозно он настроен.

В ходе исследования подтвердилась гипотеза о том, что молодежь с высшим образованием имеет больше амбиций и миграционного настроения. Так, анализ корреляционных значений в разрезе образования показал, что обладатели высшего образования со степенью магистра, кандидата/доктора наук, доктора PhD чаще остальных намерены переехать на ПМЖ в другую страну в течение года. Одним словом, для казахстанских реалий до сих пор актуальной является проблема «утечки мозгов» из страны.

Та молодежь, которая мигрирует за рубеж в поисках работы, считает основным препятствием для трудоустройства в их населенном пункте отсутствие опыта работы у молодежи, что вполне естественно и объяснимо. Вторым в рейтинге главных барьеров расположился индикатор «низкая заработная плата». В тройке лидеров следующая причина – отсутствие рабочих мест в районе проживания. Поэтому казахстанским работодателям стоит пересмотреть требования к выпускникам учебных заведений и искать способы содействия в профессиональной социализации молодежи. Не менее важным фактором минимизации оттока молодежи является содействие в решении жилищных проблем. Актуальна реализация проектов, в рамках которых были бы предусмотрены жилищные льготы для молодых семей. Данная политика позволила бы сбалансировать миграционные движения молодежи.

Что касается совершения каких-либо действий для переезда, то здесь для потенциальных мигрантов, в основном, характерна пассивная позиция. Большинство не предпринимает никаких конкретных действий. Однако среди тех, кто более активен, в качестве первых шагов отмечаются следующие действия - изучение иностранных языков и поиск возможностей для трудоустройства и обучения.

Говоря о вовлеченности в разнообразные образовательные проекты, то стоит сказать о малом проценте участия молодых людей в них. Возможно, данное обстоятельство является следствием низкого уровня информированности об образовательных программах. Казахская молодежь знает только про «Болашак», не имея понятия, что есть и другие образовательные возможности. Отсюда рекомендацией для государственных и общественных организацией является повышение информационной поддержки молодых граждан страны, целью которой должна стать популяризация программ образовательной мобильности в молодежной среде путем размещения соответствующих материалов в СМИ, особенно там, где молодежи больше всего, в социальных сетях.

В настоящее время современная молодежь живет в достаточно благоприятной обстановке, а условия их жизни отвечают всем их требованиям и потребностям. Преобладающая ее часть отметила тенденцию улучшения их жизненных характеристик за последний год.

Было отмечено, что в населенных пунктах организации досуга молодежи уделяется достаточно внимания, поэтому функционируют разнообразные секции, дворовые клубы и т.д. В свою очередь, удовлетворенность досуговыми мероприятиями в месте проживания респондентов характеризуется положительными оценками.

Однако молодые люди не проявляют заметной активности в предпринимательской деятельности. Лишь один человек из двадцати имеет собственное дело. Имеют намерения заниматься предпринимательством в будущем 15,6% молодых людей. Это есть будущий потенциал молодежного предпринимательства. Поэтому считаем целесообразным проведение

дополнительного исследования на предмет изучения факторов, препятствующих проявлению предпринимательской активности в молодежном сообществе.

Приложение

Линейные распределения

Гордитесь ли Вы тем, что являетесь гражданином Республики Казахстан?

	Количество	%
Да, горжусь	1595	79,7
Скорее горжусь	341	17,0
Скорее не горжусь	26	1,3
Нет, не горжусь	14	0,7
Затрудняюсь ответить	25	1,2

Как изменилась Ваша жизнь и жизнь Вашей семьи за последний год?

	Количество	%
Улучшилась	685	34,2
Скорее улучшилась	605	30,2
Не изменилась	569	28,4
Скорее ухудшилась	87	4,3
Ухудшилась	21	1,0
Затрудняюсь ответить	34	1,7

Что Вы считаете своей Родиной?

	Количество	%
Город, село (аул), где живут родители	242	12,1
Город, село (аул), где родился	436	21,8
Город, село (аул), где живу я сейчас	156	7,8
Республика Казахстан	1147	57,3
Где денег больше	1	0,1
Затрудняюсь ответить	19	0,9

Скажите, пожалуйста, как Вы относитесь к тому, что молодые казахстанцы уезжают учиться/ получать образование из Казахстана в другие страны?

	Количество	%
Положительно	1022	51,1
Скорее положительно	399	19,9
Скорее отрицательно	81	4,0
Отрицательно	116	5,8
Нейтрально, мне все равно	368	18,4
Затрудняюсь ответить	15	0,7

Какая у Вас специальность? Или на какой специальности Вы учитесь сейчас?

	Количество	%
Информационные технологии	87	4,3
Естественные науки	33	1,6
Ядерная физика	4	0,2
Экономическое	125	6,2
Филологическое	97	4,8
Юридическое	126	6,3
Механико-математическое	19	0,9
Журналистика и политология	13	0,6
Транспортно-технологическое	36	1,8
Архитектурно-строительное	46	2,3
Международные отношения	19	0,9
Физико-техническое	43	2,1

Историческое	26	1,3
Социальные науки	26	1,3
Медицинское	125	6,2
Ветеринарная медицина	24	1,2
Геодезия и картография	14	0,7
Агрономия	24	1,2
Дизайн	29	1,4
Маркетинг	25	1,2
Менеджмент	38	1,9
Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта	27	1,3
Радиотехника, электроника и телекоммуникации	34	1,7
Стандартизация, метрология и сертификация	12	0,6
Теплоэнергетика	18	0,9
Транспорт, транспортная техника и технологии	100	5,0
Учет и аудит	65	3,2
Финансы	110	5,5
Экология	15	0,7
Я еще учусь в школе	301	15,0
Педагогика	78	3,9
Кулинария	15	0,7
Электрик	8	0,4
Технология мясного производства	3	0,1
Спорт и туризм	16	0,8
Силовые структуры	7	0,3
Сфера услуг	25	1,2
Творческая деятельность	9	0,4
Легкая промышленность	3	0,1
Пилот	1	0,1
Сфера бизнеса	2	0,1
Нефть и газ	7	0,3
Металлургия	5	0,2
Делопроизводитель	2	0,1
Водные ресурсы	1	0,1
Нет образования специальности	103	5,1
Затрудняюсь ответить	83	4,1

Какую специальность Вы хотели бы получить?

	Количество	%
Информационные технологии	88	4,4
Естественные науки	27	1,3
Ядерная физика	16	0,8
Экономическое	155	7,7
Филологическое	68	3,4
Юридическое	261	13,0
Механико-математическое	33	1,6
Журналистика и политология	64	3,2
Транспортно-технологическое	43	2,1
Архитектурно-строительное	67	3,3
Международные отношения	67	3,3
Физико-техническое	52	2,6
Историческое	38	1,9
Социальные науки	26	1,3
Медицинское	210	10,5
Ветеринарная медицина	35	1,7

Геодезия и картография	26	1,3
Агрономия	27	1,3
Дизайн	131	6,5
Маркетинг	64	3,2
Менеджмент	50	2,5
Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта	25	1,2
Радиотехника, электроника и телекоммуникации	51	2,5
Стандартизация, метрология и сертификация	6	0,3
Теплоэнергетика	20	1,0
Транспорт, транспортная техника и технологии	64	3,2
Учет и аудит	60	3,0
Финансы	119	5,9
Экология	24	1,2
Кулинария	13	0,6
Сфера услуг	10	0,5
Кинолог	1	0,1
Астрономия	1	0,1
Биотехнология	2	0,1
Педагогика	10	0,5
Силовые структуры	9	0,4
Стюардесса	3	0,1
Творческая деятельность	13	0,6
Легкая промышленность	1	0,1
Электроэнергетика	2	0,1
Сфера бизнеса	2	0,1
Физкультура и спорт	5	0,2
Нефть и газ	2	0,1
Религиовед	1	0,1
Нет необходимости, нет желания	9	0,4
Затрудняюсь ответить	381	19,0

Что является важным для Вас при выборе специальности или что было для Вас важным при выборе специальности, когда Вы поступали?

	Количество	%
Получение профессиональной квалификации	466	23,3
Возможность трудоустройства	363	18,1
Высокие доходы в будущем	343	17,1
Хорошие возможности для дальнейшего профессионального роста	221	11,0
Творческая и интересная деятельность	121	6,0
Изучение нового, расширение своего кругозора	73	3,6
Советы родителей, учителей и знакомых	127	6,3
Наличие знакомых, уже обучающихся по этой специальности	12	0,6
Мне было все равно, где учиться	24	1,2
Возможность насладиться студенческой жизнью	9	0,4
Просто необходимость высшего образования	34	1,7
Престиж вуза, в который я поступил (-а)	12	0,6
У меня нет профессионального образования	156	7,8
Бесплатное обучение	8	0,4
Быть полезным, делать добро	1	0,1
Затрудняюсь ответить	31	1,5

Скажите, пожалуйста, Вы когда-нибудь хотели уехать в другую страну, чтобы продолжить свое обучение/образование, например, поступить в университет или колледж?

	Количество	%
Нет, не хотел (-а), я буду получать образование в Казахстане	986	49,3
Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но у меня нет возможности	570	28,5
Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но мои родители (близкие родственники) против моего отъезда	155	7,7
Да, я планирую уехать в другую страну, чтобы получить высшее образование	185	9,2
Уже получил высшее образование за рубежом	12	0,6
Учусь за рубежом	4	0,2
Заработать	2	0,1
Продолжать обучение не буду	3	0,1
Затрудняюсь ответить	84	4,2

Где бы Вы хотели получить высшее образование? Если у Вас уже есть высшее образование, тогда где бы Вы хотели получить высшее образование, если бы Вам дали еще одну возможность?

	Количество	%
Образование в Европе	311	15,5
Образование в США	317	15,8
Образование в Китае	96	4,8
Образование в Турции	85	4,2
Образование в России	213	10,6
Казахстанское образование	885	44,2
Италия	2	0,1
Канада	1	0,1
Южная Корея	7	0,3
Япония	3	0,1
Узбекистан	1	0,1
Арабские Эмираты	1	0,1
Нигде	3	0,1
Затрудняюсь ответить	76	3,8

В какой ВУЗ Вы хотели бы поступить?

	Количество	%
Гарвардский университет (США)	224	11,2
Йельский университет (США)	63	3,1
Массачусетский технологический университет (США)	63	3,1
Оксфордский университет (Великобритания)	181	9,0
Кембриджский университет (Великобритания)	186	9,3
Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова (Россия)	110	5,5
Санкт-Петербургский государственный университет (Россия)	77	3,8
Евразийский Национальный университет имени Л.Н.Гумилева (Казахстан)	156	7,8
Казахский Национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)	199	9,9
Медицинский университет Астана (Казахстан)	113	5,6
Назарбаев Университет (Казахстан)	330	16,5
Я уже имею высшее/послевузовское образование	168	8,4

Другое (Медицинский колледж при ЮУГМУ Россия, Троицкий ветеринарный институт Россия, Новосибирский государственный университет Россия, Университет им Ш Валиханова Казахстан, Костанайский государственный университет им Байтурсынова Казахстан, Северо Казахстанский государственный университет им М Козыбаева, Карагандинский государственный университет им Е А Букетова, Международный университет информационных технологий Казахстан, Казахская головная архитектурно-строительная академия Казахстан, Казахский экономический университет им Т Рыскулова, Казахская академия труда и социальных отношений, Каспийский общественный университет, Краснодарский политехнический университет, Казахский национальный технический университет им К Сатпаева, Московский политехнический университет, Российский университет театрального искусства, Китайский университет политики и права, Западной морской технологический университет Польша, Латвийский Университет, Университет КИМЭП, Ташкентский университет, ВУЗ в Великобритании по горному делу, Актауский государственный университет им Есенова, Восточно-Казахстанский государственный университет им С Аманжолова, Стэнфордский университет США, Карагандинский Медицинский институт Казахстан, Таразский государственный университет им Дулати, Шымкентская медицинская академия, Южно Казахстанский государственный университет им М Ауезова, Шымкент медресе, Шымкентский педагогический университет, Университет им Баумана Россия, В Корее, Университет Гази Турция, Актюбинская государственная медицинская академия, Шотландский университет, Стамбульский государственный университет, Бостонский университет, Атырауский институт нефти и газа, Гумбольдт университет, Томский государственный университет, Астраханская медицинская академия, Актюбинское высшее летное училище гражданской авиации, Западно - Казахстанский государственный медицинский университет, КазГЮУ Астана, Военный институт им Е Батыра, Оренбургский государственный технический университет, Нур Мубарак Казахстан)	48	4,8
Пекинский университет Китай	4	0,2
Китайский университет	5	0,2
Казахстанский национальный медицинский университет им А Асфендиярова	6	0,3
Казахская национальная академия искусств им Т К Жургенова	2	0,1
Омский государственный университетт им Достоевского Россия	2	0,1
Алматинский технологический университет Казахстан	2	0,1
Томский политехнический университет	2	0,1
Токийский государственный университет	3	0,1
Университет им Сулейман Демиреля	3	0,1
Кокчетавское военное училище Казахстан	2	0,1

Западно Казахстанский аграрно технический университет	9	0,4
Саратовский государственный университет	2	0,1
Самарский университет	3	0,1
Школа милиции	2	0,1
АРГУ им Л.Жубанова	14	0,7
Актюбинский медицинский колледж	2	0,1
Магнитогорский государственный технический университет им Г И Носова	2	0,1
Ни в какой ВУЗ не буду поступать	5	0,2
Затрудняюсь ответить	401	20,0

Почему Вы хотели бы учиться за рубежом?

	Количество	%
Получить качественное образование	721	36,0
Получить престижное образование	407	20,3
Повидать мир, расширить кругозор	522	26,1
Наличие комфортных общежитий	29	1,4
Высокая стипендия	105	5,2
Представительные учебные корпуса	17	0,8
Лучшая техническая, компьютерная оснащённость корпусов, кабинетов и лабораторий	129	6,4
С целью дальнейшего трудоустройства и проживания	148	7,4
Дополнительно изучать языки	180	9,0
Несоответствие моего менталитета с местным населением	16	,8
Более упрощенные процедуры поступления/зачисления в университет, институт	36	1,8
Бесплатное образование	79	3,9
Я за казахстанское образование, не хочу учиться за рубежом	745	37,2
Раньше жил там	1	0,1
Затрудняюсь ответить	47	2,3

Подумайте и скажите, какие образовательные программы студенческого обмена Вы знаете? (количество)

	Слышал (-а), но не участвовал (-а)	Подавал (-а) заявку, но было отказано	Участвовал(-а)	Не знаю
Международная стипендия «Болашақ»	1475	44	16	466
Программа Foundation	455	12	17	1517
Трёхдневная интерактивная программа PrepareED	279	24	19	1679
Трансферные программы (студенты младших курсов выезжают получать/заканчивать образование в зарубежных ВУЗах)	491	36	31	1441

Подумайте и скажите, какие образовательные программы студенческого обмена Вы знаете?
(%)

	Слышал (-а), но не участвовал (-а)	Подавал (-а) заявку, но было отказано	Участвовал(-а)	Не знаю
Международная стипендия «Болашак»	73,7	2,2	0,8	23,3
Программа Foundation	22,7	0,6	0,8	75,8
Трехдневная интерактивная программа PrepareD	13,9	1,2	0,9	83,9
Трансферные программы (студенты младших курсов выезжают получать/заканчивать образование в зарубежных ВУЗах)	24,6	1,8	1,6	72,1

Укажите, из каких источников Вы получаете информацию о различных образовательных программах, проектах, стипендиях, грантах и т.д. чаще всего?

	Количество	%
Социальные сети (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru и т.д.)	1190	59,5
Телевидение	740	37,0
СМИ	469	23,4
Из бесед со знакомыми, родственниками	508	25,4
Из других источников	136	6,8
Газета	132	6,6
Радио	48	2,4
Я не интересуюсь образовательными программами, грантами и т.п./ никогда не искал (-а) информацию об образовательных программах, грантах и т.п.	252	12,6
Учебные заведения	38	1,9
Затрудняюсь ответить	24	1,2

Скажите, пожалуйста, если бы у Вас появилась возможность выехать за границу с целью дополнительного обучения, какую программу Вы бы выбрали?

	Количество	%
Краткосрочные языковые курсы (2 недели – 1 месяц)	225	11,2
Языковые курсы от 3 до 6 месяцев	401	20,0
Магистратура, докторантура	397	19,8
Профессиональная стажировка от 3 до 6 месяцев	377	18,8
Зимняя, весенняя, летняя школа (профессиональные семинары) от 2 до 4 недель	105	5,2
Программа Work and Travel	191	9,5
Болашак	1	0,1
Медресе в Турции	1	0,1
Не поеду в другую страну	2	0,1
Затрудняюсь ответить	301	15,0

Как Вы считаете, какие преимущества или дополнительные возможности имеет молодой казахстанец с зарубежным образованием, когда трудоустраивается в нашей стране?

	Количество	%
Более высокая оплата труда (высокая заработная плата)	485	24,2
Быстрое продвижение по карьерной лестнице	311	15,5
Приглашение на работу в престижных компаниях	516	25,8
Приглашение на работу в национальных компаниях	165	8,2

Возможность выбирать место работы и должность	201	10,0
Возможность выполнять интересную работу	97	4,8
Зарубежное образование не влияет на возможности трудоустройства в Казахстане	308	15,4
Затрудняюсь ответить	124	6,2

Как Вы думаете, молодые казахстанские специалисты с зарубежным образованием делают больше для развития и будущего страны, чем молодые люди с казахстанским образованием?

	Количество	%
Да	422	21,1
Скорее да	804	40,2
Скорее нет	349	17,4
Нет	220	11,0
Образование казахстанских специалистов не влияет на развитие и будущее страны	11	0,5
Зависит от каждого человека	3	0,1
Затрудняюсь ответить	192	9,6

Готовы ли Вы переехать в другой регион или страну на неопределенный срок? (количество)

№		Да	Нет	Затрудняюсь ответить
1	В другой регион Казахстана	382	1617	2
2	В другую страну	392	1270	4

Другой регион Казахстана

	Количество	%
Алматы	160	38,1
Астана	178	42,4
ВКО Семей, Усть-Каменогорск	30	7,1
Караганда	4	1,0
Кокшетау	2	0,5
СКО Петропавловск	7	1,7
Атырау	11	2,6
Талдыкорган	1	0,2
Костанай	1	0,2
Тараз	1	0,2
ЮКО Шымкент	6	1,4
ЗКО Аксай, Уральск	6	1,4
Актау	9	2,1
Затрудняюсь ответить	4	1,0

Готовы ли Вы переехать в другой регион или страну на неопределенный срок? (%)

№		Да	Нет	Затрудняюсь ответить
1	В другой регион Казахстана	19,1	80,8	0,1
2	В другую страну	23,5	76,2	0,2

Другая страна

	Количество	%
Россия	113	28,8
Европа	46	11,7
Америка	92	23,4
Южная Корея	12	3,1
Турция	18	4,6
Бразилия	1	0,3

Китай	23	5,9
Австрия	3	0,8
Нидерланды	1	0,3
Чехия	3	0,8
Канада	5	1,3
Германия	7	1,8
Арабские эмираты Дубай	7	1,8
Великобритания Англия	25	6,4
Италия	6	1,5
Швеция	2	0,5
Франция	7	1,8
Япония	5	1,3
Болгария	1	0,3
Латвия	1	0,3
Испания	1	0,3
Австралия	2	0,5
Португалия	1	0,3
Норвегия	2	0,5
Затрудняюсь ответить	9	2,3

Если Вы хотите уехать из Казахстана, то почему Вы хотите это сделать?

	Количество	%
У меня нет никаких перспектив и профессионального роста в Казахстане	110	5,5
Меня раздражают родственные связи, без которых невозможно устроиться на работу, решить другие проблемы и т.д.	116	5,8
Мир посмотреть	349	17,4
Вернуться на историческую родину	40	2,0
В целях трудоустройства	136	6,8
Чтобы улучшить материальное положение	169	8,4
Несоответствие моего менталитета с менталитетом казахстанцев	23	1,1
Жизнь здесь стала небезопасной	13	0,6
Получить качественное образование	214	10,7
Не нравится резко континентальный климат	16	0,8
Я не планирую переезжать/ не хочу уезжать из Казахстана	1192	59,6
Саморазвитие	1	0,1
Из-за экологии	1	0,1
Коррупция	1	0,1
Затрудняюсь ответить	46	2,3

Где бы Вы предпочли жить?

	Количество	%
В Европе	204	10,2
В Америке	153	7,6
В России	147	7,3
В Китае	38	1,9
Казахстан – моя Родина!	1374	68,7
Южная Корея	6	0,3
Турция	10	0,5
Австрия	1	0,1
Канада	4	0,2
Юго-Восточная Азия	1	0,1

Япония	4	0,2
Франция	2	0,1
Австралия	1	0,1
Португалия	1	0,1
Затрудняюсь ответить	55	2,7

Планируете ли Вы или Ваша семья переехать на постоянное место жительства в другую страну В БЛИЖАШИЙ ГОД?

	Количество	%
Да, у меня есть такие намерения	75	3,7
Да, возможно, но только в ближайшие три года	48	2,4
Зависит от ситуации в стране	57	2,8
Пока только задумываюсь об отъезде	76	3,8
Нет, не планирую	1711	85,5
Затрудняюсь ответить	34	1,7

Какие шаги к отъезду Вы уже предприняли или предпринимаете?

	Количество	%
Изучаю (совершенствую) язык	82	32,2
Собираю информацию о возможностях трудоустройства	69	27,1
Собираю информацию о возможностях обучения	43	16,9
Отправляю данные о себе (резюме)	14	5,5
Подыскиваю жилье	18	7,1
Оформляю документы для выезда	18	7,1
Пока ничего конкретного не предпринимаю	96	37,6
Сдал экзамены, жду ответа	1	0,1
Коплю деньги	1	0,4
Затрудняюсь ответить	7	2,7

Как Вы оцениваете шансы трудоустройства специалиста Вашей квалификации и уровня образования в городе/стране, в которую Вы планируете уехать?

	Количество	%
Очень высокие	29	11,4
Высокие	79	31,0
Средние	107	42,0
Плохие	14	5,5
Шансов практически нет	8	3,1
Затрудняетесь ответить	18	7,1

Как Вы считаете, где легче добиться карьерного роста в Казахстане или в той стране, куда Вы хотели бы уехать или планируете уехать?

	Количество	%
В Казахстане	72	28,5
В другой стране	133	52,6
Затрудняюсь ответить	48	19,0

Как Вы считаете, в каких регионах Казахстана люди живут лучше, проще найти работу, больше возможностей развиваться и т.д.?

	Количество	%
Акмолинская область	174	8,7
Актюбинская область	129	6,4
Алматинская область	280	14,0
Атырауская область	278	13,9
Восточно-Казахстанская область	54	2,7
Жамбылская область	40	2,0

Западно-Казахстанская область	99	4,9
Карагандинская область	140	7,0
Костанайская область	45	2,2
Кызылординская область	48	2,4
Мангистауская область	175	8,7
Павлодарская область	52	2,6
Северо-Казахстанская область	53	2,6
Южно-Казахстанская область	311	15,5
г. Алматы	926	46,3
г. Астана	1069	53,4
Затрудняюсь ответить	21	1,0

Вы хотели бы переехать из Вашего населенного пункта в другую область Казахстана, потому что в другой области больше возможностей для трудоустройства и профессионального развития? В какую именно область?

	Количество	%
Акмолинская область	60	3,0
Актюбинская область	41	2,0
Алматинская область	96	4,8
Атырауская область	63	3,1
Восточно-Казахстанская область	19	0,9
Жамбылская область	14	0,7
Западно-Казахстанская область	16	0,8
Карагандинская область	68	3,4
Костанайская область	20	1,0
Кызылординская область	12	0,6
Мангистауская область	42	2,1
Павлодарская область	23	1,1
Северо-Казахстанская область	14	0,7
Южно-Казахстанская область	36	1,8
г. Алматы	440	22,0
г. Астана	526	26,3
У меня хорошие перспективы в моем населенном пункте, не хочу переезжать	358	17,9
Не хочу переезжать, во всех регионах Казахстана одинаковые возможности	542	27,1
Затрудняюсь ответить	53	2,6

Как бы Вы охарактеризовали свое отношение к труду?

	Количество	%
Всегда любил и люблю трудиться	1072	53,6
Мне нравится трудиться только за хорошую оплату	598	29,9
Мне нравится трудиться, если этот труд легкий и приносит хорошие деньги	213	10,6
Трудиться я не люблю, я люблю зарабатывать деньги «не напрягаясь»	51	2,5
Никогда не любил трудиться	14	0,7
По настроению	1	0,2
Люблю трудиться, если работа по душе	5	0,2
Затрудняюсь ответить	47	2,3

По-Вашему мнению, что препятствует трудоустройству молодежи в Вашем населенном пункте?

	Количество	%
Низкая конкурентоспособность молодых специалистов на рынке труда	322	16,1
Несоответствие полученного образования и функциональных требований вакантного места	353	17,6
Отсутствие опыта работы	853	42,6
Взяточничество, коррумпированность работодателей	511	25,5
Дискриминация по этническому (национальному) признаку	62	3,1
Дискриминация по принадлежности к женскому или мужскому полу	25	1,2
Состояние здоровья	61	3,0
Низкая заработная плата	749	37,4
Наличие малолетнего ребенка	61	3,0
Высокие амбиции молодых специалистов	92	4,6
Отсутствие рабочих мест в районе проживания	557	27,8
Никаких препятствий нет	161	8,0
Минимальные пенсионные отчисления	1	0,1
Менталитет молодежи «легкие деньги»	1	0,1
Лентяйство и тунеядство	3	0,1
Повышение пенсионного возраста	1	0,1
Затрудняюсь ответить	94	4,7

Как Вы считаете, что необходимо для достижения успеха и карьерного роста молодежи?

	Количество	%
Иметь хорошее образование	1190	59,5
Иметь высокую квалификацию, профессиональную подготовку	893	44,6
Иметь богатых родителей	157	7,8
Быть юридически грамотным человеком	355	17,7
Иметь привлекательную внешность	57	2,8
Знать казахский язык	62	3,1
Знать казахский и русский язык	81	4,0
Знать казахский, русский и иностранный язык	764	38,2
Иметь талант, исключительные способности	257	12,8
Иметь физическую силу, сноровку	81	4,0
Просто быть везучим человеком	113	5,6
Иметь нужные связи и знакомства	435	21,7
Нужно удачно жениться / выйти замуж	32	1,6
Желание	4	0,2
Целеустремленность	5	0,2
Больше трудиться, быть трудолюбивым	4	0,2
Заниматься самообразованием, расширять кругозор	1	0,1
Любить то, что делаешь	1	0,1
Затрудняюсь ответить	52	2,6

Были ли Вы в какой-либо стране более двух месяцев?

	Количество	%
Да	203	10,1
Нет	1798	89,9

Укажите цель Ваших поездок в страны, в которых Вы находились более двух месяцев?

	Количество	%
Учеба (высшее образование)	39	19,1
Учеба (магистратура, аспирантура, PhD)	11	5,4
Работа	26	12,7
Стажировка	12	5,9
Туризм/отдых	59	28,9
К месту проживания родителей	11	5,4
В гости к родственникам/друзьям	50	24,5
Спортивные/культурные мероприятия	8	3,9
Научные мероприятия (конференции, семинары, летние школы и т.п.)	4	2,0
Работа и путешествие (WORK AND TRAVEL)	12	5,9
FLEX (программа обмена для старшеклассников)	1	,5
Лечение	6	2,9
Изучение иностранного языка	1	0,5
Учеба (среднее специальное)	1	0,5
Переезд	1	0,5
Затрудняюсь ответить	2	1,0

Если бы Вы решились уехать из страны или возникла бы такая необходимость уехать из Казахстана на длительный срок или на постоянное место жительства, то какие бы трудности могли Вас остановить/ притормозить Ваш переезд?

	Количество	%
Отсутствие финансовых возможностей (денег)	932	46,6
Отсутствие контрактов на учебу или работу	307	15,3
Негативное отношение к иммигрантам в стране, которую хотите переехать	91	4,5
Незнание/плохое знание языка	331	16,5
Отсутствие родственников/друзей за границей	230	11,5
Не хочется покидать родных и друзей	596	29,8
Негативный опыт родственников/друзей	58	2,9
Никакие трудности меня не остановят	5	0,2
Не уеду из Казахстана	5	0,2
Дети	1	0,1
Проживаю там	1	0,1
Затрудняюсь ответить	182	9,1

Где бы Вы хотели, чтобы Ваши дети получали высшее образование? Если у Вас сейчас нет детей, то представьте, где бы Вы хотели, чтобы они учились, когда они у Вас будут?

	Количество	%
Зарубежное образование в Европе	418	20,9
Зарубежное образование в Америке	272	13,6
Зарубежное образование в России	192	9,6
Казахстанское образование	932	46,6
По месту проживания родителей	2	0,1
Зарубежное образование в Китае	6	0,3
По обстоятельствам, зависит от будущей ситуации	1	0,1
Казахстанское образование, дальше за рубеж	1	0,1
Зарубежное образование в Канаде	2	0,1
Как захотят сами дети	2	0,1
Зарубежное образование в Турции	1	0,1
Зарубежное образование в Японии	1	0,1
Зарубежное образование в Корее	1	0,1
Затрудняюсь ответить	170	8,5

Удовлетворены ли Вы или не удовлетворены тем, как в целом развивается Ваш населенный пункт?

	Количество	%
Полностью удовлетворен	527	26,3
Скорее удовлетворен	965	48,2
Скорее не удовлетворен	329	16,4
Полностью не удовлетворен	130	6,5
Затрудняюсь ответить	50	2,5

Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни?

	Количество	%
Вера, религия	251	12,5
Семья	1676	83,8
Власть	103	5,1
Дружба	509	25,4
Здоровье	1164	58,2
Душевный покой	125	6,2
Образование, знание	280	14,0
Материальная обеспеченность, богатство	493	24,6
Любовь	247	12,3
Самореализация, самоуважение	195	9,7
Независимость	182	9,1
Любовь к Родине	206	10,3
Высокое положение в обществе	49	2,4
Время	1	0,1
Затрудняюсь ответить	4	0,2

Если бы у Вас была возможность уехать в другую страну или остаться жить в своей стране, что бы Вы выбрали?

	Количество	%
Я остался бы в своей стране	1026	51,3
Я поехал бы в другую страну на время, но хотел бы жить в своей стране	677	33,8
Я хотел бы уехать на постоянное место жительства в другую страну	221	11,0
Затрудняюсь ответить	77	3,8

Скажите, пожалуйста, Вы проживаете в собственной квартире, доме или снимаете жилье?

	Количество	%
Собственная квартира	741	37,0
Дом	997	49,8
Съемное жилье	218	10,9
Общежитие	36	1,8
Затрудняюсь ответить	9	0,4

Занимаетесь ли Вы предпринимательской деятельностью на данный момент или собираетесь заняться ею в будущем?

	Количество	%
Занимаюсь предпринимательской деятельностью	112	5,6
Собираюсь заняться предпринимательской деятельностью в будущем	312	15,6
Нет, не занимаюсь	1481	74,0
Нет, не занимаюсь, но ранее имел (-а) собственный бизнес	57	2,8
Затрудняюсь ответить	39	1,9

Уделяется ли достаточное внимание организации досуга молодежи (спортивные, культурные, художественные секции, мероприятия, дворовые клубы и т.п.) в Вашем населенном пункте?

	Количество	%
Да, достаточно	602	30,1
Скорее достаточно	682	34,1
Скорее недостаточно	382	19,1
Нет, не достаточно	278	13,9
Затрудняюсь ответить	57	2,8

Удовлетворены ли Вы досуговыми мероприятиями, которые проводятся в Вашем населенном пункте?

	Количество	%
Полностью удовлетворен	554	27,7
Скорее удовлетворен, чем не удовлетворен	759	37,9
Скорее не удовлетворен, чем удовлетворен	396	19,8
Совсем не удовлетворен	225	11,2
Затрудняюсь ответить	67	3,3

Как часто Вы посещаете спортивные залы, спортивные центры, фитнес-центры?

	Количество	%
Два и более раз в неделю	394	19,7
Три-четыре раза в месяц	273	13,6
Один раз в месяц	229	11,4
Реже 1 раза в год	165	8,2
Не посещаю спортивные объекты	905	45,2
Самостоятельно занимаюсь дома	3	0,1
Каждый день	1	0,1
В селе нет спорт залов	1	0,1
Затрудняюсь ответить	30	1,5

С какой из следующих групп людей Вы, в первую очередь, испытываете чувство общности (единства)?

	Количество	%
С гражданами Казахстана	1156	57,8
С людьми Вашей национальности	188	9,4
С людьми, говорящими на Вашем языке	176	8,8
С людьми Вашей профессии	58	2,9
С людьми Вашего поколения	312	15,6
С людьми Вашего вероисповедания	29	1,4
Затрудняюсь ответить	82	4,1

Анкета опроса молодежи

Уважаемый респондент!

Меня зовут _____. Я являюсь интервьюером Научно-исследовательского центра «Молодежь» (г. Астана). Просим Вас принять участие в социологическом опросе, посвященном изучению готовности молодежи к трудовой и учебной миграции. Вашему вниманию предложен ряд вопросов и варианты ответов на них. Прослушайте, пожалуйста, эти вопросы и предлагаемые к ним варианты ответов до конца, выберите устраивающий Вас ответ. В случае, если ни один из предложенных ответов Вас не удовлетворяет, укажите свой вариант в графе «другое».

Полученная информация будет использована только в обобщенном виде.

Анонимность и конфиденциальность Вашего мнения гарантируется.

1. Скажите, пожалуйста, гордитесь ли Вы тем, что являетесь гражданином Республики Казахстан?

1. Да, горжусь
2. Скорее горжусь
3. Скорее не горжусь
4. Нет, не горжусь

(99) Затрудняюсь ответить

2. Как изменилась Ваша жизнь и жизнь Вашей семьи за последний год?

1. Улучшилась
2. Скорее улучшилась
3. Не изменилась
4. Скорее ухудшилась
5. Ухудшилась

(99) Затрудняюсь ответить

3. Что Вы считаете своей Родиной? (отметьте только один вариант ответа)

1. Город, село (аул), где живут родители
2. Город, село (аул), где родился
3. Город, село (аул), где живу я сейчас
4. Республика Казахстан
5. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

УЧЕБНАЯ МИГРАЦИЯ

4. Скажите, пожалуйста, как Вы относитесь к тому, что молодые казахстанцы уезжают учиться/ получать образование из Казахстана в другие страны?

1. Положительно
2. Скорее положительно
3. Скорее отрицательно
4. Отрицательно
5. Нейтрально, мне все равно
6. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

5. Какая у Вас специальность? Или на какой специальности Вы учитесь сейчас?	6. Какую специальность Вы хотели бы получить? (отметьте не более двух вариантов ответа)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Информационные технологии 2. Естественные науки 3. Ядерная физика 4. Экономическое 5. Филологическое 6. Юридическое 7. Механико-математическое 8. Журналистика и политология 9. Транспортно-технологическое 10. Архитектурно-строительное 11. Международные отношения 12. Физико-техническое 13. Историческое 14. Социальные науки 15. Медицинское 16. Ветеринарная медицина 17. Геодезия и картография 18. Агрономия 19. Дизайн 20. Маркетинг 21. Менеджмент 22. Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта 23. Радиотехника, электроника и телекоммуникации 24. Стандартизация, метрология и сертификация 25. Теплоэнергетика 26. Транспорт, транспортная техника и технологии 27. Учет и аудит 28. Финансы 29. Экология 30. Я еще учусь в школе <p>(99) Затрудняюсь ответить</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Информационные технологии 2. Естественные науки 3. Ядерная физика 4. Экономическое 5. Филологическое 6. Юридическое 7. Механико-математическое 8. Журналистика и политология 9. Транспортно-технологическое 10. Архитектурно-строительное 11. Международные отношения 12. Физико-техническое 13. Историческое 14. Социальные науки 15. Медицинское 16. Ветеринарная медицина 17. Геодезия и картография 18. Агрономия 19. Дизайн 20. Маркетинг 21. Менеджмент 22. Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта 23. Радиотехника, электроника и телекоммуникации 24. Стандартизация, метрология и сертификация 25. Теплоэнергетика 26. Транспорт, транспортная техника и технологии 27. Учет и аудит 28. Финансы 29. Экология <p>(99) Затрудняюсь ответить</p>

7. Что является важным для Вас при выборе специальности или что было для Вас важным при выборе специальности, когда Вы поступали? (отметьте только один вариант ответа)

1. Получение профессиональной квалификации
  2. Возможность трудоустройства
  3. Высокие доходы в будущем
  4. Хорошие возможности для дальнейшего профессионального роста
  5. Творческая и интересная деятельность
  6. Изучение нового, расширение своего кругозора
  7. Советы родителей, учителей и знакомых
  8. Наличие знакомых, уже обучающихся по этой специальности
  9. Мне было все равно, где учиться
  10. Возможность насладиться студенческой жизнью
  11. Просто необходимость высшего образования
  12. Престиж вуза, в который я поступил (-а)
  13. У меня нет профессионального образования
- (99) Затрудняюсь ответить

8. Скажите, пожалуйста, Вы когда-нибудь хотели уехать в другую страну, чтобы продолжить свое обучение/образование, например, поступить в университет или колледж?

1. Нет, не хотел (-а), я буду получать образование в Казахстане
2. Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но у меня нет возможности
3. Да, я хотел (-а) бы уехать учиться в другую страну, но мои родители (близкие родственники) против моего отъезда
4. Да, я планирую уехать в другую страну, чтобы получить высшее образование
5. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

9. Где бы Вы хотели получить высшее образование? Если у Вас уже есть высшее образование, тогда где бы Вы хотели получить высшее образование, если бы Вам дали еще одну возможность? (отметьте только один вариант ответа)

1. Образование в Европе
2. Образование в США
3. Образование в Китае
4. Образование в Турции
5. Образование в России
6. Казахстанское образование
7. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

10. В какой ВУЗ Вы хотели бы поступить? (пожалуйста, отметьте не более двух вариантов ответа)

1. Гарвардский университет (США)
2. Йельский университет (США)
3. Массачусетский технологический университет (США)
4. Оксфордский университет (Великобритания)
5. Кембриджский университет (Великобритания)
6. Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова (Россия)
7. Санкт-Петербургский государственный университет (Россия)
8. Евразийский Национальный университет имени Л.Н.Гумилева (Казахстан)
9. Казахский Национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)
10. Медицинский университет Астана (Казахстан)
11. Назарбаев Университет (Казахстан)
12. Я уже имею высшее/послевузовское образование

(99) Затрудняюсь ответить

11. Почему Вы хотели бы учиться за рубежом? (отметьте не более трех вариантов ответа)

1. Получить качественное образование
2. Получить престижное образование
3. Повидать мир, расширить кругозор
4. Наличие комфортных общежитий
5. Высокая стипендия
6. Представительные учебные корпуса
7. Лучшая техническая, компьютерная оснащенность корпусов, кабинетов и лабораторий
8. С целью дальнейшего трудоустройства и проживания
9. Дополнительно изучать языки
10. Несоответствие моего менталитета с местным населением
11. Более упрощенные процедуры поступления/зачисления в университет, институт
12. Бесплатное образование
13. Я за казахстанское образование, не хочу учиться за рубежом

(99) Затрудняюсь ответить

12. Подумайте и скажите, какие образовательные программы студенческого обмена Вы знаете? (отметьте один вариант ответа по каждой строке)

	Слышал (-а), но не участвовал (-а)	Подавал (-а) заявку, но было отказано	Участвовал(-а)	Не знаю
1) Международная стипендия «Болашак»	1	2	3	4
2) Программа Foundation	1	2	3	4
3) Трехдневная интерактивная программа PreparED	1	2	3	4
4) Трансферные программы (студенты младших курсов выезжают получать/заканчивать образование в зарубежных ВУЗах)	1	2	3	4
5) Другое (напишите) _____	1	2	3	
6) Другое (напишите) _____	1	2	3	
7) Другое (напишите) _____	1	2	3	

13. Укажите, из каких источников Вы получаете информацию о различных образовательных программах, проектах, стипендиях, грантах и т.д. чаще всего?

(возможно любое количество ответов)

1. Социальные сети (ВКонтакте, Facebook, Instagram, Mail.ru и т.д.)
2. Телевидение
3. СМИ
4. Из бесед со знакомыми, родственниками
5. Из других источников
6. Газета
7. Радио
8. Другое (напишите) _____
9. Я не интересуюсь образовательными программами, грантами и т.п./ никогда не искал (-а) информацию об образовательных программах, грантах и т.п.
- (99) Затрудняюсь ответить

14. Скажите, пожалуйста, если бы у Вас появилась возможность выехать за границу с целью дополнительного обучения, какую программу Вы бы выбрали? (отметьте только один вариант ответа)

1. Краткосрочные языковые курсы (2 недели – 1 месяц)
2. Языковые курсы от 3 до 6 месяцев
3. Магистратура, докторантура
4. Профессиональная стажировка от 3 до 6 месяцев
5. Зимняя, весенняя, летняя школа (профессиональные семинары) от 2 до 4 недель
6. Программа Work and Travel
7. Другое (напишите) _____
- (99) Затрудняюсь ответить

15. Как Вы считаете, какие преимущества или дополнительные возможности имеет молодой казахстанец с зарубежным образованием, когда трудоустраивается в нашей стране?

1. Более высокая оплата труда (высокая заработная плата)
2. Быстрое продвижение по карьерной лестнице

3. Приглашение на работу в престижных компаниях
4. Приглашение на работу в национальных компаниях
5. Возможность выбирать место работы и должность
6. Возможность выполнять интересную работу
7. Другое (напишите) _____
8. Зарубежное образование не влияет на возможности трудоустройства в Казахстане
(99) Затрудняюсь ответить

16. Как Вы думаете, молодые казахстанские специалисты с зарубежным образованием делают больше для развития и будущего страны, чем молодые люди с казахстанским образованием?

1. Да
2. Скорее да
3. Скорее нет
4. Нет
5. Другое (напишите) _____
(99) Затрудняюсь ответить

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ

17. Готовы ли Вы переехать в другой регион или страну на неопределенный срок?
(пожалуйста, отметьте только один вариант ответа по каждой строке)

№		Да	Нет
1	В другой регион Казахстана	1 (напишите куда) _____	2
2	В другую страну	1 (напишите куда) _____	2

18. Если Вы хотите уехать из Казахстана, то почему Вы хотите это сделать? (отметьте не более двух вариантов ответа)

1. У меня нет никаких перспектив и профессионального роста в Казахстане
2. Меня раздражают родственные связи, без которых невозможно устроиться на работу, решить другие проблемы и т.д.
3. Мир посмотреть
4. Вернуться на историческую родину
5. В целях трудоустройства
6. Чтобы улучшить материальное положение
7. Несоответствие моего менталитета с менталитетом казахстанцев
8. Жизнь здесь стала небезопасной
9. Получить качественное образование
10. Не нравится резко континентальный климат
11. Другое (напишите) _____
12. Я не планирую переезжать/ не хочу уезжать из Казахстана
(99) Затрудняюсь ответить

19. Где бы Вы предпочли жить? (отметьте только один вариант ответа)

1. В Европе
2. В Америке
3. В России
4. В Китае
5. Другое (напишите) _____
6. Казахстан – моя Родина!
(99) Затрудняюсь ответить

20. Планируете ли Вы или Ваша семья переехать на постоянное место жительства в другую страну В БЛИЖАШИЙ ГОД? (пожалуйста, отметьте только один вариант ответа)

1. Да, у меня есть такие намерения
2. Да, возможно, но только в ближайшие три года
3. Зависит от ситуации в стране
4. Пока только задумываюсь об отъезде
5. Нет, не планирую ----- → ПЕРЕХОД К ВОПРОСУ №24
6. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить ----- → ПЕРЕХОД К ВОПРОСУ №24

21. Какие шаги к отъезду Вы уже предприняли или предпринимаете? (отметьте не более трех вариантов ответа)

1. Изучаю (совершенствую) язык
2. Собираю информацию о возможностях трудоустройства
3. Собираю информацию о возможностях обучения
4. Отправляю данные о себе (резюме)
5. Подыскиваю жилье
6. Оформляю документы для выезда
7. Пока ничего конкретного не предпринимаю
8. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

22. Как Вы оцениваете шансы трудоустройства специалиста Вашей квалификации и уровня образования в городе/стране, в которую Вы планируете уехать?

1. Очень высокие
2. Высокие
3. Средние
4. Плохие
5. Шансов практически нет
6. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняется ответить

23. Как Вы считаете, где легче добиться карьерного роста в Казахстане или в той стране, куда Вы хотели бы уехать или планируете уехать?

1. В Казахстане
2. В другой стране
3. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

24. Как Вы считаете, в каких регионах Казахстана люди живут лучше, проще найти работу, больше возможностей развиваться и т.д.? (отметьте, пожалуйста, не более трех вариантов ответа)

1. Акмолинская область
2. Актюбинская область
3. Алматинская область
4. Атырауская область
5. Восточно-Казахстанская область
6. Жамбылская область
7. Западно-Казахстанская область
8. Карагандинская область
9. Костанайская область

10. Кызылординская область
11. Мангистауская область
12. Павлодарская область
13. Северо-Казахстанская область
14. Южно-Казахстанская область
15. г.Алматы
16. г.Астана

25. Вы хотели бы переехать из Вашего населенного пункта в другую область Казахстана, потому что в другой области больше возможностей для трудоустройства и профессионального развития? В какую именно область? (отметьте не более двух вариантов ответа)

1. Акмолинская область
  2. Актюбинская область
  3. Алматинская область
  4. Атырауская область
  5. Восточно-Казахстанская область
  6. Жамбылская область
  7. Западно-Казахстанская область
  8. Карагандинская область
  9. Костанайская область
  10. Кызылординская область
  11. Мангистауская область
  12. Павлодарская область
  13. Северо-Казахстанская область
  14. Южно-Казахстанская область
  15. г.Алматы
  16. г.Астана
  17. У меня хорошие перспективы в моем населенном пункте, не хочу переезжать
  18. Не хочу переезжать, во всех регионах Казахстана одинаковые возможности
  19. Другое (напишите) _____
- (99) Затрудняюсь ответить

26. Как бы Вы охарактеризовали свое отношение к труду? (пожалуйста, отметьте только один вариант ответа)

1. Всегда любил и люблю трудиться
  2. Мне нравится трудиться только за хорошую оплату
  3. Мне нравится трудиться, если этот труд легкий и приносит хорошие деньги
  4. Трудиться я не люблю, я люблю зарабатывать деньги «не напрягаясь»
  5. Никогда не любил трудиться
  6. Другое (укажите) _____
- (99) Затрудняюсь ответить

27. По-Вашему мнению, что препятствует трудоустройству молодежи в Вашем населенном пункте? (не более трех вариантов ответов)

1. Низкая конкурентоспособность молодых специалистов на рынке труда
2. Несоответствие полученного образования и функциональных требований вакантного места
3. Отсутствие опыта работы
4. Взятничество, коррумпированность работодателей
5. Дискриминация по этническому (национальному) признаку
6. Дискриминация по принадлежности к женскому или мужскому полу

7. Состояние здоровья
8. Низкая заработная плата
9. Наличие малолетнего ребенка
10. Высокие амбиции молодых специалистов
11. Отсутствие рабочих мест в районе проживания
12. Никаких препятствий нет
13. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

28. Как Вы считаете, что необходимо для достижения успеха и карьерного роста молодежи? (не более трех вариантов ответа)

1. Иметь хорошее образование
2. Иметь высокую квалификацию, профессиональную подготовку
3. Иметь богатых родителей
4. Быть юридически грамотным человеком
5. Иметь привлекательную внешность
6. Знать казахский язык
7. Знать казахский и русский язык
8. Знать казахский, русский и иностранный язык
9. Иметь талант, исключительные способности
10. Иметь физическую силу, сноровку
11. Просто быть везучим человеком
12. Иметь нужные связи и знакомства
13. Нужно удачно жениться / выйти замуж
14. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

29. Были ли Вы в какой-либо стране более двух месяцев?

1. Да
2. Нет ----- → ПЕРЕХОД К ВОПРОСУ №31

30. Укажите цель Ваших поездок в страны, в которых Вы находились более двух месяцев? (возможно любое количество ответов)

1. Учеба (высшее образование)
2. Учеба (магистратура, аспирантура, PhD)
3. Работа
4. Стажировка
5. Туризм/отдых
6. К месту проживания родителей
7. В гости к родственникам/друзьям
8. Спортивные/культурные мероприятия
9. Научные мероприятия (конференции, семинары, летние школы и т.п.)
10. Работа и путешествие (WORK AND TRAVEL)
11. FLEX (программа обмена для старшеклассников)
12. Лечение
13. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

31. Если бы Вы решились уехать из страны или возникла бы такая необходимость уехать из Казахстана на длительный срок или на постоянное место жительства, то какие бы трудности могли Вас остановить/ притормозить Ваш переезд? (отметьте не более двух вариантов ответа)

1. Отсутствие финансовых возможностей (денег)
2. Отсутствие контрактов на учебу или работу
3. Негативное отношение к иммигрантам в стране, которую хотите переехать
4. Незнание/плохое знание языка
5. Отсутствие родственников/друзей за границей
6. Не хочется покидать родных и друзей
7. Негативный опыт родственников/друзей
8. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

32. Где бы Вы хотели, чтобы Ваши дети получали высшее образование? Если у Вас сейчас нет детей, то представьте, где бы Вы хотели, чтобы они учились, когда они у Вас будут? (только один вариант ответа)

1. Зарубежное образование в Европе
2. Зарубежное образование в Америке
3. Зарубежное образование в России
4. Казахстанское образование
5. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

33. Удовлетворены ли Вы или не удовлетворены тем, как в целом развивается Ваш населенный пункт?

1. Полностью удовлетворен
2. Скорее удовлетворен
3. Скорее не удовлетворен
4. Полностью не удовлетворен

(99) Затрудняюсь ответить

34. Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни? (пожалуйста, отметьте не более трех вариантов ответов)

1. Вера, религия
2. Семья
3. Власть
4. Дружба
5. Здоровье
6. Душевный покой
7. Образование, знание
8. Материальная обеспеченность, богатство
9. Любовь
10. Самореализация, самоуважение
11. Независимость
12. Любовь к Родине
13. Высокое положение в обществе
14. Другое (напишите) _____

(99) Затрудняюсь ответить

35. Если бы у Вас была возможность уехать в другую страну или остаться жить в своей стране, что бы Вы выбрали?

1. Я остался бы в своей стране
2. Я поехал бы в другую страну на время, но хотел бы жить в своей стране
3. Я хотел бы уехать на постоянное место жительства в другую страну
4. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

36. Скажите, пожалуйста, Вы проживаете в собственной квартире, доме или снимаете жилье?

1. Собственная квартира
2. Дом
3. Съемное жилье
4. Общежитие
5. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

37. Занимаетесь ли Вы предпринимательской деятельностью на данный момент или собираетесь заняться ею в будущем?

1. Занимаюсь предпринимательской деятельностью
2. Собираюсь заняться предпринимательской деятельностью в будущем
3. Нет, не занимаюсь
4. Нет, не занимаюсь, но ранее имел (-а) собственный бизнес

(99) Затрудняюсь ответить

38. Уделяется ли достаточное внимание организации досуга молодежи (спортивные, культурные, художественные секции, мероприятия, дворовые клубы и т.п.) в Вашем населенном пункте?

1. Да, достаточно
2. Скорее достаточно
3. Скорее недостаточно
4. Нет, не достаточно

(99) Затрудняюсь ответить

39. Удовлетворены ли Вы досуговыми мероприятиями, которые проводятся в Вашем населенном пункте?

1. Полностью удовлетворен
2. Скорее удовлетворен, чем не удовлетворен
3. Скорее не удовлетворен, чем удовлетворен
4. Совсем не удовлетворен

(99) Затрудняюсь ответить

40. Как часто Вы посещаете спортивные залы, спортивные центры, фитнес-центры?

1. Два и более раз в неделю
2. Три-четыре раза в месяц
3. Один раз в месяц
4. Реже 1 раза в год
5. Не посещаю спортивные объекты

(99) Затрудняюсь ответить

D8. Как бы Вы оценили материальное положение Вашей семьи?

1. Нам не хватает денег даже на питание
  2. Денег хватает только на самые необходимые расходы, без которых нельзя обойтись (питание, оплата коммунальных услуг, лекарства)
  3. Денег хватает на питание и другие самые необходимые расходы, одежду и мелкую бытовую технику, но купить сейчас холодильник или стиральную машину было бы трудно
  4. Денег хватает на самые необходимые расходы, одежду и крупную бытовую технику, но купить новую машину мы не можем
  5. Денег хватает на все, кроме покупки недвижимости (дачи или квартиры)
  6. Материальных затруднений не испытываем. При необходимости могли бы приобрести дачу, квартиру
- (99) Затрудняюсь ответить

D9. В настоящее время Вы работаете?

1. Нет, я только учусь -----→ **ЗАВЕРШИТЬ ЗАПОЛНЕНИЕ АНКЕТЫ**
2. Учусь и одновременно работаю (подрабатываю)
3. Да, я работаю
4. Я не учусь, не работаю и НЕ ищу работу ----→ **ЗАВЕРШИТЬ ЗАПОЛНЕНИЕ АНКЕТЫ**
5. Я не учусь, не работаю (ищу работу) -----→ **ЗАВЕРШИТЬ ЗАПОЛНЕНИЕ АНКЕТЫ**

(99) Затрудняюсь ответить

D10. Укажите, пожалуйста, Ваш основной вид деятельности?

1. Руководитель организации
2. Руководитель отдела, подразделения, службы
3. Специалист высшего уровня квалификации
4. Специалист среднего уровня квалификации
5. Служащий, занятый подготовкой информации, оформлением документации, учетом и обслуживанием
6. Работник сферы обслуживания, предоставления коммунальных услуг, торговли и родственных видов деятельности
7. Квалифицированный работник сельского, лесного хозяйств, рыбоводства и рыболовства
8. Квалифицированный рабочий крупных и мелких промышленных организаций, художественных промыслов, строительства, транспорта, связи
9. Оператор, аппаратчик, машинист установок и машин и слесари-сборщики
10. Неквалифицированный рабочий
11. Индивидуальный предприниматель с лицензией
12. Самозанятый
13. Другое (*напишите*) _____

(99) Затрудняюсь ответить

БЛАГОДАРИМ ВАС ЗА УЧАСТИЕ В ОПРОСЕ!